

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2017

Petr Kučera

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

**Spolková činnost druhé poloviny 19.století v Lounech
jako příklad rozvoje občanské společnosti a její vliv na
činnost městského zastupitelstva**

Diplomová práce

Autor: Petr Kučera

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: 7105T021 Historie

Vedoucí práce: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Hradec Králové

červen 2017

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Petr Kučera

Studium: F1310

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: **Odras rozvoje občanské společnosti v Lounech ve spolkové činnosti druhé poloviny 19. století**

Název diplomové práce AJ: The Civil Society in Louny as Reflected in the Late 19th Century Local Associations

Anotace:

Cíl: Cílem DP je postihnout fenomén spolkové činnosti a jeho projevy a vliv na formování občanské společnosti Loun ve druhé polovině 19. století. DP by měla ukázat, jaký vliv měla spolková činnost na důležitá rozhodování městských institucí a naopak jaké osobnosti zasahující do veřejného života do ní byly zapojeny. Metody: analýza pramenů, deskripce a komparace zjištěných poznatků, kvantitativní metody, biografická metoda, syntéza výsledků bádání. Literatura: Kolektiv autorů, Louny, Louny 2005; F. Štědrý, Dějiny města Loun, Louny 1930; K. Linhart a kol., Monografie města Loun a okresu Lounského, Louny 1937; K. Linhart, Almanach Spořitelny města Loun 1863-1933, Louny 1933; K. Linhart, Almanach města Loun a výstavy, Louny 1931; J. Matyáš, Spolkový, kulturní a politický život českého dělnictva na Lounsku v letech 1868-1938, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2003; M. Vostřel, Louny ? zmizelé Čechy, Praha 2011; Sborník z konference, Poohří 1. Sídla, správa, společnost, Louny 2011. Prameny: SOKA Louny, fond 1, Archiv města Louny; SOKA Louny, týdeník Lučan 1883-1900; SOKA Louny, Budeč - spolek učitelů v lounském okrese, Louny (1873 - 1949) SOKA Louny, Musejní spolek pro Louny a okolí Louny (1912 - 1946) SOKA Louny, Spolek Chroustovice Louny (1892 - 1914) SOKA Louny, Spolek arcivévodý Albrechta Louny (1875 - 1906) SOKA Louny, Spolek Barák Louny (1897 - 1940) SOKA Louny, Pěvecký spolek Vlastislav Louny (1862 - 1863) SOKA Louny, Dělnický vzdělávací spolek Svornost Louny (1897 - 1904) Předpoklady: Zpracování tématu DP předpokládá vyčerpávající heuristiku archivních pramenů většího počtu archivních fondů, schopnost práce s denním tiskem, dobré stylistické schopnosti.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 2.12.2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

V Hradci Králové dne

Petr Kučera

Rád bych touto cestou poděkoval doc. PhDr. Veronice Středové, Ph.D., za cenné rady a trpělivost při vedení mé práce. Dále Mgr. Petře Paterové ze Státního okresního archivu v Lounech za vytrvalou pomoc při pátrání v archivních fondech. V neposlední řadě pak PhDr. Martinu Vostřelovi Ph.D. za jeho odborné konzultace.

Hradec Králové

červen 2017

Anotace

KUČERA, P. *Spolková činnost druhé poloviny 19.století v Lounech jako příklad rozvoje občanské společnosti a její vliv na činnost městského zastupitelstva*. Hradec Králové, 2016. 91 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Veronika Štědová, Ph.D.

Cílem předkládané práce je postihnout společenský vývoj města Loun ve druhé polovině 19. století. Na příkladech tohoto vývoje je dokazována existence a princip fungování občanské společnosti.

Práce je rozdělena na čtyři kapitoly. První kapitola se zabývá konceptem občanské společnosti a jeho uchopením v historické vědě. Dále se tato kapitola věnuje vývoji spolkového života a jeho zachycením v právních normách habsburské monarchie.

Druhá kapitola postihuje historický vývoj města Loun s důrazem na vývoj politický, kulturní, hospodářský a demografický. Podrobněji jsou zde představeny významné osobnosti společenského života v Lounech v druhé polovině 19. století.

Třetí kapitola se věnuje již konkrétním lounským spolkům. Pomocí dobové literatury a archivních pramenů je zde představeno 5 kategorií spolkové činnosti. V každé kategorii jsou představeni zástupci z řad spolkových sdružení. Při rozboru činnosti a principů fungování těchto organizací klade autor zvýšený důraz na osobnosti spolkového života.

V závěrečné části se propojují předešlé informace o činnostech a členských základnách spolků s rozhodováním městské samosprávy a životem v Lounech ve druhé polovině 19. století vůbec. Na konkrétních příkladech je zde dokázán vzájemný vliv občanské společnosti zastoupené spolkovou činností na fungování obce; a naopak vliv městských elit a členů volené samosprávy na činnost lounských spolků a jejich přispění při formování občanské společnosti v Lounech.

Klíčová slova

občanská společnost, spolková činnost, Louny, Petr Pavel Hilbert

Annotation

KUČERA, P. *The Community Activities in Louny in the Second Half of the 19th Century as an Example of the Development of Civil Society and It's Influence on the Activities of the Municipal Council*. Hradec Králové, 2016. 91 pp. Diploma Thesis on Faculty of Arts University of Hradec Králové. Thesis supervisor doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

The aim of this study is to describe the social development of the city of Louny in the second half of the 19th century. On example of this development, the existence and operation principle of civil society is proved.

This text is divided into four main chapters. The first chapter concerns itself with the concept of civil society and its grasp in historical science. Furthermore, this chapter deals with the development of community life and it's embodiment in the legislation of the Habsburg monarchy.

The second chapter deals with the history of the city of Louny emphasizing the political, cultural, economic and demographic development. This part also contains profiles of selected personalities of the city, representing the social life in the second half of the 19th century.

The third part deals with the particular associations in Louny. Using the reference books and archive sources 5 categories of the community activities are presented. Representatives from the voluntary associations are introduced in each category. Describing the activities and working principles of these organizations, the author puts increased emphasis on community life personalities.

The final part interconnects the previous information concerning the activities and memberships of the associations with the municipal council decision-making and life in Louny in the second half of the 19th century itself. Using specific examples, the study proves the mutual influence of civil society represented by the community activities on the municipal council decision-making and on the contrary the impact of the urban elites and members of the elected council on the activities of the associations and their contribution to the formation of the civil society in Louny.

Key words

Civil Society, Community Activities, Louny, Petr Pavel Hilbert

Obsah

Úvod	1
1. Občanská společnost a spolkový život v Čechách	8
1.1 Idea občanské společnosti	8
1.1.1 Koncept občanské společnosti v české historiografii	11
1.2 Vývoj spolčování	14
1.3 Podmínky vzniku spolků v habsburské monarchii	17
2. Město Louny ve druhé polovině 19. století	21
2.1 Politický a správní vývoj	21
2.2 Hospodářský vývoj	33
2.3 Rozvoj kultury a vzdělávání	39
2.4 Demografický vývoj	41
3. Spolková činnost v Lounech v druhé polovině 19. století	44
3.1 Měšťanské spolky	46
3.2 Tělovýchovné spolky	51
3.3 Podpůrné spolky	54
3.4 Vzdělávací a umělecké spolky	62
3.5 Politické a hospodářské spolky	65
4. Spolková činnost jako prostředek fungování občanské společnosti	68
Závěr	80
Seznam použité literatury a pramenů	84
Přílohy	92

Úvod

Královské město Louny zaznamenalo v průběhu druhé poloviny 19. století prudký rozvoj jak v ekonomické, tak v politické, kulturní i sociální oblasti. Politická situace umožnila v Lounech, obdobně jako i jiných městech monarchie, vznik mnoha různorodých spolků. Spolková činnost výrazně napomáhala formování moderní občanské společnosti, vytvářela nové sociální vazby, spolupracovala na hospodářském vzestupu města a podílela se na formování městské politiky. Městské elity se velmi aktivně podílely na spolkové činnosti, kdy tato spolupráce přidávala spolkům na prestiži, lounským politikům a podnikatelům zase pomáhala získávat nové kontakty a vliv mezi lounskými občany. Přes tyto významné a důležité osoby měli občané města sdružení ve spolcích možnost nepřímo ovlivňovat dění na lounské radnici.

Téma spolkové činnosti v Lounech, jako příkladu rozvoje občanské společnosti, jsem si zvolil ze dvou důvodů. Ve své bakalářské práci jsem se věnoval dosud nezpracovanému Sadařskému spolku v Lounech. Při studiu činnosti sadařů jsem se setkal s osobou lounského starosty Petra Pavla Hilberta, který byl dlouholetým členem a předsedou spolku, a jeho vliv na radnici byl pro sadařský spolek velikým přínosem. Starosta Hilbert byl takto činný i v dalších sdruženích, které buď přímo zakládal, nebo byl jejich řadovým členem. Při psaní bakalářské práce jsem podkryl strukturu lounských elit, které obdobně jako Hilbert skrze spolkovou činnost mohly mít významný vliv na fungování obce a podílely se na formování občanské společnosti. Jelikož mi toto téma přišlo zajímavé a měl jsem již zkušenost s prameny a literaturou týkajícími se lounského spolkového života, vybral jsem si spolkový život v Lounech jako námět své diplomové práce. Druhým důvodem byl článek Rudolfa Kučery v časopise *Dějiny-teorie-kritika*, ve kterém se autor věnuje konceptualizaci a historizaci občanské společnosti. Myšlenka Rudolfa Kučery, že možností uchopení pojmu občanská společnost je mnoho, a že pouze důslednou historizací tohoto termínu může česká historiografie uchopit občanskou společnost v celé své šíři, mi přišla velmi zajímavá. A právě poznání spolkové činnosti v Lounech by mohlo být přínosem při studiu občanské společnosti v Čechách ve druhé polovině 19. století.

Základní otázkou mé práce bylo stanovení zkoumaného období. Logicky se nabízel jako počátek rok 1867, kdy došlo k vydání na tehdejší dobu velmi demokratického spolkového zákona platícího pro Předlitavsko, a který velmi výrazně napomohl rozvoji

spolkového života. Ovšem nejstarší lounský spolek Sbor ostrostřelců vznikl již v roce 1800 a další lounské spolky byly založeny již po vydání Říjnového diplomu v roce 1860. Zároveň se vznikem volené obecní samosprávy v roce 1849 se začínají v Lounech objevovat základy občanské společnosti a městské elity, které v dalších letech výrazně zasahovaly do spolkového života. Rozhodl jsem se tedy právě rok 1850 stanovit jako počátek mnou zkoumaného období. Jako horní hranici jsem určil konec století, jelikož v této době dovršily Louny svůj přerod z venkovského města na agrárně-průmyslové centrum regionu.

Ve své diplomové práci se snažím odpovědět na otázku, které spolky měly výrazný vliv na politickou situaci ve městě, a kteří lidé stáli v čele těchto spolků. Koncem 19. století fungovalo v Lounech padesát spolkových sdružení, proto jsem vybral skupinu nejdůležitějších a nejvlivnějších sdružení, které zastupují všechny vrstvy lounské společnosti a na jejich příkladu dokládám důležitost, funkčnost a nepostradatelnost fungující občanské společnosti. Rovněž si kladu za cíl v této práci synteticky zpracovat zatím nezpracované archivní prameny týkající se lounských spolků společně s již publikovanými materiály a umožnit tak shrnout v jedné práci spolkovou činnost v Lounech koncem 19. století.

Diplomovou práci jsem rozdělil do čtyř kapitol. V první kapitole teoretické části mé práce se snažím postihnout význam občanské společnosti v dějinách, vývoj tohoto pojmu a jeho konceptualizaci v rámci historické vědy. Snažil jsem se zde osvětlit skutečnost rozdílného vnímání pojmu občanská společnost v závislosti na době a místě. Především jsem se zaměřil na uchopení tohoto pojmu v německé historické vědě, ze které česká historiografie pojem převzala. Druhou část této kapitoly věnuji zákonitostem, principům vzniku a fungování spolků na území Čech. Popisuji zde jak legislativu umožňující vznik dobrovolnických sdružení, tak i ideu občanské společnosti, kdy jedním z jejích projevů byla právě spolková činnost. Na příkladech se pokouším prokázat, že státní aparát nebyl iniciátorem či podporovatelem občanského spolčování, pouze reagoval z pocitu ohrožení a pokoušel se legislativně tento probíhající proces kontrolovat.

Ve druhé kapitole nastiňuji dějiny města Loun v období 2. poloviny 19. století. Tato pasáž je důležitá pro zasazení tématu do regionálního kontextu. Kapitulu jsem rozdělil na části věnující se politickému, hospodářskému a demografickému vývoji a rozvoji vzdělávání a kultury. Cílem diplomové práce je prokázat, že vývoj v těchto oblastech měl výrazný vliv na formování spolkového života. Část zaměřená na politický vývoj pojednává

o počátcích volené samosprávy poté, co byl v roce 1849 vydán Prozatímní obecní zákon. Popisují zde vývoj obecní politiky od éry Bachova absolutismu, přes konzervativní období šedesátých let 19. století, přes vítězství liberálních politiků v letech sedmdesátých až k poslednímu dvacetiletí 19. století, kdy zažívalo město éru největší prosperity. Při výkladu těchto událostí se snažím zdůrazňovat úlohu jednotlivců, které tvořili politické elity a které v dalších kapitolách mé diplomové práce výrazně zasahují i do rozvoje spolkového života.

Druhá část této kapitoly pojednává o hospodářském vývoji v Lounech ve zkoumaném období, jelikož stejně jako vývoj politický i ekonomická prosperita lounského měšťanstva vedla k jeho emancipačně-národnímu procesu. A právě tento proces vedl podle Rudolfa Kučery ke vzniku občanské společnosti jako celospolečenské organizace mimo moc státní.¹ Proto i v této části věnuji zvýšenou pozornost vybraným podnikatelům, jejichž vliv na spolkový život v Lounech byl značný. A to nejen v úloze mecenášské. Oblast hospodářství je velmi široká, proto se v této kapitole věnuji především dvěma nejvýznamnějším odvětvím. Těmi byly potravinářský průmysl a železniční dráha a s ní spojené železniční opravárenské dílny.

V části věnované rozvoji vzdělávací soustavy a kultury v Lounech se nejvíce zaměřuji na vznik středoškolských ústavů, které byly nutnou reakcí na rychlý rozvoj města, ať už po stránce hospodářské či politické. Zároveň se staly potřebnou základnou pro rozvoj občanské společnosti, jelikož absolventi těchto škol mohli v budoucnu posilovat pozici lounského měšťanstva jak na poli společenském, tak i ekonomickém. Statistické demografické údaje, které dokreslují předešlé tři části, jsem umístil na závěr druhé kapitoly. Zde se zabývám nejen růstem populace v Lounech v druhé polovině 19. století, ale také národnostním složením obyvatel města, které ačkoliv se nachází přímo na hranici tzv. Sudet, bylo takřka čistě českým městem. Komparací s jinými obdobně velkými městy severních a středních Čech zjistím, zda byl populační vývoj v Lounech jedinečný, či se jednalo o standardní záležitost týkající se českých měst v druhé polovině 19. století.

Ve třetí kapitole si kladu za cíl prozkoumat z různých úhlů okolnosti vzniku a povahu činnosti lounských spolků ve druhé polovině 19. století. Vzhledem k faktu, že v roce 1900 fungovalo v Lounech 50 spolkových sdružení, vytvořil jsem pro potřeby této diplomové práce vlastní rozdělení spolků do kategorií.² Při kategorizaci spolků jsem

---

¹ Rudolf KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST - Koncept a jeho historizace*, Dějiny – teorie – kritika (dále jen DTK) 4/2, 2007, s. 1-2.

² Státní okresní archiv v Lounech (dále SOkA LN), Fond č.77: Okresní úřad Louny I, karton 189, SOkA LN, *Seznam spolků z 9.3.1900.*

vycházel z rozdělení spolkové činnosti podle policejního ředitelství v Praze z roku 1895.³ Podle něj se člení dobrovolná sdružení do patnácti kategorií. Jednotlivé lounské spolky jsem do těchto kategorií přehledně rozčlenil v příloze č. 2. Pro lepší uchopení jednotlivých typů spolků v rámci mé diplomové práce jsem kategorie příbuzného charakteru sdružil do menšího počtu tematicky podobně zaměřených skupin spolků. Těmi jsou *spolky podpůrné, tělovýchovné, vědecké a umělecké, politické a hospodářské* a poslední kategorií *spolky měšťanské*, kam jsem zařadil dobrovolnická sdružení založená z potřeby péče o prostředí ve městě, jeho ochranu a zvelebení. U každé kategorie lounských spolků pak uvádím vždy reprezentativní zástupce, na nichž je možné demonstrovat obecné rysy platné i pro další spolky patřící do těchto kategorií.

Na základě zpracovaných informací o činnosti jednotlivých spolků a informací o činnosti městské rady a fungování města obecně zachycených jak v zápisech z jednání obecního výboru, místním dobovém tisku, tak i v kronikách lounských občanů, dokazují v poslední kapitole na několika případech propojování sektorů společnosti pomocí spolkové činnosti. Tímto se snažím naplnit základní cíl mé práce, kterým je zobrazení existence fungující občanské společnosti umístěné v prostoru mezi politickým a ekonomickým sektorem společnosti a rodinou. Její vliv na činnost politické samosprávy města Loun a aktivizaci občanských vrstev při řešení celospolečenských problémů, nejenom národnostního, ale i lokálního charakteru.

V první kapitole své diplomové práce věnující se teoretickému konceptu občanské společnosti jsem vycházel především z již zmiňované odborné stati Rudolfa Kučery. Porovnával jsem Kučerova zjištění s publikací Otto Urbana *Kapitalismus a česká společnost* z roku 1978, na které sám autor ve svém článku odkazuje. Urban zde představil konstrukt české občanské společnosti ze třech úhlů pohledu – sociálního, ekonomického a politického. Velmi cenný je i úvod této studie, jehož autorem je Miloš Havelka, a který poukazuje na prvky strukturalistického přístupu Otto Urbana při studiu české společnosti v 19. století. Dále jsem čerpal z monografií Karla Müllera *Češi a občanská společnost* a Petry Rakušanové a Barbory Staškové *Organizovaná občanská společnost v České republice*. Obě publikace se soustřeďují na historii občanské společnosti a na její měnící se význam v čase. Nesoustředí se pouze na mnou zkoumané období, ale pomocí interdisciplinárního přístupu se snaží postihnout vývoj občanské společnosti až do

---

³ Tomáš RATAJ – Jana RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 – 1990*, Praha 1998, s. 26.

současnosti. Zároveň využívají komparaci s vývojem ve státech především západoevropského kulturního okruhu. V této kapitole jsem využil i původní osvícenské úvahy nad termínem občanská společnost v dílech Jean-Jacques Rousseauea O společenské smlouvě či Johna Locka Dvě pojednání o vládě. Spolčovacím snahám a vývojem městských elit se věnuje studie Lukáše Fasory a Pavla Kladiwy Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích v letech 1850–1914, která vyšla v ČČH roku 2004.

V části týkající se vývoje spolkové činnosti a legislativního rámce spolčování jsem čerpal z analýzy právních předpisů týkajících se spolkové činnosti v Rakouském císařství, které jsou k dispozici online na webu Právnické fakulty Univerzity Karlovy a z publikace Pražské spolky od Tomáše Rataje a Jany Ratajové. V úvodní části této podnětné monografie se autoři věnují postupnému vývoji spolkové legislativy. Problematice vývoje spolkové činnosti a s ní souvisejících právních norem se věnuje v příspěvku Stát, spolek a spolčování ve sborníku Státního ústředního archivu v Praze Eva Drašarová.

Regionální historiografie nenabízí veliké množství prací, které by se věnovaly dějinám spolků. Řada krátkých, ale heuristicky hodnotných prací vyšlo v Kulturním měsíčníku Loun v sedmdesátých letech 20. století. V současné době se spolkové činnosti věnují především dva pracovníci Oblastního muzea v Lounech, Jiří Matyáš a Martin Vostřel. Z publikovaných prací jsem využíval monografii Louny od Bohumíra Roedla z roku 2005 a část o lounských dějinách v Almanachu Spořitelny města Loun od Kamila Linharta z roku 1933. Ačkoliv Linhartova práce není opatřena poznámkovým aparátem a z historiografického hlediska je tudíž méně reliabilní, vybral jsem tento zdroj s ohledem na rok jeho vzniku, jelikož Linhart narozeného roku 1883 lze s jistým nadhledem považovat za pamětníka mnou zkoumaného období. Zároveň Linhart ve své práci pracoval s prameny, které dnes již neexistují. Obdobně jsem přistupoval i k publikaci Dějiny svobodného královského města Loun od Rudolfa Wunše z roku 1868. Autor přistupuje k dějinám Loun v polovině 19. století značně subjektivně, ovšem jedná se o jediné dílo věnující se lounské historii vzniklé tomto období.

K tématu lounské spolkové činnosti se ve Státním okresním archivu v Lounech nachází dostatečné množství materiálu, problémem však je jeho značná nerovnoměrnost. Nejhodnotnějším pramenem je fond Okresního úřadu Louny. Spolky měly ze zákona povinnost odesílat své stanovy a nahlašovat schůze okresnímu hejtmanství a některé spolky zasílaly i jednatelské zprávy, tudíž tento fond obsahuje veliké množství spisového

materiálu. Fondy jednotlivých spolků uložené v lounském archivu⁴ jsou povětšinou na spisový materiál chudší. Některé obsahují prakticky pouze stanovy či několik fotografií. Určitě bych vyzdvihl fond Sadařského spolku a fond Řemeslnicko-dělnické besedy, ve kterých jsou uloženy zápisy ze schůzí, výroční zprávy, účetní materiály a umožňují tak detailnější zpracování. Velmi cenné jsou také spolkové kroniky či pamětní knihy některých sdružení, jako například Památník spolku vojenských vysloužilců, které podávají ucelený pohled na historii spolků, jejichž spisový materiál se nedochoval. Velmi přehledné a užitečné informace k činnosti lounského Sokola jsou uloženy ve fondu Trávníček Vladimír. Tento muž byl dlouholetým cvičencem a funkcionářem Sokola a pokusil se o syntézu dějin tohoto spolku. V tomto fondu je uloženo celkem 10 kartonů materiálu, fotografiemi a pozvánkami na sokolské akce počínaje až po zápisy ze schůzí a účetními zprávami spolku konče.

Pro pochopení společenského života v Lounech ve zkoumaném období je zcela nezbytná tzv. Haincova kronika, uložená ve fondu č. 1 Archiv města Louny. Jan Hainc, dlouholetý tajemník obecního úřadu a člen mnoha spolků, ji psal v letech 1850–1889 a události zde zapisoval v přibližně týdenních intervalech. Jedná se tak o velmi cenný pramen mapující rozvoj města jak po stránce kulturní, tak díky účasti Haince na jednáních rady a zastupitelstva i po stránce politické a hospodářské. Je však nutné k jeho dílu přistupovat kriticky, jelikož se Jan Hainc v kronice nijak netají svým politickým smýšlením a zřetelným odporem k určitým lounským osobnostem.⁵ Proto jsem, pokud to bylo možné, porovnával zjištěné informace s paměťmi Jana Treglera a zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva uloženými v témže fondu.

K ucelenějšímu pohledu o událostech v Lounech v posledním dvacetiletí 19. století jsem využil týdeník Lučan, který začal vycházet roku 1883. Na stránkách Lučanu informovaly lounské spolky o své činnosti, plánovaných akcích a řešilo se zde aktuální politické dění. Některé články v tomto týdeníku se vracejí i ke kauzám z šedesátých a sedmdesátých let 19. století.

Informace získané z archivního materiálu a odborné literatury jsem zpracoval analytickou, typologickou, statistickou a následně komparační metodou nebo jejich kombinací. Zvláštní důraz jsem kladl na komparaci spolkového archivního materiálu a

---

⁴ Jsou to fondy č. 31 Řemeslnicko-dělnická beseda, č. 38 Spolek arcivévodů Albrechta Louny, č. 41 Spolek divadelních ochotníků Tyl, č. 44 Veslařsko-bruslařský klub Ohře, č. 50 Musejní spolek pro Louny a okolí, č. 58 Sadařský spolek Louny a č. 118 Spolek Chroustovice Louny.

⁵ Jedná se především o lounského radního Rudolfa Wunše.

Haincovy kroniky s články publikovanými v týdeníku Lučan a zápisy z jednání obecního zastupitelstva. Podobně jsem komparační metodu využil i v části věnující se lounskému Sokolu, kdy jsem porovnával určité momenty v dějinách spolku s vývojem Sokola v jiném městě, konkrétně v Hradci Králové. Díky tomu jsem dokázal podobnost a naopak specifika lounského prostředí. Pomocí typologické metody jsem vytvářel vlastní kategorizaci lounských spolků, která více vyhovuje cíli mé práce. Statistickou metodu jsem využil při zkoumání žádostí spolků o součinnost na jednáních obecního zastupitelstva a zjišťoval úspěšnost podaných žádostí ze strany dobrovolných sdružení .

1. Občanská společnost a spolkový život v Čechách

1.1 Idea občanské společnosti

Občanská společnost je velmi flexibilní termín, se kterým se setkáváme jak v odborných historických publikacích, sociologických a ekonomických studiích, tak i v politologických konceptech. Tento pojem je velmi často používán a chápán jako samozřejmý, v českém prostředí je ale velmi málo prací, které by se zabývaly chápáním významu občanské společnosti.

Pojem Občanská společnost je překladem aristotelovského pojmu politiké koinonia.⁶ Pro Aristotela však byla občanská společnost synonymem pro stát. Změna v chápání tohoto pojmu přišla ve středověku, kdy se tento pojem aplikoval na středověké město a jeho vymezení jako opozice proti vládcům. Pojem občanské společnosti tak byl až do 18. století zaměňován se státem či politickým společenstvím a tento koncept byl přijímán jako východisko z krize společenského řádu.⁷ Právě v 18. století se v evropském vědeckém okruhu vynořila idea občanské společnosti, skrze kterou se snažili filozofové a historici vypořádat s moderní kapitalistickou společností, ve které současně se sílícím nadnárodním hospodářstvím rostla i pozice buržoazie nezávisle na státní moci.⁸

Skotští osvícenci v čele s Adamem Fergussonem jako první přicházejí s myšlenkou o vztahu mezi soukromou a veřejnou sférou, které nekladou do vzájemné opozice, ale naopak je definují jako dvě organicky propojené kategorie.⁹ Sám Fergusson pak přináší do pojetí občanské společnosti normativní hodnoty, kdy podle něj není občanská společnost

---

⁶ Od antiky po 18. století rozlišení mezi státem a společností neexistovalo. Řekové považovali za nezbytnou podmínku dobrého lidského života příslušnost k městskému státu (polis). Mimo obec mohly podle Aristotela žít pod- nebo nadlidské bytosti, ale nikoli lidé. Občané polis (svobodní muži tvořící menšinu obyvatelstva) se účastnili politického života obce a vedle toho vedli soukromou existenci v domácnosti (oikos, odtud moderní slovo ekonomie). Polis tedy znala rozlišení mezi soukromým a veřejným, ale to není totéž co protiklad stát-společnost. Jednotlivé domácnosti žádnou společnost nevytvářely. I když Řekové znali termín koinonia politiké (lat. překlad societas civilis), jež se překládá jako občanská společnost, mýnilo se jím politické společenství občanů, tedy totéž co polis. Řečeno moderním jazykem, stát a občanská společnost byly totožné. Marek SKOVAJSA, *Občanská společnost a stát v dějinách evropského politického myšlení*, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, [online]. [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: ksos.fhs.cuni.cz/KOS-42-version1-skovajsa_obcanska_spolecnost_a.doc

⁷ Karel MÜLLER, *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska*, Praha 2002, s. 26.

⁸ Michael IGNATIEFF, *Podmínky svobody: občanská společnost a její rivalové*, Politologický časopis 2/2, 1995, s. 129.

⁹ Petra RAKUŠANOVÁ – Barbora STAŠKOVÁ, *Organizovaná občanská společnost v České republice*, Praha 2007, s. 32.

pouze prostorem interakce mezi jednotlivci, ale zároveň nositelem určitých pozitivních hodnot, jakou je například solidarita.¹⁰ S první definicí, která obsahuje již i výrazné sociologické komponenty, přispěl do diskuze David Hume, když vznik občanské společnosti považoval za důsledek nátlaku a donucení mezi sférami osobních a společenských zájmů.¹¹

Německý filozof Georg W. F. Hegel provedl syntézu většiny myšlenkových koncepcí konce 18. století. Odlišil stát jako politickou sféru společnosti (mocensky zajišťující jednotu společnosti a dodržování jejích zákonů) od společnosti občanské, přičemž výrazem „občanský“ označil soukromoprávní postavení občana. Pro Hegela je tato společnost prostorem středních vrstev – *bürgerliche Gessellschaft*.¹²

O termínu občanské společnosti teoreticky pojednávalo mnoho dalších filozofů, historiků, sociologů, či ekonomů. Například Karel Marx, Alexander de Tocqueville, Emille Durkheim či John Keane. Karel Müller rozlišuje dva hlavní myšlenkové proudy v chápání občanské společnosti. První proud označuje termínem *sociokulturní*. Zástupci tohoto směru se nejvíce blíží myšlenkám skotských moralistů a chápou občanskou společnost jako skupinu institucí mimo rámec státu zahrnující tržní hospodářství a jeho instituce, veřejné mínění, právní systém, politické strany, veřejné i soukromé asociace, nejrůznější formy společenské spolupráce, jež vytvářejí závazky a zakládají vztahy důvěry.¹³

Druhý proud označuje Müller jako *ekonomický* či *redukcionistický*. Do toho proudu řadí především Karla Marxe vycházejícího z Hegelova pojetí. Tento proud chápe občanskou společnost jako samostatnou oblast ekonomických aktivit, výrobních sil a vztahů a přehlíží jiné podoby a motivy společenských vztahů. Občanská společnost je pro myslitele patřící do ekonomického proudu dějinně vytvořenou sférou moderní buržoazie, jež se vyvinula z prostředí pozdně středověkého měšťanstva v průběhu průmyslové revoluce.¹⁴

Definic chápání pojmu občanská společnost je mnoho. Já sám se nejvíce ztotožňuji s pohledem politologa Gordona Whitea, který tento termín specifikuje jako: „...*přechodnou oblast umístěnou mezi státem a rodinou, která obsahuje organizované skupiny či sdružení,*

---

¹⁰ Adam FERGUSSON, *An Essay on the History of Civil Society* [online], 1782, [cit. 2016-12-11], dostupné z: <http://oll.libertyfund.org/titles/ferguson-an-essay-on-the-history-of-civil-society>, s. 57.

¹¹ Petra RAKUŠANOVÁ – Barbora STAŠKOVÁ, *Organizovaná občanská společnost v České republice*, Praha 2007, s. 32.

¹² Petra RAKUŠANOVÁ – Barbora STAŠKOVÁ, *Organizovaná občanská společnost v České republice*, s. 33.

¹³ Karel MÜLLER, *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska*, s. 68.

¹⁴ tamtéž s. 71.

kteře jsou oddělené od státu, těší se jisté míře autonomie ve vztahu k státu a jsou vytvořené dobrovolně členy společnosti s cílem ochraňovat nebo rozšiřovat svoje zájmy, hodnoty nebo identity.“¹⁵

Problémem tohoto pojmu je ale nejen jeho abstraktnost a rozdílné pojmání jak v minulosti, tak i v současné době. Pojem občanská společnost se totiž významově měnil nejen v čase, ale také prostoru. Problémem je již samotný termín „občan“.

V západoevropském prostředí, ať už se jedná o skotské osvícence či francouzské filozofy, jako byl např. J. J. Rousseau, odkazuje tento termín na rovnost lidí před zákonem ve společnosti a této rovné společnosti přisuzuje veškerou moc ve státě.¹⁶ Občanství vyjadřuje vzájemné soužití, ve kterém má své místo tolerance pro kulturní, náboženské a etnické rozdíly. To vše bez příliš velké sociální nerovnosti.¹⁷ Zatímco se ve většině zemí západní Evropy občanská společnost emancipovala od státu, česká společnost se emancipovala takřkajíc proti státu, se základy položenými na národnostní otázce a v tehdejší době nereálnému ideálu samostatného českého státu. Vzhledem k neexistenci státoprávního ošetření českého státu je tedy v českém prostředí v 19. století termín „občan“ mnohem blíže k antickému pojetí tohoto významu ve smyslu příslušnosti k určité obci a národu a zajišťující nositeli určitá politická práva.¹⁸ Tudíž se významově blíží spíše německému *bürgerliche Gesellschaft* ve smyslu, který odpovídá mnohem více českému výrazu měšťanská společnost. Jedná se o společenské uspořádání s hodnotami, strukturou a vzorci chování vzniklých ve specifickém měšťanském prostředí. Hodnotový systém tolerantní a rovné společnosti není této struktuře vlastní.¹⁹ Univerzalizmus v jakékoliv definici pojmu občanská společnost tedy nenalezneme.

---

¹⁵ Barbora POSTRÁNECKÁ, *Občanská společnost v Japonsku v čase pozdní moderny*, Brno 2010, s. 10.

¹⁶ Rousseau vtělil tezi o rovnosti mezi občany před zákonem do své state o suverénu, kdy právě společnosti sobě rovných lidí klade veškerou moc ve státě, zároveň ale velmi zřetelně podřizuje jednotlivce moci státu. Rousseau chápal stát jako společenství vzniklé dobrovolným sdružením jednotlivců, kteří se stávají jeho občany v zájmu dosažení vlastního dobra. Protože však stát může vzniknout pouze souhlasem všech a každý usiluje o vlastní dobro, stát musí hájit dobro všech. Od každého občana se proto očekává, že bude hájit dobro společné všem, a to i tehdy, když se dostane do konfliktu s jeho vlastním soukromým dobrem. Sdružením ve státě jednotlivci utvářejí lid, který je suverénem a současně zákonodárcem.

Jean – Jacques ROUSSEAU, *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*, Praha 1949, s. 27–30.

¹⁷ Rudolf KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST - Koncept a jeho historizace*, DTK 4/2, 2007, s. 3.

¹⁸ K. MÜLLER, *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska*, s. 171-173.

¹⁹ R. KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST- Koncept a jeho historizace*, s. 3.

1.1.1 Koncept občanské společnosti v české historiografii

Problém nejasné konceptualizace pojmu občanská společnost se odráží také v české historiografii. Ta vychází z průlomové studie Otto Urbana v Československém časopise historickém z roku 1968, ve které se jako první pokusil pojmut koncept termínu občanské společnosti pro českou historickou vědu. Urban chápe občanskou společnost jako druh celospolečenské organizace, která má přímou souvislost s emancipačně-národním hnutím 19. století.²⁰ Česká historiografie pak především přebírá koncept tohoto pojmu z historiografie německé z osmdesátých a devadesátých let minulého století. V této době dochází v německém prostředí k důsledné konceptualizaci pojmu.²¹ Chápe tedy pojem občanská společnost jako ekvivalent německého „bürgerliche Gesellschaft“.²² A zde se právě projevuje první problém v definici a pochopení tohoto pojmu v české historiografii.

Vnímání termínu občanská společnost se totiž v průběhu dějin měnilo a nejinak je tomu i v současnosti. Od antiky až po 18. století byl tento termín chápán jako synonymum pro politickou společnost či stát. Jako opak barbarství. V pojetí pozdně novověkých koncepcí je pojem občanské společnosti používán jako stav společnosti, kde vládne právo, kde vztahy a spory mezi občany jsou právem upraveny, kde převládá slušnost a občanské partnerství.²³ Občanská společnost je zde charakterizována městským způsobem života, vytříbeným a aktivním občanským životem a obchodními dovednostmi. Ve 20. století je občanská společnost chápána především jako protipól k diktátorské moci státu.²⁴ Stav společnosti založený na hodnotách svobody, práva a dobrovolnosti. V současnosti vnímáme občanskou společnost spíše jako dobrovolnickou, svobodnou strukturu spolupracující se státní mocí přebírající některé její povinnosti a stojící v opozici proti neoliberálnímu globálnímu kapitalismu. Současnou definici vnímání občanské společnosti uvádí například Karel Müller: „*Občanská společnost vytváří prostor, ve kterém dochází k hledání, pojmenování a ověřování společenských hodnot, zájmů a priorit, čímž vytváří společenské zdroje moci a vlády, již tímto poskytuje morální základ a legitimitu. S tím také souvisí její participativní funkce, jež představuje mimo jiné efektivní mobilizaci lidských*

---

²⁰ URBAN, Otto, *K problematice formování občanské společnosti*, ČSČH 16, 1968, s. 872-881.

²¹ V německé historické vědě se v devadesátých letech 20. století věnovali pojmu občanské společnosti například Jürgen Kocka, Lothar Gall či Ernst Brückmüller.

²² Otto URBAN, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2004, s. 31–50.

²³ K. MÜLLER, *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska*, s. 24.

²⁴ R. KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST...*, s. 7.

zdrojů. Občanská společnost by měla umožňovat rychlejší a účinnější zapojení občanů do veřejného dění, než jaké nabízejí etablované politické struktury samotné.“²⁵

A právě tomuto posunu ve vnímání historizace občanské společnosti se věnuje ve své teoretické studii vydané v časopisu Dějiny-teorie-kritika Rudolf Kučera. Podle jeho úvah nebyl tento vývoj českou historiografií ještě plně zachycen. Ta stále vychází z německého konceptu. Proto je dnes často zaměňována v historických pracích společnost občanská za společnost měšťanskou.²⁶ Podle Kučery se chyba, která vedla k mylné konceptualizaci termínu občanská společnost, stala především v překladu. Němečtí historici pojímali totiž termín „bürgerliche Gesellschaft“ spíše jako vzorec chování a celospolečenské uspořádání vycházející z měšťanstva a vlastní právě především této vrstvě společnosti. Měšťanstvo se už z principu vlastní emancipace vyhraňovalo nejen vůči nižším společenským vrstvám, ale i proti nacionální a genderové rovnosti.²⁷ Tyto hodnotové postoje však nejsou vlastní současnému chápání českého termínu občanská společnost. Český termín by spíše odpovídal německému „Zivilgesellschaft“. Pojem „Zivilgesellschaft“ však neoznačuje vizi celospolečenského uspořádání, ale spíše určité způsoby jednání, chování a hodnot. A právě toto způsobuje silnou pojmovou nejednotnost v českém prostředí. Historici používají termín občanská společnost ve smyslu „bürgerliche Gesellschaft“, zatímco ostatní vědní obory takřka bez výjimky jako „Zivilgesellschaft“.²⁸

V rámci své diplomové práce předkládám spolkovou činnost jako jeden z aspektů a ukazatelů formující se občanské společnosti v Lounech. Avšak spolková činnost druhé poloviny 19. století v několika aspektech silně odporovala dnešnímu vnímání občanské společnosti. Neexistovala zde ani rovnost sociální, ani genderová, navíc převládal nacionální aspekt. Pokud bychom nahlíželi na společnost 19. století dnešní optikou a projektovali představy o současném sociálním uspořádání do zkoumaného období, byla by tato společnost spíše společností elit než sdružování na občanském principu. Tím bychom však podsouvali historickým aktérům normy dnešní společnosti. Jak píše Rudolf Kučera ve své studii k tématu historizace termínu občanské společnosti: „*Normativní hodnoty ovlivňující konkrétní jednání historických aktérů mohou být tematizovány právě z hlediska aktérů samotných, ať už těch, kteří se sami chápali jako nositelé občanské společnosti, nebo těch, kteří se proti ní stavěli. Definování normativního náboje občanské společnosti*

²⁵ K. MÜLLER, *Češi a občanská společnost...*, s. 29.

²⁶ R. KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST...*, s. 5.

²⁷ Lukáš FASORA – Pavel KLADIWA, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1914*, Český časopis historický (dále jen ČČH) 102, 2004, s. 796-827.

²⁸ R. KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST...*, s. 5.

*právě z hlediska jejich nositelů a odpůrců je tak relativistické jen v tom smyslu, že normy vlastní občanské společnosti chápe jako proměnlivé v prostoru i čase, jako závislé na konkrétních historických podmínkách, jejich základní normativní rozměr však zůstává pro konkrétní historické aktéry nedotčen.“*²⁹

Pod tíhou uvědomění si zřetelné neohraničitelnosti pojmu občanská společnost lze dojít k závěru, že správná instrumentalizace tohoto termínu v české historiografii je velmi obtížná, ba takřka nemožná. Tento názor také dnes někteří autoři zastávají.³⁰ Zajímavým a zároveň velmi výstižným způsobem tento problém rozebral John Keane, když pojem občanská společnost přirovnal k „*pohybujícímu se pudinku, který se marně snažíme přitlouci hřebíkem na zeď.*“³¹

Právě v uvědomění si tohoto problému však vidím obrovskou příležitost, jak napravit stav věcí. Čím více bude česká historiografie operovat s tímto pojmem, tím bude docházet k větší konkretizaci a „český“ koncept občanské společnosti se vystříbří. Z toho ale plyne další otázka. Pokud zůstane pojem občanská společnost stále hlavním referenčním bodem pro studium moderních dějin v české historiografii, jak tedy tento pojem správně uchopit? I tomuto se Rudolf Kučera ve své stati věnuje. Nabízí celkem tři možnosti, jak definovat občanskou společnost.

První z nich je tzv. sektorová. Moderní společnost je nutné chápat jako skladbu několika sektorů, z nichž každý má vlastní logiku fungování, hodnoty, postoje a přístupy. Jedním z nich je státní moc, která je ryze hierarchická. Tím dalším je trh, který stojí na individualismu, ziskovosti, individuálním riziku a neustálé soutěži. Třetím sektorem moderní společnosti pak je soukromá sféra. Občanská společnost podle tohoto přístupu vyplňuje prostor mezi těmito sektory, odděluje je a zároveň i umožňuje propojování. Nemůže však dojít ke splynutí občanské společnosti s jakýmkoliv zmíněným sektorem, neboť dobrovolná sebeorganizace založená na toleranci, rovnosti a společenských hodnotách není slučitelná s žádným jiným sektorem.³²

Druhá varianta přístupu k občanské společnosti se nesoustředí na společenské uspořádání, ale na principy lidského chování a jednání. Rudolf Kučera ji nazývá interakční. Důležitou součástí této varianty je použití jasného vzorce, podle kterého určujeme

---

²⁹ R. KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST...*, s. 11.

³⁰ *tamtéž*, s. 8.

³¹ John KEANE, *Civil Society: Berlin Perspectives*, Oxford 2006, s. 37. (překlad autora – původní text : „And even the concept itself oscillated. It has be compared with a pudding that is impossible to nail to a wall.“)

³² R. KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST...*, s. 6.

u konkrétních zkoumaných osob míru „občanskosti“. Ačkoliv se mohou obsahy tohoto termínu v různých pojetích lišit, některé hodnoty zůstávají u všech přístupů stejné. Jsou jimi spolupráce, nenásilnost a svobodná diskuze.³³

Třetí možností je propojení obou variant. Tento přístup mi vyhovuje nejvíce, protože podle mého názoru nejde posuzovat občanskou společnost jen jako určitou sféru společnosti, která se vyznačuje typickými prvky a mající v moderní společnosti svou úlohu, ale je nutné zkoumat i individuální pohnutky a motivace zúčastněných aktérů tohoto lidského jednání. Rudolf Kučera definuje ve své stati tuto variantu: „*Občanská společnost je prostorově situována mezi stát, trh a rodinu a vyznačuje se navíc kultivací určitých pozitivně konotovaných hodnot, jako je například vzájemná tolerance, nenásilné řešení konfliktů nebo vzájemné uznání jednotlivých aktérů.*“³⁴ Ve své práci jsem přijal právě tuto koncepční definici přístupu k instrumentalizaci pojmu občanská společnost.

1.2 Vývoj spolčování

Již od počátků lidské společnosti bylo lidem vlastní spolčování se do skupin, určitých celků, vrstev či stavů. Ve středověku patřil člověk už momentem narození do určitého stavu, který se v průběhu dějin utvořil. Na tomto principu byl založen feudální systém. To, do jakého stavu se člověk narodil, prakticky bez výhrady závazně určovalo smysl jeho života a budoucnost. Neměnnost tohoto uspořádání měla na starosti oficiální ideologie – tzv. učení o trojím lidu, která předkládala člověku již od útlého věku tento systém, jako systém Boží a nenarušitelný.³⁵

Lidská společnost se však vyvíjela a v období vrcholného středověku postupně přestal tento zjednodušený model společnosti stačit společenským potřebám. Nestabilita tohoto systému vedla členy jednotlivých stavů k vytváření ochranných spolků, které měly pomoci udržet či zlepšit postavení do nich vstoupivších členů. V církevním stavu by se

---

³³ R. KUČERA, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST...*, s. 7.

³⁴ *tamtéž*, s. 7.

³⁵ Tomáš RATAJ – Jana RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 – 1990*, s. 7.

dalo toto spolčování vysledovat ve vzniku řeholních řádů. I když toto spolčování nebylo tolik podníceno výše popsanými důvody.³⁶

Ve šlechtickém stavu dochází na našem území po husitských válkách nejprve k regionálnímu spolčování šlechty. Tato uskupení jsou známá jako krajské landfrýdy. Jako opozice naopak vzniká Zelenohorská jednota. Se vzrůstající mocí měst i zde probíhalo spolčování za účelem ochrany před vyššími stavy. Silné městské spolky, jako byl tábořský, pražský či žatecko-lounský, byly dokonce nejdůležitější uznávanou organizační strukturou husitské revoluce.³⁷ Obranné spolky vytvářel i poddanský stav, což napomohlo například na území Sváté říše římské v 16. století ke vzniku tzv. selských válek.

Pro vývoj spolkového života je ale nejdůležitější právě oblast měst. Zde totiž docházelo k hlubší diferenciaci obyvatelstva. Najdeme v nich jak bohaté měšťany, tzv. patricijské vrstvy, tak i řemeslníky či městskou chudinu. Jednotlivé skupiny se pak snažily v průběhu dějin získat více vlivu ve svém městě a právě tyto spory urychlovaly ve výsledku vývoj měst a městské společnosti. Tyto skupiny měšťanů utvářely uskupení, jejichž cíl byl opět převážně ochranný. Nejtypičtější příklad ochranářského sdružování byly cechovní organizace. Původní smysl cechů jako samosprávných spolků s ekonomickým zaměřením byl postupně rozšířen i na společenský život svých členů. Cechy pořádaly vlastní slavnosti, společné mše, zařizovaly pohřby pro své členy. Měly též i charitativní funkci, kdy se staraly například o vdovy svých členů a jejich rodiny. Tyto monopolní komunity jednotlivých řemesel brzy začaly určovat tvář měst. Cechy představovaly mocenský nástroj mistrů proti tovaryšům a ty nejmocnější často ovládaly radnici. Členství v cechu bylo povinné, takže o dobrovolném sdružování zde ještě nemůže být řeč. V 18. století se tato sdružení však stávala pomalu brzdou rozvoje svobodného podnikání. Stát proto začal cechovní práva regulovat a některá důležitá odvětví označoval jako svobodná, čímž jim zabraňoval v cechovním spolčování. Funkci cechů měly začít přebírat z popudu státu v roce 1850 zřízené živnostenské komory.³⁸

---

³⁶ Tomáš RATAJ – Jana RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 – 1990*, s. 8.

³⁷ Jiří JUROK, *Příčiny, struktury a osobnosti husitské revoluce*, České Budějovice 2006, s. 10.

³⁸ *Komory byly samosprávnými institucemi, které disponovaly vlastními finančními prostředky. V čele stáli vždy přední podnikatelé daného regionu. Komory vyvíjely především poradní činnost jak v legislativním procesu, tak na obchodních, živnostenských i finančních úřadech a v institucích sloužících k podpoře průmyslu a obchodní činnosti, shromažďovaly statistická data, vypracovávaly výroční zprávy o stavu živnosti a obchodu. Finančně podporovaly odborné školy či iniciovaly jejich zakládání, financovaly muzea a organizovaly hospodářské výstavy či udělovaly stipendia. Po roce 1860 přibyla komorám i významná politická funkce, jelikož se staly jednou z volebních kurií.*
K. MÜLLER, *Češi a občanská společnost...*, s. 142.

Definitivní konec cechů přišel v roce 1859 s vydáním nového živnostenského řádu, který zaručoval úplnou svobodu podnikání.³⁹

Středověké spolčování a ochraně-ekonomické organizace v období novověku se řadí mezi takzvané spolčování korporativní. Společnými znaky těchto organizací jsou povinné členství dle určitého znaku a monopolní postavení v oblasti svého působení. Základem moderního spolkového života a základním projevem občanské společnosti je však asociativní typ spolčování. Toto sdružování je čistě samosprávné, probíhá tzv. zdola, funguje na demokratických principech a je nezávislé na státu. Skutečné asociativní spolčování vzniká až v době osvícenské a jedním z propagátorů spolkového sdružování byl například filosof John Locke.⁴⁰

Myšlenky o svobodě jedince, spravedlivé dělbě moci a víra v rozum vedly dobové elity měšťanské i šlechtické společnosti k volnému sdružování. Tyto spolky částečně navazovaly na humanistické vědecké spolky, šíře jejich záběru však byla obohacena o povědomí o obecném prospěchu a snahu o zdokonalení lidské společnosti. Tyto spolky, stejně jako samo osvětenství, byly přímo spojeny s ekonomickou i politickou emancipací měšťanské společnosti. Vedle učených společností vznikaly i sdružení na podporu hospodářství, např. v Čechách roku 1769 založená Společnost orby a svobodných umění v Království českém. Dalším druhem byly tajné společnosti. Ty si kladly za cíl osvobození a obecné blaho lidstva. Byli to Svobodní zednáři, Rosenkruciáni či Ilumináti.⁴¹

Tajné spolky se svou podstatou a cíli fungování dostaly do konfliktu se státním aparátem. Z toho důvodu donutily státní moc, aby se začala spolkovým životem zabývat.⁴² V utajovaných jednáních v nepřehledných lóžích vnímala státní absolutistická moc logicky své ohrožení a začaly se objevovat snahy o jeho potlačení. Tyto snahy ještě zesílily po

---

³⁹ „Vedeni jsouce úmyslem, živnostenskou příčinlivost v Naší říši rovnoměrně upravití a co možná usnadniti, dali jsme slyševše Naše ministry a vyslechnuvše Naší říšskou radu, řádu živnostenskému tuto následujícímu Svě schválení a nařizujeme takto:

I. Tento řád živnostenský nabude moci dnem 1. května 1860 počínaje pro celý obvod [Naší] říše, kromě [správního území benátského a Vojenské hranice].

....

III. Veškeré toho času platné předpisy o nabytí živnostenských, továrních a obchodních oprávněností, jakož i všechna s tímto řádem živnostenským nesrovnatelná starší ustanovení a jejich vykonání pozbývají moci počínajíc dotčeným dnem.“

Heslo Živnostenský řád, in: *Ottův slovník naučný*, díl XXII, Praha 1908, s. 858–864.

⁴⁰ Locke tvrdí, že nejprve existovala občanská společnost a teprve ta si vytvořila stát jako orgán, který má chránit svobodu a práva jednotlivců. Spolky a jim podobné organizace plní podle Locka jiné konkrétní důležité funkce v občanské společnosti a patří jim tak nezávislost na státní moci.

John LOCKE, *Dvě pojednání o vládě*, Praha 1965, s. 197.

⁴¹ T. RATAJ – J. RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY...*, s. 9.

⁴² K. MÜLLER, *Češi a občanská společnost...*, s. 24.

událostech francouzské revoluce a měly za následek vznik první spolkové legislativy. Jelikož však určité formy sdružování měly stálé místo ve společnosti, ať už to byly cechy či učené společnosti, dopomohlo toto právní kodifikování existence spolkového života k rozvoji legálních spolků.

1.3 Podmínky vzniku spolků v habsburské monarchii

Spolková legislativa v habsburské monarchii vznikla především jako nástroj státu proti tajným společnostem. Nově zakládané spolky musely žádat při svém vzniku o svolení panovníka. Tajné schůzky byly zakazovány a spolky byly pod dohledem tajné policie. Zároveň každý státní zaměstnanec musel přísahat, že není členem tajných organizací. V Metternichovském období dopadají však tato opatření i na legální spolky.⁴³

Důvod lze najít v myšlenkách Alexise de Tocqueville, který ve svém díle *Demokracie v Americe* z roku 1840 rozvádí Montesquiého myšlenky. Svobodné asociace jsou podle Tocquevillova jedinou účinnou ochranou proti despotismu, ať už sebevíce uhlazenému. Vyzdvihuje hodnotu dobrovolného spolčování a cílů těchto sdružení. Význam spolků spočívá především v tom, že nám dávají povahu samovlády. Dovednost sdružovat se kolem svých zájmů pak patří k hlavní podmínce svobodné společnosti, na jejímž rozvoji závisí vývoj všech ostatních sfér života.⁴⁴

Absolutistická vláda si dobře uvědomovala nebezpečí spolkových sdružení a spatřovala zřejmou hrozbu i v legálních spolčovacích snahách. Určité Tocquevillovské myšlenky ve smyslu důležitosti asociačního spolčování v oblastech průmyslu, zemědělství, vědy, osvěty a charity ale státní moc akceptovala a zmíněné oblasti naopak podporovala. Dekretem dvorské kanceláře z 26. září 1816 byly vydány instrukce a vyjádřena podpora pro zakládání ženských spolků, jejichž primárním zaměřením je charitativní činnost a Dekretem dvorské komerční komise z 15. října 1821 stanovil stát podmínky zakládání akciových společností, které významně pomohly v rozvoji např. železnic.⁴⁵

---

⁴³ K. MÜLLER, *Češi a občanská společnost...*, s. 24.

⁴⁴ Alexis de TOCQUEVILLE, *Demokracie v Americe II*, Praha 1992, s. 81–85.

⁴⁵ Eva DRAŠAROVÁ, *Stát, spolek a spolčování*, in: *Paginae historiae* : sborník Státního ústředního archivu v Praze, Praha 1993, s. 153.

Spořitelny a pojišťovny se také těšily podpoře státu a roku 1825 byla založena Česká spořitelna. Mezi nejvýznamnější společnosti tehdejší doby patřila Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách, založená roku 1833, která nejen že pomáhala pozvednout český průmysl, ale pomáhala vybudovat i českou vlasteneckou buržoazii. Právní úpravy, které stát do této doby vydával, byly značně chaotické, věnovaly se vždy jen jedné konkrétní oblasti spolkového života a v podstatě spíš jen reagovaly na aktuální stav ve společnosti.⁴⁶

První spolkový zákon, který upravoval spolčování obecně, vyšel formou dekretu dvorské kanceláře 5. listopadu 1843. Podle něho byl k založení nutný souhlas příslušných úřadů, podle typu spolku buď císaře, spojené dvorské kanceláře či zemského gubernia.⁴⁷

Spolková činnost se stala v roce 1848 jedním z hlavních požadavků liberalistické opozice proti metternichovskému systému. Ošetření práva spolkového, stejně jako i práva petičního a shromažďovacího, se dostalo do Pillersdorfovy ústavy a následně i do usnesení kroměřížského sněmu a ústavy hraběte Stadionu z března roku 1849. Tyto normy však nikdy nevešly v platnost. Místo nich byl vydán 17. března 1849 císařem prozatímní spolkový zákon, který z části přistupoval na některé liberální požadavky. Spolky nepolitického a nevýrobního charakteru měly pouze ohlašovací povinnost. To znamená, že do čtrnácti dní před započítáním činnosti musel spolek informovat obecného představeného v sídle spolku a odevzdat stanovy na okresní úřad. Ohlašovací povinnost měly i spolky politické, ty ovšem nesměly svou činností zasahovat do zákonodárné a výkonné moci a každé své zasedání musely předem nahlašovat. Výrobní spolky podléhaly stále dekretu z roku 1843.⁴⁸

Po skončení revoluce s počátkem neoabsolutismu sílil policejní dohled nad spolky. Zároveň docházelo opět k omezování spolkového života. Především pak byly zakázány studentské spolky a členství studentů v ostatních spolcích bylo nežádoucí. Tento vývoj dovršil spolkový zákon z 26. listopadu 1852 ř.z., který se vrátil k povolovací praxi z roku 1843. Státní správa dostala rozsáhlé regulující a dohlížecí pravomoci, kdy mohla například jakémukoliv spolku přidělit zeměpanského komisaře s kontrolní funkcí. Naopak ze státní podpory se těšily katolické spolky a bratrstva, stejně tak i spořitelny a pojišťovny.⁴⁹

---

⁴⁶ T. RATAJ – J. RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY...*, s. 11.

⁴⁷ Eva DRAŠAROVÁ, *Stát, spolek a spolčování*, s. 153.

⁴⁸ T. RATAJ – J. RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY...*, s. 11.

⁴⁹ 253/1852 ř. z. Císařský patent ze dne 26. listopadu 1852, *EPRAVO.CZ – Váš průvodce právem – Sbírká zákonů, judikatura, právo* [online], [cit. 2016-03-16], dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=21&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Liberalní reformy bachovského období byly prováděny vždy shora. Jejich nositelem nebylo měšťanstvo, ale rozsáhlý byrokratický aparát, který si vytvářel vlastní stavovské vědomí nadřazené tomu měšťanskému. Byrokratické vědomí nadstranickosti a úřednické neutrality, jež bylo svázáno s věrností a loajalitou k centrální moci a panovníkovi, ačkoliv bylo zamýšleno jako sjednocující prvek různorodé rakouské společnosti, vedlo v daných podmínkách spíše k izolovanosti státních orgánů od společnosti.⁵⁰ Česká měšťanská společnost tedy hledala jedinou možnou cestu k občanské angažovanosti ve spolkové činnosti, i přes všechna právní omezení, která se jí týkala.

Po pádu absolutistického zřízení roku 1860 a počátkem konstituce nenastala ve spolkové legislativě žádná změna. Říšská rada sice jednala o příslušném zákoně, ale jednání se nikdy nepodařilo dovést do úspěšného konce. Změnil se ale přístup byrokratického aparátu, který se po pádu neoabsolutismu sice snažil spolkový život stále kontrolovat, ale dával si veliký pozor, aby případnými zásahy proti sdružením neoslabil svou pozici ve společnosti. Ke zrušení spolků tak docházelo pouze ve výjimečných případech a pouze při zásadním porušení spolkového zákona.

Opravdová legislativní změna v duchu politického a společenského liberalismu přišla 15. listopadu 1867, kdy byl vydán zákon č.134/1867 ř.z., O právě spolčovacím, který se stal součástí tzv. prosincové ústavy. Ta potvrzovala dualistické uspořádání monarchie a platila po celou zbylou existenci Rakouska-Uherska. Spolkový zákon platil pouze pro Předlitavsko, přežil i pád monarchie a novelizovaný platil až do roku 1951. Zákon byl v této úpravě rozdělen na tři oddíly.⁵¹

První oddíl pojednává o obecných náležitostech spolčování, například stanovuje, na které spolky se nevztahuje. Spolky výrobní, peněžní a živnostenské byly z tohoto předpisu vyňaty a platil pro ně stále zákon z roku 1852. Stěžejní část spolkového zákona z roku 1867 se nachází v paragrafech 4 až 12. Zde se stanovují podmínky založení spolku a vrací se zde liberální pojetí z revolučních let. Je nahrazen systém povolování systémem ohlašovací. Pokud tedy spolek neporušuje při svém založení žádný z paragrafů zákona č. 134/1867, stačí k založení pouze nahlásit příslušným úřadům svůj záměr a odeslat stanovy. Tento způsob automatického povolení spolku, pokud splní předem dané náležitosti, se označuje jako „systém normativního určení“.⁵²

---

⁵⁰ K. MÜLLER, *Češi a občanská společnost...*, s. 129.

⁵¹ 134/1867 ř.z., *Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze: Společnost pro církevní právo* [online], 7.5.2003 [cit. 2016-03-16], dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

⁵² T. RATAJ – J. RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY...*, s. 13.

Zajímavou oblastí jsou politické strany, které všechny zmiňované spolkové zákony opomíjejí. Politické strany tak nemají status právnické osoby a existují tak v určitém právním vzduchoprázdnu až do roku 1933. Sice se z 33 paragrafů věnuje zákon z roku 1867 politickým spolkům v sedmi z nich, ovšem politická strana je z právního hlediska odlišná organizace než politický spolek. A tak v době první republiky, ačkoliv stále platil §33⁵³ tohoto zákona, mohlo existovat sdružení všemi známé jako „Pětka“. Konkrétněji se politickým spolkům věnuje druhý oddíl spolkového zákona. Oproti předešlé právní úpravě tato politická uskupení opět povoluje, ovšem celý tento druhý oddíl dokazuje obavy státu z nebezpečnosti spolků věnující se politické oblasti. Zatížil fungování těchto organizací povinností pravidelně informovat úřady o členské základně, zákazem korespondence s jinými politickými spolky a společného sdružování či zákazem členství ženám a nezletilým osobám.

Třetí oddělení zákona z roku 1867 uvádí trestní a závěrečná ustanovení, ve kterých nejen že popisuje sankce za nedodržení předešlých paragrafů, ale ustanovuje například i právo panovníka omezit či pozastavit účinnost zákona v době války.⁵⁴

Základním nedostatkem spolkového zákona byla nedostatečná typologie spolků, a tak bylo v konkrétních případech dosti obtížné, pod kterou úpravu jednotlivé spolky spadají. Pro některé kategorie platila právní úprava z roku 1852. V následujících letech tak vznikají ještě dílčí normy, jako byl zákon o společenstvech z roku 1873 či směrnice pro akciové společnosti z roku 1899.⁵⁵

---

⁵³ §33 zákona č.134/1867 ř.z. stanoví, že: „Spolkům politickým jest zakázáno, spolky vedlejší (filiálky) zřizovati, mezi sebou se spojovati, aneb vůbec s jinými spolky, buď dopisováním, nebo skrze vyslané ve spojení vcházeti.“

134/1867 ř.z. [online], dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

⁵⁴ *tamtéž.*

⁵⁵ T. RATAJ – J. RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY...*, s. 14.

2. Město Louny ve druhé polovině 19. století

2.1 Politický a správní vývoj

Politický vývoj v Lounech v období druhé poloviny 19. století byl výrazně ovlivněn prozatímním obecním zákonem vydaným roku 1849.⁵⁶ Ten ukončoval instituci magistrátu, který do té doby město spravoval. Magistrát byl jako vrchní správní orgán ve městě zřízen roku 1788 Josefem II. a členové tohoto úřadu byli převážně německy mluvící úředníci. Společně s magistrátem byl odvolán i občany volený purkmistr. Dne 7. března 1849 je nahradil správní výbor, který měl 22 členů. Předsedou tohoto výboru se stal Jiří Hauser. Mezi členy výboru nalezneme například Jana Havránka, Jana Vidmana, Aloise Greifa, Josefa Valtera či Václava Kostku. Všichni velmi výrazně zasáhli do politického života Loun v následujících desetiletích.⁵⁷

Dne 30. prosince 1849 vešla v platnost novela obecního zákona a ukončila funkční období správního výboru. V srpnu roku 1850 proběhly na základě této novely volby do obecní samosprávy. Kandidáti se ucházeli o hlasy ve třech volebních kuriích, rozdělených podle výše odevzdávaných daní. Z těchto voleb vyšel vítězně jako starosta bohatý statkář Josef Valter. Naprostou většinu městské rady tvořili bohatí měšťané, sedláci a obchodníci. Městská rada zůstala takřka beze změn celé následující desetiletí. Mezi členy zastupitelstva se již v padesátých letech objevuje i jméno kronikáře Jana Haince, městského tajemníka, který se stal jednou z nejvýraznějších osobností druhé poloviny 19. století v Lounech.⁵⁸

Starosta Valter byl však mezi lounskými měšťany velmi neoblíbený. Podle kronikáře Jana Haince se jednalo o lakomého muže, zneužívajícího své postavení k vlastnímu obohacení, ačkoliv byl v té době nejbohatším mužem ve městě. Naopak Valterův syn Václav byl v pozdějších letech štedrým mecenášem mnoha spolků a zřídil například i nadaci pro obecní chudé.⁵⁹

---

⁵⁶ V čele uvozovacího patentu Stadiónovy ústavy byla zmíněna teze, že základem svobodného státu je svobodná obec. Samotná ústava a podrobněji rozepsaný prozatímní obecní zákon zaručují obcím volbu vlastní samosprávy a přidělují oblasti působnosti jak přirozené, tak přenesené.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 298.

⁵⁷ SOKA LN, fond (dále f.) č. 1: Archiv města Louny (dále AML), sign. ICH 9, *Paměti Jana Treglera*, s. 48.

⁵⁸ Rudolf WUNŠ, *Dějiny svobodného královského města Loun*, Brno 2012, s. 104.

⁵⁹ SOKA LN, f. 1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince 1850-1889*, s. 1.

Kritice se nevyhnula ani samotná městská rada. Nevalná úroveň češtiny ve vydávaných vyhláškách a administrativní neschopnost byla doplněna přílišným konzervatismem radních. Za celé funkční období tohoto vedení městské radnice se město výrazným způsobem nevyvíjelo. Přestože bylo starostovi i městské radě nabídnuto mnoho návrhů a žádostí, nezaložili další městské školy a nepodnikali ani nepodporovali potřebnými vyhláškami podnikání v obci.⁶⁰

Obecní správa však nebyla jedinou politicko-správní oblastí, která v padesátých letech 19. století prodělala výrazné změny. V roce 1849 skončilo patrimonální dělení do krajů a Louny přestaly tímto rokem podléhat krajskému úřadu v Žatci. Nejprve se staly sídlem soudního okresu. Jako budovu okresního soudu nabídl lounský magistrát ministerstvu spravedlnosti již v roce 1848 zdarma budovu radnice čp. 1 s vidinou, že tato budova je dostatečně rozsáhlá i pro ostatní úřady s okresní působností.⁶¹ Prvním soudcem se stal advokát JUDr. Jan Brdlík (1807-1878).⁶²

Politickým okresem se Louny staly v roce 1850. Tím se však vyskytl problém s nejasností v krajském uspořádání, což bylo ještě podpořeno odlišnou velikostí soudního a politického okresu. Až roku 1855 vznikl tzv. smíšený okresní úřad zahrnující jak správu politickou, zastoupenou okresním hejtmanstvím, tak i okresní soud a správu daní. V čele tohoto úřadu byl okresní představený, kterým byl až do roku 1859 Karel Kuchynka. Ten byl mezi obyvateli města tak oblíben, že mu bylo uděleno i čestné měšťanství města Loun.⁶³

Stále však přetrvávaly nejasnosti v oblasti působnosti, především pak v soudní oblasti. Prvoinstanční soudní dvůr byl totiž u Krajského soudu v Mostě, zatímco vyšetřovací soud byl u dalšího Okresního soudu, tentokrát v Žatci. K tomu navíc patřily Louny z části pod Okresní stavební soud ve Slaném a z části pod Okresní stavební úřad v Žatci. Počet krajů se v té době navýšil na 13 a Žatec se opět stal krajským městem. Louny pak s dalšími čtrnácti okresy tvořily právě tento kraj.⁶⁴ Tento propletenec pravomocí a všemožných úřadů se vyřešil až zákonem z 21. prosince 1867, tzv.

---

⁶⁰ Kamil LINHART, *Královské město Louny. Pohled do minulosti*, in: Almanach města Loun a výstavy : adresář obchodů, živností, s. 18.

⁶¹ Bohumír ROEDL (ed.), *Louny*, Louny 2005, s. 205.

⁶² SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 1.

⁶³ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 43.

⁶⁴ Bohumír ROEDL (ed.), *Louny*, Louny 2005, s. 207.

Prosincovou ústavou, kdy byla oddělena soudní moc od moci správní, s konečnou platností zrušeno krajské zřízení a obnovena činnost okresních hejtmanství.⁶⁵

Louny se tedy staly sídlem politického okresu. Správu celého okresu měl na starosti okresní hejtman. Těch se na Lounsku vystříдалo několik, výrazně však zasáhli do mnou zkoumaného období dva z nich. Prvním byl Ludvík svobodný pán Malovec z Malovic a Kosoře, který až do konce svého funkčního období v roce 1870 projevoval velikou loajalitu k habsburskému domu a podle toho i jednal, když se v době jeho úřadování rozmohlo na Lounsku táborové hnutí. Druhým významným hejtmanem byl Alois Landfrass (1827-1904), absolvent pražské právnické fakulty. Do funkce okresního hejtmana byl dosazen v roce 1873 a úřadoval dalších 20 let až do své smrti. Landfrass se během svého funkčního období aktivně snažil podpořit spolkový, kulturní i hospodářský život na Lounsku a po jeho smrti mu byl vystrojen slavnostní pohřeb v chrámu sv. Mikuláše.⁶⁶

Lounský politický okres se skládal ze 44 obcí a sousedil s žateckým, postoloprtským, lovosickým, bílinským, rakovnickým, libochovickým, slánským a novostrašeckým.⁶⁷ Hranice okresu tvořilo na severu České středohoří, kde začínaly též tzv. sudety s německy mluvícím obyvatelstvem. Na východě dosahoval okres až k Černochovu u Peruce, na jihu k obci Třeboc. Západní hranice byla jen 5 kilometrů od města u obce Zeměchy.⁶⁸ Místo, na kterém se rozprostíral lounský okres, je úrodné a teplé, ovšem trpělo nedostatkem srážek způsobených srážkovým stínem Krušných hor. Jedná se o jedno z nejméně deštivých míst na území Čech. Nejvýznamnějšími plodinami pěstovanými v této oblasti byl chmel, cukrová řepa a obilí. Rozložení celkové plochy o rozloze přibližně 360 km² zobrazené na následujícím grafu zřetelně dokazuje agrární zaměření lounského okresu.⁶⁹

---

⁶⁵ *Právní předpisy 1855-1918*, [online], [cit. 2015-08-22], dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm>

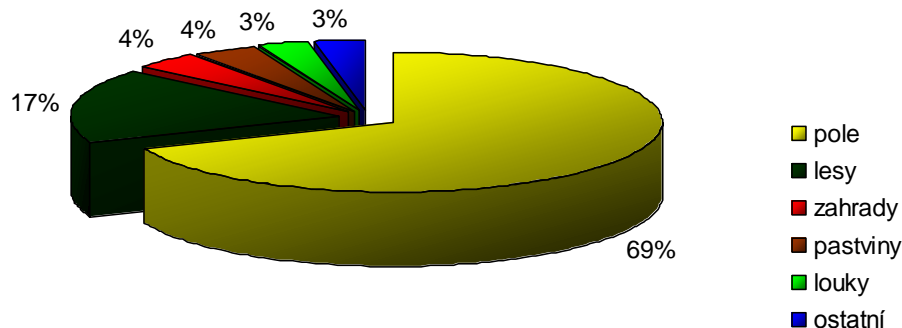
⁶⁶ Kamil LINHART, *Lounský okres v minulosti a přítomnosti*, in: Almanach Spořitelny města Loun 1863-1933, Louny 1933, s. 114–115.

⁶⁷ Jeroným ŠUBRT, *Popis lounského okresu*, Louny 1920, s. 1.

⁶⁸ *tamtéž*. s. 1.

⁶⁹ *tamtéž*. s. 60.

Rozložení plochy lounského okresu v roce 1900

Národnostní složení bylo prakticky české, s výjimkou obce Raná, ačkoliv na západ a sever od jeho hranic se rozprostírala jazykově německá enkláva.⁷⁰ Němci tvořili v sedmdesátých letech 19. století pouze 3 procenta z počtu obyvatel okresu.⁷¹

Politická situace se v Lounech začíná měnit na konci padesátých let. Objevily se zde první politicky zaměřené skupiny obyvatel, které se již podle svých představ o fungování města od sebe navzájem lišily. Stávající vedení radnice v čele se starostou Valterem patřilo do skupiny tzv. „šosáků“. Byli to bohatí vlastníci půdy, majitelé nemovitostí, německy mluvící úředníci a někteří živnostníci. Jako opozice se spojila skupina měšťanů z řad úřednictva a městské inteligence. Spojovalo je silné vlastenecké cítění a přijetí idejí Národní strany, později známé jako staročeši. Mezi hlavní představitele tohoto hnutí patřili Rudolf Wunš, pozdější zakladatel Sokola, již zmiňovaný Jan Hainc a syn okresního hejtmána Adolf Kuchynka. Třetím seskupením byli mladí studenti a radikálně smýšlející měšťané. Ti se později hlásili k myšlenkám Národní strany svobodomyšlné, tedy tzv. mladočechům. Mezi nimi se nejvýrazněji projevovali Karel Svoboda, pozdější cvičitel Sokola, student medicíny Josef Frotzel, statkář a majitel hostince František Drtina a okresní zastupitel Antonín Vidman.⁷² Nejvýraznější posilu

⁷⁰ Jiří MATYÁŠ, *Emancipační hnutí českého dělnictva na Lounsku v letech 1868–1938*, Praha 2003, s. 103.

⁷¹ Jeroným ŠUBRT, *Popis lounského okresu*, s. 11.

⁷² SOkA LN, f. 68: Jan Havránek, karton (dále kart.) 2, inventární číslo (dále inv. č.) 29, *Strojopisný opis Havránkovy kroniky pořázený dr. Lůžkem 1800–1866*, nestr.

získalo toto uskupení koncem šedesátých let, když se do Loun přistěhoval advokát Petr Pavel Hilbert.⁷³

Ve volbách roku 1861 „šosáci“ naprosto propadli, což vzbudilo velikou radost u většiny lounského obyvatelstva. Většinu v městském zastupitelstvu získali staročeši a starostou byl zvolen lékárník Bedřich Sekera. Funkci prvního radního zastával Adolf Kuchynka a druhého radního Antonín Vidman. Starosta Sekera však již v lednu 1862 na svůj post rezignoval ze zdravotních důvodů.⁷⁴ Během svého krátkého úřadování stihl prosadit zbourání většiny nevhledných a nefunkčních staveb, které vznikly za úřadování starosty Valtera. Za oběť této asanaci padlo i torzo Pražské brány, které nechal rozebrat. Z dnešního pohledu by se mohla považovat likvidace jedné ze dvou městských bran, postavených ve stylu vladislavské gotiky, za kulturní barbarství. Pražská brána však již byla dlouhých 30 let v naprosto dezolátním stavu a jejím zbouráním se uvolnil v centru města prostor pro pozdější stavbu nové budovy Dívčích škol, dnešní Základní školy Jana Amose Komenského.⁷⁵

Do příštích řádných voleb vedl město z pozice prvního radního Adolf Kuchynka. Ty proběhly v roce 1864 a potvrdily Kuchynku v roli starosty. Během funkčního období tohoto starosty začaly v Lounech dlouho očekávané změny. Byla založena městská spořitelna a vyřešena špatná situace lounského školství zřízením dívčí, chlapecké a učenické školy. V duchu staročeského politického programu bylo 11. listopadu 1864 na městském zastupitelstvu, i přes odpor „šosácké opozice“, přijato usnesení, že se čeština zavádí jako úřední jazyk lounské radnice. Role prvního českého městského písaře se zhostil kronikář Jan Hainc, názorový kolega starosty Kuchynky.⁷⁶

Velkostatkářská opozice však svůj boj nevzdávala a neustálé vzájemné napadání vyvrcholilo 2. července 1866 na schůzi zastupitelstva. Druhý radní Jan Kostka zde nevybíravě urazil starostu Kuchynku. Starosta se v reakci na tento útok rozhodl rezignovat.

---

⁷³ Kronikář Jan Hainc popsal Hilbertův příchod těmito slovy : „ 27. září 1868 otevřel svou kancelář advokátní JUDr. Petr Pavel Hilbert, rodák plzeňský. Předchází ho dobrá pověst, že je upřímným a rozhodným národovcem, v němž získají Louny na poli národním, politickém a sociálním.“

SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 91.

⁷⁴ Rudolf WUNŠ, *Dějiny svobodného královského města Loun*, s. 104–105.

⁷⁵ B. ROEDL, *Louny*, s. 217.

⁷⁶ R. WUNŠ, *Dějiny svobodného královského města Loun*, s. 108. a SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 141, *Obecní schůze 1864-1873*, s. 7.

Jeho rozhodnutí nepomohlo změnit ani mnoho děkovných dopisů a přiznaných zásluh za rozvoj města na dalším jednání zastupitelstva.⁷⁷

Jan Kostka získal pozici prozatímního starosty, avšak již 15. července roku 1866 přitáhlo do Loun pruské vojsko, které 3. července zvítězilo u Hradce Králové. S sebou přivlekly cholery, na kterou v Lounech zemřelo 70 lidí. Kdo mohl, opustil město. Poté, co Prusové odtáhli, zůstalo z Loun zpustošené a vyrabované město.⁷⁸

Následujícího roku se ve vedení města střídali šosáci, staročeši i mladočeši. Rozuzlení zmatků přinesly až řádné volby konané v srpnu 1867. Těsnou většinu v zastupitelstvu měl okruh kolem Václava Kostky, který byl tedy potvrzen v roli starosty. Ani jeho úřadování však nemělo díky neshodám se zastupitelstvem dlouhého trvání. Osudnou se mu stala nesnášenlivost k radnímu Rudolfovi Wunšovi, starostovi Sokola. Wunš se jako horlivý staroček zasazoval o povznesení českého národního sebevědomí v Lounech a jako starosta Sokola byl velmi váženým mužem. Nevíme, kdy vzniklo nepřátelství mezi Wunšem a Kostkou, ale již z podstaty politického přesvědčení obou mužů je zřetelné, že blízko k sobě zrovna neměli. Po několika Wunšových interpelacích se starosta Kostka hluboce urazil a stejně jako jeho předchůdce na svůj post rezignoval. Na jeho místo nastoupil v lednu 1868 Wunšův přítel Alois Greif.⁷⁹

Vítězství staročeků však nemělo dlouhého trvání. V lounském Sokole se rozhořel spor mezi hlavními funkcionáři z řad staročeků a radikálních mladočeků.⁸⁰ Spor se nakonec rozrostl až na půdu městského zastupitelstva. Předmětem jednání na zastupitelstvu bylo především vyloučení Rudolfa Wunše ze Sokola. Po vzájemném napadání na jednání rady i zastupitelstva se vzdal Wunš své funkce radního a společně s ním rezignoval i starosta Greif. Místo starosty obsadil mladočesky orientovaný Antonín Vidman a na Wunšovo místo radního byl jmenován statkář František Drtina. Tím byla generační výměna dovršena.⁸¹

V pozadí těchto sporů byly problémy na celostátní úrovni. Po rakousko - uherském vyrovnání, ke kterému byla roku 1867 vídeňská vláda donucena, panovala nespokojenost české populace s nenaplněním požadavků českého národního hnutí. Jedním z hlavních projevů občanského odporu českých občanů byly tzv. tábory lidu. Ty se konaly nejprve na Řípu a následně i v lounském okrese 12. června 1868 na hradě Pravda u Domoušic.

⁷⁷ SOkA LN, f. 1: AML, sign. A 141, *Obecní schůze 1864-1873*, s. 68.

⁷⁸ SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 80.

⁷⁹ SOkA LN, f. 1: AML, sign. A 141, *Obecní schůze 1864-1873*, s. 86.

⁸⁰ SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 83.

⁸¹ SOkA LN, f. 1: AML, sign. A 141, *Obecní schůze 1864-1873*, s. 116.

Vystupující řečníci zde přečetli rezoluci, která byla přednesena na Řípu.⁸² Táboru na Pravdě se účastnilo přibližně 12 tisíc lidí, a ačkoliv shromáždění proběhlo v poklidu a bez konfliktů, následovalo okamžité zatýkání organizátorů. Celkem se jednalo přibližně o sto osob, mezi kterými byli i radní Drtina a starosta Vidman.⁸³

Represe státní moci však situaci nezklidnily. Bylo tomu spíše naopak a v Lounech se uskutečnily další protestní akce. V reakci na tyto akce byl jmenován nový okresní hejtman v září roku 1868. Byl jím baron Ludvík Malovec, známý pro svou věrnost císařskému domu, neústupnost, ale též čestnost. Protesty pokračovaly i následujícího roku, často byly organizovány místním Sokolem. Baron Malovec proto nechal zatknout náčelníka Karla Svobodu a Sokol byl Malovcem rozpuštěn.⁸⁴ Situaci však dále eskalovala v podobě dalšího tábora, tentokrát přímo na lounském náměstí. Kromě státoprávních problémů a absence občanských svobod se zde řešila též svrchovanost zemského školství. Do funkce školského inspektora byl totiž jmenován německy hovořící děkan František Linhart, což nesli lounští měšťané silně v nelibosti. Linhart bouřlivou situaci přizivil, když nechal okamžitě po svém uvedení do funkce propustit učitele hlavní školy Antonína Konstantina Vitáka. Tento oblíbený mladočesky orientovaný pedagog velmi úzce spolupracoval s Drtinou i Svobodou. Patřil k hlavním organizátorům protestních akcí a táborovým řečníkům. Tím si zasloužil nenávisť jak městské rady, tak i obyvatelstva. Situace v Lounech se kvůli tomu začala podobat občanské vzpouře, kdy se každou noc demonstrovalo, a budova děkanství byla zasypávána dlažebními kostkami. Hejtman Ludvík Malovec musel tuto situaci urychleně řešit, povolal do města půl eskadrony husarů společně s jednotkou policistů z Prahy. Skutečné uklidnění však znamenalo až přeložení děkana Linharta.⁸⁵

Na počátku sedmdesátých let 19. století se situace v Lounech postupně zklidnila. Nejspíše posledním dozvukem divokých událostí z konce šedesátých let byl incident, který se udál v březnu roku 1870. Někdo zavěsil lebku na jeden ze dvou stromů, které nechalo město vysadit jako upomínku císařské svatby v roce 1854. Tento radikální čin byl ale

---

⁸² Táboru lidu na Řípu se účastnilo na 20 tisíc lidí a byla zde přijata rezoluce požadující rozpuštění stávajícího zemského sněmu a volbu nového podle všeobecného volebního práva. Tento sněm by měl za cíl projednat ústavu Českého království, které by zaručilo českému státu stejnou autonomii, jakou získalo Uhersko.

David HERTL, *Tábor lidu na Pravdě roku 1868, Český rozhlas – Severočeský atlas*, [online], 2. 8. 2008 [cit. 2016-04-09], dostupné z: http://www.rozhlas.cz/sever/severoceskyatlas/_zprava/482013

⁸³ K. LINHART, *Královské město Louny. Pohled do minulosti*, s. 19.

⁸⁴ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 96.

⁸⁵ SOKA LN, f.č.1: AML, sign.ICH 9, *Paměti Jana Treglera*, s. 83.

většinou lounských občanů a vedením města jednoznačně odsouzen jako hanebný a okamžitě začalo pátrání po pachateli. Zdlouhavé vyšetřování nakonec viníka nezjistilo. Starosta Antonín Vidman, nejspíše jen symbolicky, nabídnul svou funkci k dispozici, což nebylo přijato.⁸⁶ Vidman vydržel v úřadu až do roku 1877 a během svého funkčního období prosadil mnoho pokrokových projektů, především pak stavbu železniční tratě z Loun do Prahy, jejíž hlavním propagátorem a iniciátorem byl zastupitel Petr Pavel Hilbert.⁸⁷

Městské zastupitelstvo bylo během Vidmanova starostování již plně v rukou pokrokových mladočechů. Sebevědomí radikálního zastupitelstva nakonec narostlo natolik, že 17. května 1877 schválilo velmi odvážnou rezoluci, která podpořila vstup carského Ruska do války s Tureckem a zároveň odsoudila papeže Pia IX., který podle Lounských „*od počátku boje za osvobození křesťanů pobalkánských od jha tureckého zřejmě stranil mohamedánu*“.⁸⁸ Rezoluce byla psaná v duchu slovanské vzájemnosti a bylo jisté, že nezůstane bez reakce státních úřadů čistě katolicky zaměřeného Rakouska-Uherska. Reakce přišla záhy, když Zemské místodržitelství rozhodlo, že dané politické prohlášení městského zastupitelstva překročilo zákonem dané pravomoci a pole působnosti samosprávného orgánu a nechalo ho rozpustit.

Následující volby v roce 1878 vyhráli ale opět mladočeši a dokonce z voleb vyšli silnější, než tomu bylo před onou rezolucí. Starostou byl zvolen třiatřicetiletý lékař Josef Frotzel.⁸⁹ Do městské rady pak byla zvolena takřka kompletní špička Národní strany svobodomyšlné v Lounech. Byli to Petr Pavel Hilbert, Josef Bouček, Josef Liehne a Antonín Merz. Josef Frotzel pokračoval v linii vytyčené svým předchůdcem v roli starosty Vidmanem. Za jeho funkčního období vzkvétalo ve městě podnikání, školství a probíhala čilá výstavba budov. Opravdu radikální kroky ale město teprve čekaly. Přišly

---

⁸⁶ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 141, *Obecní schůze 1864-1873*, s. 141 a 145.

⁸⁷ B. ROEDL, *Louny*, s. 224.

⁸⁸ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 142, *Obecní schůze 1874-1887*, s. 89.

⁸⁹ Josef Frotzel se narodil se v roce 1845 v Lounech. Již jako šestnáctiletý se stal členem vlastenecky zaměřeného prvního pěveckého spolku v Lounech. Spolek Vlastislav byl složen především z řad národně uvědomělých studentů, kteří se scházeli v hostinci U Šifů, kde pořádali tancovačky a různé další zábavy nesoucí se v českém duchu. V roce 1871 odešel Frotzel studovat do Prahy medicínu. Po návratu z Prahy získal místo jako obecní lékař v Lenešicích, kde si roku 1873 vysloužil udělení čestného občanství za vypořádání se s místní epidemií neštovic. Následně získal místo městského lékaře v Lounech a prakticky okamžitě po svém návratu se zapojil do obecní politiky. Již v roce 1874 byl zvolen do městského zastupitelstva.

Obecní kronika – 1900, *OU Lenešice*, [online], [cit. 2016-03-18], dostupné z: [http://www.ou-
lenesice.cz/e_download.php?file=data/editor/153cs_10.pdf&original=1900.pdf](http://www.ou-lenesice.cz/e_download.php?file=data/editor/153cs_10.pdf&original=1900.pdf)

až s osobou JUDr. Petra Pavla Hilberta, který byl 17. října 1881, po Frotzelově rezignaci z pracovních důvodů, zvolen starostou města.⁹⁰

V Almanachu spořitelny města Loun se o tomto starostovi píše: „*Byl to muž stejně vášnivě milovaný svými přáteli, jako nenáviděný hrstkou nepřátel z důvodů často malicherných a nesmyslných, vždy však úzkoprsých. Jeho nastoupením nastává rozhodně nové období dějin našeho města po stránce hospodářské i kulturní. Mělo-li se z Loun vytvořiti moderní město venkovské, jest jisto, že takovýto člověk nutně přijíti musel.*“⁹¹

Petr Pavel Hilbert nebyl lounským rodákem. Narodil se v Plzni roku 1834 jako syn vlastence Mikuláše Hilberta. Ve čtrnácti letech si prožil rodinnou tragédii, kdy jeho otec ze strachu před úřady spáchal sebevraždu. Hilbert se rozhodl pro studium práv, které úspěšně dokončil a získal práci advokátního koncipienta v Trutnově. Zde se také oženil s Karolínou Reifovou a narodily se jim první dvě děti. Na čas se ještě vrátil do rodné Plzně, kde pracoval v advokátní kanceláři JUDr. Rzihy.⁹² Významný zlom v kariéře přišel, když byl jmenován zemským advokátem a roku 1868 se přistěhoval do Loun. Jako jediný advokát ve městě se okamžitě ocitl ve vyšší společnosti a velmi brzy si mohl dovolit koupit dům na náměstí. Zde se mu narodily další čtyři děti, mezi nimi i slavný architekt Kamil a spisovatel Jaroslav. Hilbert se velice rychle zapojil do místní politiky a do roka po svém příchodu byl již zvolen do zastupitelstva a zasedal ve výboru městské spořitelny.⁹³

V sedmdesátých letech začal získávat další funkce, stal se městským radním, zasedal v několika výborech a jako právník dohlížel na uzavírání smluv. Měl tak vynikající přehled o komplexním fungování obce a tyto zkušenosti dokázal v budoucnu zužitkovat.

Hilbert byl politicky orientovaný k straně mladočechů a svými liberálními myšlenkami pokroku nebránil. Okamžitě po svém zvolení začal všemi dostupnými prostředky budovat úplně jiné město. Jeho největším přínosem bylo bezpochyby prosazení výstavby železničních dílen a železničních tratí vedoucích skrze Louny. O tomto tématu se blíže zmíním v kapitole „Hospodářský vývoj města“. Hilbertova vize však nezahrnovala pouze železnici.

Jedním z prvních cílů, které stály před Hilbertem, bylo navrátit městské samosprávě dřívější důležitost a autoritu, jakou měla před obdobím zmatků na konci šedesátých let. Z toho důvodu inicioval stavbu nové radnice. Dosavadní radnice sídlila od roku 1869

---

⁹⁰ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 90–91.

⁹¹ Kamil LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny 1863–1933*, Louny 1933, s. 125.

⁹² Jaroslav HILBERT, *Dům na náměstí. Vzpomínky z dětství*, Praha 1922, s. 35.

⁹³ K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny 1863–1933*, Louny 1933, s. 125.

v městském domě U Tří lip. Zastupitelstvo souhlasilo s Hilbertovým návrhem a roku 1884 se rozhodlo tento starobylý dům zbourat.⁹⁴ Na jeho místě vyrostla roku 1887 nová radnice. Ta byla postavena podle návrhu Saturnina Hellera, který zvítězil ve veřejné soutěži. Nová radnice napodobovala zvenku styl původního renesančního domu, ovšem v monumentálnější podobě. 7. prosince 1887 se do nové budovy nastěhoval obecní úřad. Od 1. ledna 1888 v prvním poschodí sídlila také spořitelna za nájemné 2000 zlatých ročně po dobu 34 let. To mělo pokrýt náklad na stavbu nové radnice, který v konečném součtu činil 79 300 zlatých.⁹⁵

Nová radnice takřka sousedila s lounským symbolem, nejmajestátnější stavbou celého města, kterou byl chrám sv. Mikuláše. Jeho stav byl však po pruském obléhání koncem šedesátých let značně neutěšený, a tak se starosta rozhodl pozvat do Loun zkušeného architekta Josefa Mockera. Opravy chrámu započaly v dubnu 1884. Lounský historik Kamil Linhart popsal onu rekonstrukci následujícími slovy: „*Nikdo včetně Hilberta však netušil, jakým způsobem se Mocker rekonstrukce zhodí. Josefu Mockerovi šlo totiž jen a pouze o čistotu slohu. Při opravách nechal odstranit všechny vedlejší oltáře, staré barokní sochy a jiné nestylové ozdoby. Ušetřen byl pouze hlavní oltář a oba oltáře postranní. Kostel tím byl zbytečně vyprázdňen a odstraněné věci z velké části podlehly zkáze. Historická hodnota zničených pamětihodností je nevyčíslitelná. Sám Mocker vynášel vzácné staré náhrobky a rozbíjel je před branou chrámu o zem.*“⁹⁶ Opětovné vysvěcení kostela proběhlo 11. října 1884 a cena celé restaurace činila 56 000 zlatých. Tuto částku však neplatilo město, ale městská spořitelna.⁹⁷

Velmi palčivým problémem, který si rovněž žádal okamžité řešení a který bránil dalšímu rozrůstání města, byla neexistence dostačujícího zdravotnického zařízení. Ve městě již od 17. století fungoval městský špitál. Tato oceňovaná budova postavená v barokním slohu je mimochodem ozdobou Loun dodnes. Budova špitálu však byla koncipována na mnohem menší rozsah města, než jakým Louny byly v druhé polovině 19. století. Trpěl především nedostatkem lůžek, která sloužila zejména pro staré a chudé měšťany. S nápadem na stavbu nové a moderní nemocnice přišel již starosta a doktor Josef Frotzel, ale jeho myšlenka se převedla do praxe až za úřadování starosty Hilberta. Nová Obecní nemocnice korunního prince Rudolfa byla postavena v dnešních Holárkových

---

⁹⁴ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 142, *Obecní schůze 1874-1887*, s. 256.

⁹⁵ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 143, *Obecní schůze 1887-1893*, s. 30.

⁹⁶ K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 136.

⁹⁷ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 142, *Obecní schůze 1874-1887*, s. 258.

sadech. Samotná budova nesloužila pouze pro nemocnici, ale nacházely se zde i nové obecní lázně, které brzy přetáhly klientelu Krýzlovým lázním na okraji města.⁹⁸ Nemocnice zahájila činnost již v roce 1885, nehledě na to, že právo veřejnosti obdržela od Zemského výboru až v lednu roku 1889.⁹⁹

Zálibu lounských občanů v koupání však neuspokojovaly pouze lázně. V červnu roku 1889 nechal zřídit starosta plovárnu na Ohři. Navrhl ji pražský architekt Rudolf Koukola a stála obec pouhých 4000 zlatých a z těch 1500 darovala lounská spořitelna.¹⁰⁰

Dne 7. května 1895 došlo v Lounech k veliké tragédii, když město zachvátil obrovský požár, jehož ničivou sílu pomohl zkrotit Sbor dobrovolných hasičů. Požár silně poškodil oba lounské mlýny a starou městskou vodárnu. Mlýny odkoupil, zrekonstruoval a zefektivnil František Jirásek.¹⁰¹ O stavbě nové vodárny, která stěží pokrývala kapacitu rychle rostoucího města, se uvažovalo již před požárem. Nyní se naskytl příležitost tento plán uskutečnit. Starostu Hilbertovi se podařilo na radě města přesvědčit zastávce opravy staré věže a rada nakonec odhlasovala výstavbu nové moderní vodárny za 30 000 zlatých.

Vodárna byla postavena na břehu řeky v sousedství starého barokního špitálu. Architektem návrhu byl ing. Živna. Vodárna disponovala dvěma čerpadly, která v případě souběžného provozu produkovala až 14 000 hektolitrů vody. To mělo podle plánu vystačit až pro 28 000 obyvatel.¹⁰² Na příkladu vodárny je patrné, jak si Petr Pavel Hilbert představoval další vývoj města. Louny však takového počtu obyvatel nikdy nedosáhly.

Národnostní bouře a potyčky s německým obyvatelstvem, které vyvolala v roce 1897 nastoupivší vláda barona Gautsche ve Vídni, když zrušila všechny dřívější Badeniho ústupky vůči Čechům, se nevyhnuly ani Lounům. Zde nebyly spojeny s bitím německého obyvatelstva, tak jako v jiných českých městech. V Lounech napětí neeskalovalo, především proto, že v této době z 35 000 obyvatel okresu bylo jen 463 Němců,¹⁰³ kteří převážně bydleli ve vesnicích v Českém středohoří. Dne 19. října 1898 vypukly v Lounech zatím největší protivládní demonstrace, což donutilo okresního hejtmana dr. Hrušku povolát do města četnictvo z celého okresu. Při této události se však odehrál nepříjemný incident. Když hejtman Hruška postupoval s kordonem četníků proti shromážděným demonstrantům, byl u hotelu Koruna zasažen kamenem do hlavy. To způsobilo zděšení u

---

⁹⁸ SOKA LN, f. č. 1: AML, sign. ICH 9, *Paměti Jana Treglera*, s. 119.

⁹⁹ B. ROEDL, *Louny*, s. 233.

¹⁰⁰ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 143, *Obecní schůze 1887-1893*, s. 65.

¹⁰¹ Vladislava VALCHÁŘOVÁ (ed.), *Industriální topografie / Ústecký kraj*, Praha 2011, s. 283.

¹⁰² K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 135.

¹⁰³ Heslo Louny, in: *Ottův slovník naučný*, díl XVI, Praha 1900, s. 378.

demonstrujících občanů, neboť hejtman Hruška požíval v Lounech veliké vážnosti. Demonstrace okamžitě ztratila svůj bouřlivý charakter, střet s četnictvem nenastal a obyvatelé se rychle odebrali do svých domovů.¹⁰⁴

To ovšem neznamenalo, že by Lounští nějak zanevřeli na národnostní myšlenku. Dne 18. listopadu 1898 vydala lounská sokolská jednota nadšené prohlášení, v němž vyzývá ostatní jednoty v okolí k práci pro národ: „*Nyní, kdy zase zdolána býti má síla ducha českého, kdy volnost jeho znovu má v okovy spjata býti, musí jednoty sokolské vážněji a rázněji pojímat svůj veliký, vznešený úkol, a proto voláme Vás, bratři drazí, k práci a vědomí, že co lidem se nestalo, nikým se nestalo.*“¹⁰⁵ Rozechvění nebralo konce, neboť roku 1899 začala skutečná eliminace češtiny z úřadů. Na to zareagovalo lounské zastupitelstvo usnesením, že „...*vykonávání prací přenesené působnosti obecní...odepřeno bude na tak dlouho, až urážka a křivda, odvoláním jazykových nařízení národu českému způsobená, náležitě bude odčiněna.*“¹⁰⁶

K této stále se zostřující celospolečenské atmosféře se přidal i boj na lounské radnici. Starosta Hilbert byl stále častěji napadán opozicí, která sice neměla sílu na to ho sesadit, často mu tedy alespoň otevřeně vytýkala zadlužení města a elitářství. Je pravdou, že Hilbertovy ambiciózní projekty, ať už se jednalo o urbanistický rozvoj města, investice do zřízení drah a průmyslových podniků či podporu různých sdružení, podstatně město zadlužily. Ve všech případech ale platí, že pro město byly v budoucnu přínosné a peníze do nich investované se vrátily. Vždyť jen za dobu jeho úřadování se počet obyvatel města zdvojnásobil.¹⁰⁷ Za své úsilí byl oceněn ještě za doby svého starostování titulem „čestný měšťan“. Toto ocenění patřilo mezi nejvyšší, které mohl občan Loun získat, a pyšnili se jím takové osobnosti, jako byl Konstantin Biebl či Jaroslav Vrchlický.

Další útoky ze strany zastupitelstva se týkaly Hilbertova údajného korupčního jednání. Asi nejpodezřelejší kauzou byla stavba lounské reálky. Tu vyhrál jeho syn Kamil, i když původně vyhrál v konkursu někdo jiný.¹⁰⁸ Stejně tak budila pozornost i jeho „sňatková politika“, kdy se jedna z jeho dcer provdala za ředitele rolnického akciového cukrovaru, který pomáhal starosta z městských peněz vybudovat, a druhá za nového ředitele lounské nemocnice Otokara Purkyněho. Jisté však je, že žádný zlý úmysl nebyl Hilbertovi prokázán a pokud budeme cítit presumpci nevinu, nedopustil se čehokoliv

¹⁰⁴ K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 135.

¹⁰⁵ SOKA LN, Lučan, 16/1898, *Bratři sokolští*, s. 1.

¹⁰⁶ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 145, *Obecní schůze 1897-1900*, s. 166.

¹⁰⁷ J. ŠUBRT, *Popis lounského okresu*, s. 9.

¹⁰⁸ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Knih II: První Sokolovna*, rukopis, s. 29.

nezákonného. I přesto Hilbert napjatou atmosféru v zastupitelstvu i na radě města neunesl a podal 1. května 1899 demisi. Zůstal ale nadále v zastupitelstvu.¹⁰⁹

Opozicí žádaný převrat na radnici se však nekonal, protože 10. května 1899 byl na Hilbertovo místo zvolen notář Valentin Stopka, který pak byl v úřadu potvrzen i řádnými volbami v červnu 1900. Valentin Stopka, člen strany svobodomyšlné, pokračoval v obdobném kurzu jako Hilbert. Po svém předchůdci převzal nedořešenou výstavbu lounsko-rakovnické dráhy, kterou dovedl, společně s Hilbertem jako zastupitelem, do úspěšného konce. Zároveň také v maximální míře podporoval podnikatelskou činnost ve městě. To se brzy projevilo na stoupajících příjmech města, díky kterým mohla obec postupně umazávat svůj dluh. Stopka ale již 1. srpna 1903 podává rezignaci ze zdravotních důvodů.¹¹⁰

2.2 *Hospodářský vývoj*

Nejen vývoj politický, ale též ekonomický vývoj a následná prosperita lounského měšťanstva pomáhaly v jeho emancipačně-národním procesu. A právě tento proces vedl podle Otto Urbana ke vzniku občanské společnosti jako celospolečenské organizace mimo moc státní.¹¹¹

Zemědělský charakter lounského okresu prakticky podmiňoval vznik prvních průmyslových závodů právě v této oblasti hospodaření, především pak dvou hlavních

---

¹⁰⁹ Neméně důležitou součástí Hilbertova života byla kromě politické kariéry i jeho aktivita v oblasti spolkové. V době Hilbertova příchodu fungovaly ve městě pouze dva spolky – Výsadní sbor ostrostřelců a Sokol. Měsíc po svém příchodu už Hilbert zakládá společně s Janem Haincem a Valentinem Stopkou Občanskou besedu, která se stala okamžitě hlavním motorem kulturního života v Lounech, ačkoliv byla její činnost v neklidné době roku 1868 na 8 let přerušena. V polovině 90. let 19. století pomáhá zakládat Řemeslnicko-dělnickou besedu, která lépe uspokojovala potřeby většiny lounského obyvatelstva. Tím však výčet spolků vzniklých z iniciativy Petra Pavla Hilberta nekončí. Následoval Sbor dobrovolných hasičů, Sadařský spolek, jehož byl střídavě předsedou a Muzejní spolek. Ačkoliv měly tyto spolky čerpat finance především z členských příspěvků a sponzorských darů, v případě finančně náročnějších projektů neváhal Hilbert jménem spolku žádat o finanční pomoc městskou radu. Ostatní spolky vznikající v této době už Hilbert přímo nezakládal, ale v naprosté většině z nich byl buď čestným, přispívajícím a nebo aktivním členem.

SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 198.

K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 123 a 138.

¹¹⁰ Martin VOSTŘEL, *Město Louny v letech 1880–1914*, Praha 2005, s. 134–149.

¹¹¹ Otto URBAN, *K problematice formování občanské společnosti*, ČSČH 16, 1968, s. 872–881.

pěstované plodiny – obilí a cukrová řepa.¹¹² Prvními zástupci potravinářského průmyslu v Lounech tak byly mlýny. Tři zastaralé mlýny na Ohři získal roku 1852 lounský podnikatel František Hýra.¹¹³ Mlýny modernizoval, zvyšoval kapacitu výroby a jeden z nich nazývaný Režný přestavěl na parní provoz. František Hýra se zapojoval i do dalších podnikatelských aktivit,¹¹⁴ které však skončily roku 1875, kdy krach na vídeňské burze způsobil úpadek Hýrova podnikání a ten nakonec zbankrotoval.¹¹⁵ Mlýny se pak přes několik majitelů dostaly do rukou Františka Jiráska, po kterém jsou pojmenovány dodnes. Ten roku 1900 uvedl, že roční produkce jeho mlýnů činí 1200 vagónů mouky.¹¹⁶ V téže době pak vzniká nedaleko od Jiráskových mlýnů nový parní mlýn židovského podnikatele Adolfa Fanty.

Jednou z dalších podnikatelských aktivit Františka Hýry bylo iniciování vzniku akciové společnosti na vybudování prvního lounského cukrovaru, který byl nakonec postaven roku 1869.¹¹⁷ Nacházel se na severovýchodě Loun, v oblasti takzvaného pražského předměstí, které se mělo v budoucnu stát jádrovou průmyslovou oblastí Loun.

---

¹¹² 69% plochy lounského okresu zaujímaly pole. Z této plochy pak takřka padesát procent připadalo na různé typy obilovin (pšenice 15%, žito 11%, ječmen 18%, žito 5%) a 16 % na cukrovou řepu.

J. ŠUBRT, *Popis lounského okresu*, s. 7.

¹¹³ Hýra, rodák z Cítolib, byl nájemcem panského dvora v Lipně a majitelem rodinného statku s hospodářským dvorem v Zeměchách.

SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 124.

¹¹⁴ V roce 1855 se přestěhoval do Plzně. Zakoupil zde pozemek na Říšském předměstí (dnešní Jižní předměstí) a na něm nechal vybudovat nový moderní mlýn, který se pyšnil prvním továrním komínem v Plzni. Pokračoval v expanzi a v roce 1860 se stal majitelem dalších dvou mlýnů, Panského a Kalikovského. O pět let později zbudoval v Plzni parní pekárnu a na ní napojené lázně. Obdobně jako jiní průmysloví magnáti tehdejší doby si Hýra uvědomoval vlastní závislost na uhlí. V plzeňském okolí si tuto těžbu tedy zajišťoval sám, stejně tak jako výrobu mlýnských kamenů. Jako úspěšný podnikatel se František Hýra zapojil i do politiky. Za kurii obchodních a živnostenských komor v plzeňském obvodu byl zvolen poslancem zemského sněmu v zemských volbách roku 1867.

Po severním okraji Plzně pěšky i na kole 5, *Firemní magazín Škodovák*, [online], 19. 8. 2002 [cit. 2016-03-16], dostupné z: http://www.skoda.cz/firemni-magazin/soubory/20020819_strana4.pdf

¹¹⁵ SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 124–125.

¹¹⁶ Martin VOSTŘEL, *Přerod Loun ze zemědělského města na agrárně-průmyslové centrum regionu*, in: Poohří 1, Sídla – správa – společnost, ed. M. Vostřel, Louny 2011, s. 195.

¹¹⁷ Cukrovar byl plánovaný jako akciový, ovšem z potřebného kapitálu 200 000 zlatých se na akciích prodalo pouze 160 000 zlatých. Zbytek musel ze svého jmění platit sám Hýra.

SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 98.

Po Hýrově bankrotu koupil objekty cukrovaru Matěj Valtera.¹¹⁸ Od základů ho přestavěl, modernizoval a rozšířil výrobu natolik, že v 90. letech 19. století se z něj stal největší zpracovatel řepy v monarchii. Ve svém závodě vyškolil mnoho technických i administrativních pracovníků, kteří nacházeli uplatnění ve všech cukrovarech v Evropě. Do Loun přijížděli pro inspiraci cukrovarníci z Francie, Británie, Ruska, dokonce i z Ameriky.¹¹⁹ V roce 1907 pak dokázal zpracovat až 100 000 tun řepy za rok.¹²⁰

Koncem 19. století však vyrostla Valterovu cukrovaru v Lounech konkurence.¹²¹ Tehdejší starosta P. P. Hilbert totiž inicioval vznik rolnického akciového cukrovaru. Jeho stavbě předcházela urputná jednání pod vedením starosty Hilberta, aby byl tento cukrovar umístěn v nově vznikající průmyslové oblasti Loun, přibližně napůl cesty mezi centrem města a lounským nádražím, tj. v těsném sousedství Valterova cukrovaru. I když byly tyto pozemky o 45 000 zlatých dražší než stejná výměra v nedalekých Lenešicích, uvědomoval si Hilbert, že pokud chce vytvořit z Loun železniční dopravní uzel, musí právě v této oblasti vznikat další průmyslové závody. Město tedy nakonec pomohlo uhradit výkup pozemků.¹²² I přes Valterův silný odpor a za cenu zhoršení vztahů mezi tímto vlivným lounským mecenášem a starostou Hilbertem začalo vaření cukru v tomto novém podniku roku 1893.¹²³ Jako ředitele nakonec prosadil Hilbert svého zeťe Františka Hrušku. Roku 1898 začal vyrábět i bílý cukr, především krystal a kostky, a o 10 let později získal i většinu akcií Valterova cukrovaru, které získal od majoritního vlastníka Matěje Valtery.¹²⁴

Další významnou roli v potravinářské oblasti lounského hospodářství tvořil Schwarzenberský pivovar. V Lounech sice existoval městský pivovar v centru města, ten

---

¹¹⁸ Poté, co vystudoval gymnázium v Hradci Králové, střídal Matěj Valtera od roku 1868 zaměstnání v různých cukrovarech, až nakonec přijal místo pokladníka v cukrovaru v Boušovicích. Ty leží v lounském kraji a Matěj Valtera si tento kraj zamiloval natolik, že se rozhodl zde i natrvalo usadit. Finančně se mu dařilo, měl podíl v tantiémách Boušovického cukrovaru a peníze dál rozmnožoval opatrným nákupem akcií. V roce 1876 se oženil s dcerou zámožného sedláka z Obory u Loun Kateřinou Vyšatovou. Již v této době se v jeho hlavě zrodil plán koupit podíl v lounském akciovém cukrovaru, který byl na pokraji krachu po bankrotu hlavního akcionáře Františka Hýry.

Bohumila MRÁČKOVÁ, *Matěj Valtera (1858-1924) – Inventář*, NAD č. 94, Praha: Archiv Národního technického muzea, 1940[online], [cit. 2016-03-05], Dostupné z: http://www.ntm.cz/data/archiv/fondy-sbirky/094_GI.pdf

Inventář, který sestavila v letech 1939–1940 Bohumila Mráčková, je dnes neocenitelným zdrojem, protože Valterova pozůstalost byla v létě 2002 zasažena povodní a není již bohužel kompletní. Nedochoval se především Valterův deník.

¹¹⁹ Bohumila MRÁČKOVÁ, *Matěj Valtera (1858-1924) – Inventář*, dostupné z: http://www.ntm.cz/data/archiv/fondy-sbirky/094_GI.pdf

¹²⁰ K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 142.

¹²¹ Pro Valteru byla tato konkurence o to nepříjemnější, že jeho cukrovar roku 1891 vyhořel. SOKa LN, f. č. 1: AML, sign. ICH 9, *Paměti Jana Treglera*, s. 133.

¹²² SOKa LN, f. 1: AML, sign. A 143, *Obecní schůze 1887-1893*, s. 96.

¹²³ SOKa LN, Lučan, 11/1893, *K slavnostnímu otevření rolnického cukrovaru*, s. 1.

¹²⁴ Jiří MATYÁŠ, *Emancipační hnutí českého dělnictva na Lounsku v letech 1868–1938*, s. 49.

však již nemohl konkurovat moderním velkoprovozovněm. A tak se lounští měšťané s právem várečným rozhodli v roce 1892 prodat své výsady knížeti Schwarzenbergovi.¹²⁵ Ten však z daňových důvodů postavil svůj pivovar v Černčicích, ovšem těsně u katastrální hranice města a v praktickém sousedství lounského nádraží.¹²⁶ Budova byla postavena podle návrhu pražské firmy Františka Ringhofferů. Začalo se zde vařit světlé výčepní pivo a ležák a tmavé třináctistupňové pivo. Výčepní pivo dosáhlo mezi lounskými obyvateli takové obliby, že dokonce prý vytlačilo i pověstnou plzeňskou konkurenci. Schwarzenberský pivovar v Lounech se nakonec stal největším a nejziskovějším knížecím pivovarem.¹²⁷

Mezi úspěšné, ale ne již tolik významné podniky z hlediska např. počtu zaměstnanců, patřila Ústřední jatka společenství řezníků a uzenářů z roku 1897 a sodovkárna založená roku 1888. Byla známá pod názvem Vladimír Aulický ještě bezmála půl století.

Oblastí, která se významně podílela na rozvoji Loun v poslední čtvrtině 19. století, byla oblast dopravní, a to především stavba železnice v Lounech a připojení města do železniční sítě monarchie. V roce 1871 byla zřízena akciová společnost Soukromé pražsko-duchcovské železnice. V čele společnosti složené z bohatých měšťanů a velkostatkářů stál hrabě Bedřich Thun-Hohenstein a cílem tratě mělo být spojení hlavního města s hnědouhelnou pánví na Duchcovsku.¹²⁸ Nejkratší cesta pak měla vést přes Slaný, Louny a Most. Hrabě Thun-Hohenstein měl hlavní slovo při návrhu trasy, a to, že trať vedla nakonec přes Louny, mohlo souviset i s tím, že hrabě měl na Lounsku v Perucí velkostatek. Stavební práce dostala na starost pražská firma Jana Muziky se silnou kapitálovou účastí hraběte Thuna a s rozpočtem 21 milionů zlatých. Pro nákladní dopravu byla trať otevřena roku 1873. Nádraží bylo v Lounech umístěno ve východním okraji katastru obce.¹²⁹

V téže době byla zvažována i stavba tzv. Severovýchodní železniční magistrály, která by spojovala Louny s Rakovníkem a Litoměřicemi. Konkrétní návrh vznikl ale až roku 1886, kdy se mělo realizovat spojení alespoň mezi Louny a Rakovníkem.

---

¹²⁵ SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Pivovar knížete Schwarzenberga*, s. 3.

¹²⁶ SOKA LN, f.č.1: AML, sign.ICH 9, *Paměti Jana Treglera*, s. 134.

¹²⁷ Martin VOSTŘEL, *Město Louny v letech 1880–1914*, s. 156–158.

¹²⁸ J. MATYÁŠ, *Emancipační hnutí českého dělnictva...*, s. 46.

¹²⁹ Bořivoj, LŮŽEK, *Sto let železné dráhy z Prahy do Bíliny přes Slaný a Louny*, Kulturní měsíčník Loun 9, 1970, s. 4–5.

Organizátoři stavby totiž narazili na neochotu zástupců Libochovic.¹³⁰ Po dalších patnáct let vedli starostové Hilbert a Stopka usilovná jednání a nakonec s podporou knížete Schwarzenberga a dvou říšských poslanců Kaftana a Staňka prosadili tento návrh trasy. Její slavnostní otevření pak proběhlo roku 1904.¹³¹

Počátkem devadesátých let 19. století bylo rozhodnuto, že seřadovací nádraží na východě města zůstane hlavním nádražím jak pro nákladní, tak i osobní přepravu, a že Pražsko-duckovská trať bude propojena přípojkou Louny – Postoloprty k plzeňsko–chomutovské dráze.¹³² Tato přípojka vedla jižním okrajem města, kde vznikla nová zastávka Louny - město. Provoz na této trati byl zahájen roku 1895 a brzy na to začala nová bytová výstavba směrem od nové zastávky do centra města. Tato nová ulice Jiřího z Poděbrad bývá dodnes považována za nejhonosnější a nejkrásnější ulici v Lounech.¹³³

Poslední úsek Louny - Libochovice, který byl zpočátku přes neochotu majitelů libochovického panství smeten ze stolu, pomohl nakonec za cenu obrovského úsilí prosadit sám starosta Hilbert. Založil Družstvo dráhy Louny – Libochovice a toto družstvo za Hilbertova vedení získalo nakonec dostatek finančních prostředků k uskutečnění stavby. Rokem 1902, kdy poprvé vyjel na této trati vlak do Libochovic, získalo město spojení do Litoměřic a především dál do Saska.¹³⁴

S první drahou vedoucí přes Louny vznikly společně s nádražím v roce 1872 rozsahem zatím nevelké opravárenské dílny lokomotiv. V roce 1882 se na Hilbertův návrh začaly tyto dílny mohutně rozrůstat a modernizovat. Tento krok se po úporné snaze povedl prosadit v zastupitelstvu, neboť pro potřeby jediné tratě, která v té době vedla přes Louny, a to trať pražsko – duckovské, dosavadní dílny bohatě stačily. Jenže Hilbert již hleděl do budoucna. Jeho záměrem bylo, aby se z Loun stal důležitý železniční uzel a právě dílny tomu měly pomoci. To se také nakonec potvrdilo v roce 1895, kdy generální ředitelství drah naléhavě hledalo možnost zřízení velkých opravárenských dílen a volba padla právě na Louny. Tím se stalo lounské nádraží atraktivní zastávkou budoucích železničních tratí.¹³⁵ Tyto dílny byly nakonec největším zaměstnavatelem dělnictva na Lounsku.

---

¹³⁰ SOKA LN, Lučan, 5/1887, *Dráha z Loun do Rakovníka*, s. 3.

¹³¹ K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 143.

¹³² SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Ku stavbě dráhy z Loun do Postoloprty*, s. 3.

¹³³ B. LŮŽEK, *Sto let železné dráhy z Prahy do Biliny přes Slaný a Louny*, KML 9, 1970, s. 4–5.

¹³⁴ K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 134.

¹³⁵ Petr KUČERA, *Sadařský spolek lounský v letech 1885-1948 jako příklad rozvoje české občanské společnosti*, Praha 2008, s. 10.

Zatímco v roce 1873 měly jen 35 zaměstnanců, v roce 1895 to již bylo 600 lidí a vrcholu dosáhly v roce 1920, kdy zaměstnávaly 1837 dělníků.¹³⁶

Důležitou roli v rozvoji města plnily finanční ústavy, protože mnoho podniků bylo tak nákladných, že již od počátku musel být jejich vznik kryt úvěry. Tuto úlohu plnila především Spořitelna města Loun založena roku 1863, která poskytovala místním podnikatelům výhodnější úroky, než které by získaly u velkých peněžních ústavů v hlavním městě. Spořitelna přestála roku 1873 krach na vídeňské burze a její primát jako hlavního peněžního ústavu v Lounech neohrozil ani vznik konkurence v podobě roku 1882 založené Okresní hospodářské záložny a Severočeské záložny.¹³⁷

Závěrem bych rád upozornil, že naprostá většina průmyslových podniků vznikala ve velmi krátké době. Jedná se o posledních třicet let 19. století. Toto období bude již navždy spojeno nejen s osobou Petra Pavla Hilberta, ale zároveň i s rostoucí mírou občanské angažovanosti. Naprostá většina průmyslových závodů byla umístěna v lokalitě východního okraje města a vytvořila zde na agrární město nečekaně velikou průmyslovou zónu, která zaměstnávala tisíce dělníků. To nutně muselo vést k nové výstavbě obytných domů, které však byly odlišné od domů např. ve zmiňované Poděbradově ulici. Husova ulice od centra k hlavnímu nádraží byla od 70. let 19. století zaplňována činžovními domy, které si našly volný prostor mezi zdmi průmyslových závodů. Tato čtvrť získala přezdívku „Amerika“, která jí zůstala dodnes. Jestli měl tento název značit průmyslovost svého vzhledu, množství pracovních příležitostí pro lidi z okolí města či její vzdálenost od centra města, o tom se stále vedou spory. Čtvrť plná novostaveb působila na lidi svou strohou účelností a svým nepřilíživým vzhledným okolím dost neutěšeně. Dokladem je nám např. svědectví Václava Prokeše popisující zážitek cestujících, kteří dorazili na vlakové nádraží a museli se přes „Ameriku“ dostat do centra: *„Ještě minutu a již zní do vozu volání "Louny". Vystupujeme. Svíravý, tísnivý pocit padá nám na prsa. Působí jej nezvykle rozsáhlá spleť kolejí, spousta uhelných vozů a různých jiných vagónů. V ulici od nádraží máme týž dojem, těžší, dusivější. Cítíme, že octli jsme se v nějaké tovární čtvrti. Všude kolem nás zvláštní, rušný a bodavý šum, jaký je vlastní jen místům poblíže průmyslových závodův. Středem rozsáhlého předměstí Ameriky jde vleklá třída Husova. Nepřekvapuje ničím svérázným. Tuctové budovy tovární, nudné zdi ohrad, všední domy obytné střídají se*

---

¹³⁶ Jaroslav ŠMÍD, *Velké výročí. 100 let železničních dílen v Lounech*, Kulturní měsíčník Loun 10, 1973, s. 2–3.

¹³⁷ K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 140.

v ní s únavnou jednotvárností. Jen tu a tam prokmitá trávník nezastavěné plochy. Také zeleň do ulice vsazených stromů vtrhuje sem hrst svěžesti. ¹³⁸

2.3 Rozvoj kultury a vzdělávání

Vývoj lounského školství v druhé polovině 19. století nezačal zrovna ideálně. V roce 1848 bylo rozhodnuto, že česká lounská hlavní škola klesla na pouhou školu triviální a další desetiletí vedla lounská radnice boj o to, aby nebyla ve městě zřízena škola německá, která vzhledem k národnostnímu složení obyvatel neměla opodstatnění. Až na počátku šedesátých let 19. století se podařilo starostovi Kuchynkovi opět pozvednout lounskou školu na školu normální. Zároveň bylo rozhodnuto, že se postaví nová školní budova na východním okraji městského centra, v místech zbořené Pražské brány. Na stavbu přispěla i sbírka občanů, kteří dokázali vybrat 12 689 zlatých. Samotná stavba pak stála 120 000 zlatých. Nová škola byla slavnostně otevřena 28. září 1868 a této akci přihlíželo na 10 000 diváků (V Lounech žilo v této době cca 3000 lidí). ¹³⁹ Tato škola poskytovala jak všeobecné vzdělání, tak i potřebné teoretické a praktické znalosti pro budoucí řemeslníky a rolníky. Byla zde již od počátku umístěna obecní mateřská školka, čtyři třídy hlavní školy pro chlapce a dívky, jedna třída vyšší dívčí školy a tři třídy nižší reálné školy. U školy se nacházel pozemek, který se využíval pro praktická cvičení v oboru sadařství, zelinářství a včelařství. ¹⁴⁰ Postupně však přestávala kapacita této budovy stačit narůstajícímu počtu žáků (viz textová příloha č. 1). V roce 1897 se tak obě chlapecké školy přestěhovaly do nové budovy v Poděbradově ulici.

Neustále průmyslově se vyvíjející město, rostoucí výrazně i co se počtu obyvatel týče, začalo pociťovat absenci střední školy. Na toto téma se vedly na jednáních městské rady dlouhé diskuze, jelikož stavba nové školní budovy by si vyžádala nemalé finanční prostředky a těch město po předešlých investicích nemělo nazbyt. Starosta Hilbert společně se svým přítelem Dr. Scheberlem nakonec radu přesvědčili. Bylo naplánováno zřízení státní školy reálné a stavba nové budovy. Státní úřady však odmítly vzít finanční

---

¹³⁸ Jiří MENOŠEK – Jaroslav RYCHTAŘÍK, *Louny a okolí na starých pohlednicích*, Louny 2004, s. 77.

¹³⁹ Kromě lidí z okolních měst a obcí přijeli na slavnost i členové Sokola ze Slaného a Prahy a zástupci mnoha dalších českých spolkových sdružení.

SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 91.

¹⁴⁰ K. LINHART, *Almanach Spořitelny města Louny*, s. 125.

zodpovědnost na sebe, a tak bylo roku 1896 rozhodnuto o výstavbě obecní školy reálné. Budova, kterou navrhl starostův syn, architekt Kamil Hilbert, byla dostavěna roku 1897, a celkové náklady se vyšplhaly do výše 150 000 zlatých, které si město muselo půjčit. S tímto dluhem pomáhala městu i Městská spořitelna, která do té doby svůj zisk přerозdělovala mezi lounské spolky. Na žádost městské rady čistý zisk z roku 1895, který činil 21 730 zlatých, poskytla na umoření dluhu.¹⁴¹ Definitivně se město dluhů za tuto školu zbavilo až roku 1904, kdy byla škola zestátněna. Prvním ředitelem reálky se stal Alois Zdrahal z Hradce Králové. Ten zůstal ve svém úřadu až do roku 1927. Od počátku své funkce pobíral plat 1800 zlatých ročně (Hilbert jako starosta dostával 1000 zlatých¹⁴²) a k tomu ještě získal zdarma byt 3+1, otop a 300 zlatých ročně na náklady. Je tedy patrné, jak moc si tehdejší vedení města ředitele vážilo.

Koncem 19. století byly ještě zřízeny další speciální odborné školy, v Poděbradově ulici Okresní hospodyňská škola a Zimní hospodářská škola. Přes třicet židovských rodin v Lounech si také již na počátku šedesátých let 19. století založilo vlastní soukromou školu, která od roku 1874 sídlila v budově nové synagogy v Šatlavní ulici (dnešní Hilbertova). Výuka zde probíhala v němčině a děti, které sem docházely, nebyly zbaveny školní povinnosti v obecné škole.¹⁴³

Pro potřeby vzdělávání však nebyly zakládány pouze školy. Lounští radní z popudu Rudolfa Wunše založili roku 1867 veřejnou knihovnu, která měla nejen pomoci při vzdělávání, ale též podpořit národnostní hnutí. Byla umístěna v nové školní budově z roku 1868. Polovina knih byla určena pro potřeby školy, druhou polovinu v počtu tří set kusů dostal na starost Jan Hainc jako základ veřejné knihovny.¹⁴⁴ Vlastní knihovnu zřídila také Řemeslnicko-dělnická beseda. Sloužila především pro potřeby řemeslnické mládeže. Využívána byla ale také dospělými členy, kteří se zde dostali do styku s kvalitní literaturou.¹⁴⁵ Hlavním přírůstkem však byl pro veřejnou knihovnu až knižní fond dělnického spolku Barák, který byl založen roku 1896.

Společenský tón ve městě udávala až do osmdesátých let 19. století rakouská byrokracie. Pořádaly se zejména hlučné maškarní plesy a velkolepé tzv. šlitále. To byly

---

¹⁴¹ SOkA LN, f. 1: AML, sign. A 144, *Obecní schůze 1893-1896*, s. 262.

¹⁴² *tamtéž*, s. 259.

¹⁴³ Původně škola sídlila v domě pekaře Kašpara Říhy.

SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 120.

¹⁴⁴ Knihovna zpočátku disponovala pouze 70 knihami, které vybral radní Wunš od lounských měšťanů.

SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 85.

¹⁴⁵ *Památník Řemeslnicko-dělnické besedy v Lounech*, Louny 1902, s. 36.

jízdy na saních, při nichž navštěvovala lounská smetánka postoloprtské měšťany a naopak. Čas od času zajížděly do Loun německé kočovné divadelní společnosti (údajně vesměs ubohé, bez rekvizit, bez jeviště, ba i bez herců.)¹⁴⁶ V březnu roku 1882 přednášel ve městě cestovatel, lékař a etnograf Emil Holub. Jeho přednáška se údajně lounskému publiku nelíbila.¹⁴⁷ O rok později pak vypravila Občanská beseda zvláštní vlak, který dovezl 700 lounských občanů na slavnostní otevření Národního divadla v Praze.¹⁴⁸ Hlavním hybatelem kulturního, společenského, ale i politického života v Lounech poslední čtvrtiny 19. století byly bezpochyby spolky a jejich činnost.

2.4 Demografický vývoj

Během druhé poloviny 19. století narůstal velmi strmě počet obyvatel města. V průběhu padesáti let se populace Loun zvýšila čtyřikrát, z přibližně dvou a půl tisíc obyvatel v roce 1850 až na deset tisíc v roce 1900.¹⁴⁹ Příčiny tohoto populačního vzestupu můžeme hledat v rozvoji města jako správního, průmyslového, dopravního a kulturního centra okresu. S tím byl spojen vzrůstající počet pracovních příležitostí. Jak město rostlo, získávalo na prestiži, lákalo nové investice a populační křivka stoupala. Tato prosperita začíná především od osmdesátých let 19. století, kdy se do čela města dostali mladočeši v čele s JUDr. Petrem Pavlem Hilbertem, jehož největším úspěchem bylo zřízení železničních opravárenských dílen. Ačkoliv byla tato konjunktura založena převážně na zemědělských odvětvích a drobném spotřebním průmyslu, železniční dílny nabízely veliké množství uplatnění jak pro řemeslné obory, tak i v administrativě.

Následující graf zachycuje v číslech výše uvedené informace a doplňuje obraz rozmachu města, především pak v době, kdy měla většinu na lounské radnici národní strana svobodomyšlná v čele s Hilbertem. Z grafu zřetelně vyplývá, že za 60 let regulovaného magistrátu narostl počet obyvatel o 30 % (559 osob). Za stejně dlouhé období již volené samosprávy činil nárůst 323 % (7798 osob). Je pravdou, že obdobný vývoj lze vysledovat v celých Čechách koncem 19. století. Venkovské obyvatelstvo se

---

¹⁴⁶ Jiří MENOŠEK – Jaroslav RYCHTAŘÍK, *Louny a okolí na starých pohlednicích*, s. 123.

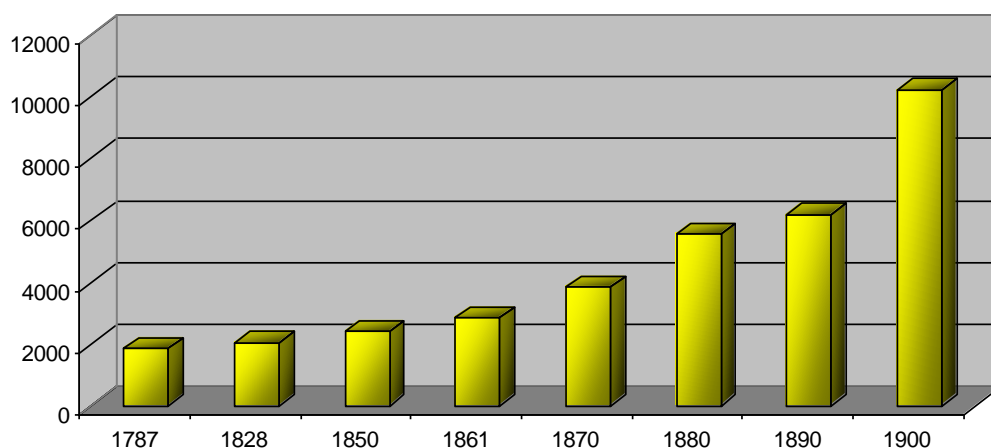
¹⁴⁷ J. MENOŠEK – J. RYCHTAŘÍK, *Louny a okolí na starých pohlednicích*, s. 123

¹⁴⁸ *tamtéž*, s. 124.

¹⁴⁹ J. ŠUBRT, *Popis lounského okresu* s. 8.

stěhovalo za vidinou lepšího uplatnění do měst a populační křivka rostla. V devadesátých letech 19. století však byly Louny hned po Litvínovu, který se nachází v hnědouhelné mostecké pánvi, druhým nejrychleji se rozvíjejícím městem v Čechách vyjma Prahy. Mezi faktory, které ovlivnily větší populační nárůst v Lounech oproti obdobně velkým městům v severních a středních Čechách,¹⁵⁰ se určitě řadí ideální vzdálenost města od Prahy i od Krušnohoří a umístění města na přirozené cestě do Německa. Dále pak politická stabilita na lounské radnici v posledních dvaceti letech 19. století, kdy byla městská rada pod pevným vlivem mladočeské strany. Hlavní důvod spatřuji ale v osobě Petra Pavla Hilberta, respektive jeho vizionářské politiky ve vedení města. Ačkoliv projekty, které se mu podařilo prosadit, město velmi zadlužily, podařilo se mu z Loun utvořit železniční uzel spojující bohaté Podkrušnohoří a úrodné Poohří s hlavním městem.

Počet obyvatel Loun v letech 1787 - 1900¹⁵¹

Z náboženského hlediska se naprostá většina lounských obyvatel hlásila k římskokatolickému vyznání. Podle sčítání lidu z roku 1850 se ke katolictví hlásilo 240 osob. Pouze jediná rodina k židovskému vyznání.¹⁵² Rodina Jáchyma Weila z Postoloprť obdržela roku 1849 od vedení města povolení k usazení se v Lounech. Toto rozhodnutí se však velice nelíbilo lounským měšťanům. Ti objednali povoz a nádeníky a

¹⁵⁰ Pro srovnání růstu počtu obyvatel v Lounech jsem použil města Slaný, Rakovník, Kadaň, Bílinu a Litvínov. V roce 1869 měly Louny z těchto měst nejnižší počet obyvatel. Při sčítání obyvatel v roce 1880 předstihly Louny Rakovník a Litvínov. V posledním desetiletí 19. století se počet obyvatel Loun více jak zdvojnásobil a Louny všechna jmenovaná města vyjma Litvínova předstihly. *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970*, Praha 1978, s. 84–200.

¹⁵¹ J. ŠUBRT, *Popis lounského okresu*, s. 8.

¹⁵² B. ROEDL, *Louny*, s. 208.

celou tuto rodinu i s nábytkem a zbožím pod nátlakem odvezli zpět do Postolopr. Jáchymu Weilovi se však podařilo vynutit u úřadů potrestání viníků tohoto vyhoštění a nadobro se i s rodinou v Lounech usadil.¹⁵³ Postupem času necht' lounského měšťanstva k Židům slábla. Při sčítání lidu v roce 1870 tvořili Židé 4,5% obyvatel města (173 osob)¹⁵⁴ a v roce 1880 bylo ve městě napočítáno 5153 katolíků, 37 evangelíků, 2 osoby jiného vyznání a již 369 izraelitů.¹⁵⁵ Židé, sdružení v dobře fungující náboženské obci s vlastním rabínem a roku 1874 postavenou synagogou v dnešní Hilbertově ulici, byli nejsilnější náboženskou menšinou v Lounech. Nejvýznamnějším rabínem lounské židovské obce byl Josef Glaser, který společně se svým synem Juliem velmi aktivně zasahoval do společenského dění v Lounech. Mezi další významné a majetné židovské rodiny patřili např. Fantovi a Taussigovi.

Z hlediska příslušnosti k jednotlivým národnostem byly Louny celé 19. století téměř výhradně českým městem. K německé národnosti se hlásili pouze úředníci dosazovaní do Loun odjinud a několik penzionovaných vojáků.¹⁵⁶ Ve druhé polovině 19. století pak naprostou většinu k německé národnosti hlásících se občanů tvořili ve městě se zabydlující občané židovského vyznání. Koncem století se silícími protižidovskými kampaněmi začala většina těchto obyvatel uvádět českou národnost. Z 3 843 obyvatel města napočítaných v roce 1870 při sčítání lidu se hlásilo k německé národnosti 233 obyvatel, což činí 6% z populace města. Více jak polovinu obyvatel tvořily ženy (2055) a tři pětiny obyvatel bylo svobodných (2201).¹⁵⁷

Úmrtnost v této době byla vysoká, zejména u malých dětí, kdy právě děti před dosažením dospělosti tvořily kolem 70% všech úmrtí v jednotlivých letech. Nejvyšší procentuální úmrtnost zaznamenaly Louny v roce 1866, kdy zemřelo 194 lidí. Poměrně vysoký počet úmrtí v tomto roce byl zapříčiněn událostmi během prusko-rakouské války, kdy byla do Loun zavlečena cholera, které podlehl 70 lidí.¹⁵⁸

---

¹⁵³ Jáchym Weil nakonec v roce 1862 zbankrotoval a před věřiteli uprchl i s celou rodinou do Ameriky. Zanechal po sobě dluh ve výši 12 000 zlatých.

SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 49.

¹⁵⁴ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 103.

¹⁵⁵ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 154.

¹⁵⁶ B. ROEDL, *Louny*, s. 212.

¹⁵⁷ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 103.
SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 141, *Obecní schůze 1864-1873*, s. 70.

3. Spolková činnost v Lounech v druhé polovině 19. století

Vývoj spolčování lounských občanů v rámci různých organizací přímo souvisí s legislativní úpravou spolkového života. Zákony z let 1843 či 1848, které buď neumožňovaly svobodné spolčování anebo ani nenabývaly platnosti, neumožnily v Lounech vznik žádného spolku. Jediným spolkem ve městě byl c.k. Výsadní ostrostřelecký sbor, který sice nebyl spolkem v pravém slova smyslu, ale byl jedinou možností, jak se společensky setkávat a zapojovat.

Změna nastává prakticky okamžitě po pádu tzv. Bachova absolutismu. V roce 1861 vzniká první na státní moci nezávislé sdružení. Tím byl pěvecký spolek Vlastislav a o čtyři roky později výherní spolek Concordia. První polovina šedesátých let 19. století byla především ve znamení zápasu o radnici, kdy se lounští staročeští měšťané postupně emancipovali, získávali sebevědomí a podařilo se jim převzít otěže od velkostatkářů a německých úředníků. S těmito událostmi přišly snahy o další celospolečenské sdružování. Tyto snahy byly sice zbrzděny prusko-rakouskou válkou, která zasáhla citelně i Louny, avšak rakousko-uherské vyrovnání a především spolkový zákon z roku 1867 tyto snahy opětovně oživily. Byl tedy založen Sokol a následně i Občanská beseda. Spolky, které nesdružovaly pouze zájemce o určitou konkrétní oblast, ale všechny lounské měšťany, kteří se cítili být Čechy. Radikální nacionalistické vystupování těchto spolků však velmi brzy donutilo okresního hejtmana, aby oba jmenované spolky zrušil. Kromě těchto vlastenecky orientovaných sdružení vznikají v roce 1869 i další spolky, Dobročinný spolek sv. Ludmily a učitelská jednota Budeč.

Ačkoliv byla nová legislativa nakloněna volnému zakládání všemožných spolků, po zbytek sedmdesátých let 19. století se tak příliš neděje. V roce 1878 fungovalo v Lounech pouze 12 sdružení.¹⁵⁹ Důvodem byly především opětovné rozpory na radnici, tentokrát mezi liberálními mladočechy a zavedenými staročechy, kteří jako hlavní princip sdružování chápali masovější spolky s nacionalistickým obsahem. Pokrokoví mladočeši postupně ovládli městskou radu a začali s modernizací města. Ta s sebou přinesla jak nárůst obyvatel všech možných profesí, tak i potřebu diferenciaci lounského měšťanstva a jejich potřeb. V osmdesátých letech 19. století tak začínají vznikat dobrovolná sdružení všemožného zaměření, kdy členové spolků jsou povětšinou radní či zastupitelé z okruhu

---

¹⁵⁹ SOKA LN, f. 77: Okresní úřad Louny I. (dále OÚ I.), kart. 189, *Seznam spolků z 2.2.1878.*

mladočeských politiků. Objevují se židovské a ženské spolky, první sportovně zaměřené sdružení veslařů a bruslařů či sadařský spolek zabývající se zkrášlováním průmyslem se zaplňujícího města. Naprostá většina lounských spolků kladla stále veliký důraz na českou národnostní otázku. Louny byly posledním takřka čistě českým městem na hranici Němci osídleného Českého středohoří. Louny se přirozeně pasovaly do ochránce české menšiny v německo-jazyčných okresech a působnost mnoha spolků tak překonávala hranice města. Osvětovou činností i praktickou pomocí se snažily pomáhat české menšině v německy mluvících městech.¹⁶⁰

V devadesátých letech 19. století, kdy se z Loun již stalo průmyslové centrum dolního Poohří, vzrůstá počet dělníků a následuje vznik různých dělnických organizací. Nejstarší Řemeslnicko-dělnickou besedu, založenou už roku 1877, tak doplnily například spolky Svornost a Barák.

V roce 1900 existovalo v Lounech padesát spolkových sdružení a zdaleka ne ke všem je dostupné dostatečné množství materiálů. Rozdělil jsem tedy zmíněné spolky do kategorií. Při kategorizaci spolků jsem vycházel z rozdělení spolkové činnosti podle policejního ředitelství v Praze z roku 1895.¹⁶¹ Podle něj se dělí dobrovolná sdružení do patnácti kategorií. Jednotlivé lounské spolky jsou do těchto kategorií přehledně rozčleněny v příloze č. 2. Pro lepší uchopení jednotlivých typů spolků v rámci mé diplomové práce jsem kategorie příbuzného charakteru sdružil do menšího počtu tematicky podobně zaměřených skupin spolků. Těmi jsou spolky podpůrné, tělovýchovné, vzdělávací a umělecké, politické a hospodářské a poslední kategorií spolky měšťanské, kam jsem zařadil dobrovolnická sdružení založená z potřeby péče o prostředí ve městě, jeho ochranu a zvelebení. U každé kategorie lounských spolků pak uvádím vždy reprezentativní zástupce. Výběr zástupců jsem podřídil primárně dostupností pramenů a tištěných zdrojů. Jako další kritérium výběru jsem použil členství významných osobností Loun druhé poloviny 19. století, kterým se ve své práci průběžně věnuji.¹⁶²

---

¹⁶⁰ Nejvýrazněji v tomto směru fungoval místní odbor Národní jednoty severočeské, jehož předsedou byl Josef Krýzl. Posláním tohoto čistě vlasteneckého spolku, který vznikl v roce 1884, bylo zakládání knihoven a hmotná i peněžitá pomoc českým obyvatelům žijícím v tzv. uzavřeném území.

SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Místní odbor Národní jednoty severočeské v Lounech*, s. 2.

Martin VOSTŘEL, *Spolkový život v Lounech v letech 1861–1914*, Praha 2016, s. 33.

¹⁶¹ T. RATAJ – J. RATAJOVÁ, *PRAŽSKÉ SPOLKY...*, s. 26.

¹⁶² Jedná se o Petra P. Hilberta, Josefa Krýzla, Josefa Frotzela, Matěje Valtera a Františka Hýru.

3.1 Měšťanské spolky

Nejstarším lounským spolkem byl c.k. Výsadní ostrostřelecký sbor.¹⁶³ Ostrostřelci patřili v první polovině 19. století k jedné z mála forem sdružování, které stát podporoval, a tvořili kolorit mnoha měst v českých zemích. Pořádali různé slavnosti a přehlídky, které doplňovali a ozvláštňovali svými slavnostními uniformami. Jejich vystoupení byla doprovázena vlastní hudbou a čestnými salvami. Počátky ostrostřelců v Čechách sahají až do dob císaře Maxmiliána II., kdy se mladí měšťané cvičili ve střelbě a mohli tak pomoci bránit své město před útoky nepřátel.

Historie těchto lounských dobrovolníků se píše od roku 1800, kdy v souvislosti s nebezpečím v podobě napoleonské Francie povolil císař František utvoření dobrovolnických sborů k obraně vlasti. Toto nařízení dorazilo 3. července roku 1800 do Loun zároveň s příkazem, aby místní sdružení vybralo ze svého středu několik myslivců, kteří budou bránit české království před útoky nepřátel. Přislíbil zároveň, že pokud jich bude více jak 10, získá město od císaře na věčné časy právo provozovat střeleckou zálibu, mít vlastní prapor, uniformy a možnost takto cvičit až 30 svých členů.¹⁶⁴

Spolek tedy vybral deset dobrovolníků, vybavil je uniformami, zbraněmi, zásobami i penězi. Byli to Vojtěch Hermann, František Kládívko, Daniel Kondelík, Jan Štauch, Jan Korb, Eustach Merc, Jiří Krämer, František Kern, Jan Kotva a Václav Galina, který se jako jediný do Loun nevrátil. Po celou dobu služby v císařském vojsku je lounští museli dále platit a zásobit. Ani jeden z těchto dobrovolníků do bojů nezasáhl.¹⁶⁵ Tímto odvodem si lounský spolek měšťanských ostrostřelců zajistil dříve slíbená privilegia a následujících padesát let byl neodmyslitelnou součástí společenského života ve městě. Ostrostřelci nechyběli na žádné církevní i civilní slavnosti. Největší výsadou pak pro spolek bylo vítání členů vládnoucí dynastie při jejich průjezdu či pobytu v Lounech. Ať už to byla roku 1812 rakouská císařovna Marie Ludovika Modenská, císař František v letech 1813 a 1833 či arcivévoda František Karel roku 1840. C.k. Výsadní sbor ostrostřelců se až do sedmdesátých let 19. století těšil z podpory vedení města. Například v roce 1864 měli nejvyšší hodnosti ve spolku tři z pěti zvolených městských radních a sám starosta Adolf Kuchynka měl hodnost nejvyšší, tj. major. Město tak například darovalo spolku pozemky

---

¹⁶³ K ostrostřelcům se dochovalo velmi malé množství pramenů. Jako hlavní svědectví o jejich činnosti nám slouží publikace z roku 1868 od Rudolfa Wunše.

¹⁶⁴ R. WUNŠ, *Dějiny svobodného královského města Loun*, s. 111.

¹⁶⁵ Bohumír ROEDL, *Lounští ostrostřelci*, Kulturní měsíčník Loun 23/9, 1982, s. 5.

za hradbami města pro nácvik střelby a pravidelně přispívalo za jednotlivé členy. Samotný spolek si na vlastní náklady ve výši 7000 zlatých zbudoval v roce 1846 empírovou střelnici u řeky Ohře.¹⁶⁶

Největší slávu, kterou lounští ostrostřelci občanům města připravili, bylo svěcení nového praporu v roce 1856. Prapor z těžkého hedvábného damašku darovala manželka lounského podnikatele a člena ostrostřelců Františka Hýry. Podle vzpomínek lounského radního Rudolf Wunše vypadala slavnost následovně: „*K posvěcení této památky určen byl den 12. října 1856 i pozvány jsou za tím účelem ostrostřelecké sbory z vůkolních měst.....na lukách k Dobroměřicům se sbory rozestavily, otevřený čtverec tvořice....Mezeru ve čtverci tom vyplnili četní hosté, c.k. úředníci, městská rada, c.k. důstojnictvo, četné družičky a kmotry: pí Karolína Hýrová, co dárkyně praporu, pí Rosálie Kuchynkova, choť majora ostrostřelců Lounských, a pí. Rosalie Kuchynkova, choť c. k. okr. přednosta Karla Kuchynky.*“¹⁶⁷ Za všimnutí v tomto úryvku určitě stojí zdůrazňování přítomnosti a přínosu žen na akci ryze mužského spolku.

V roce 1862 přešel s velikou slávou spolek od německého velení k českým pokynům, avšak nástupu nových, výrazně nacionalisticky orientovaných spolků již nezvládl konkurovat. Ostrostřelci se v osmdesátých letech 19. století po odlivu svých členů rozhodli k riskantnímu kroku. Vzali si u městské spořitelny půjčku 10 000 zlatých, zakoupili od města pozemek u střelnice, kde nechali postavit v roce 1882 nový hostinec se sálem. Jan Hainc, který se netajil averzí k radnímu Wunšovi a jeho okolí, což byli právě členové ostrostřeleckého spolku, se o nové stavbě vyjádřil ve své kronice velmi nelichotivě. Provedení hostince bylo prý nevkusné, nepraktické a rozhodně nikoho nepřiláká.¹⁶⁸ Budoucnost dala Haincovi za pravdu, jelikož v roce 1883 se pokusili ostrostřelci uspořádat v novém hostinci deklamační ples, na který pozvali zástupce všech lounských spolků. Ti však všichni odmítli s vysvětlením, že ostrostřelci mají střílet a ne deklamovat.¹⁶⁹ Bez podpory města a lounské společnosti sbor ostrostřelců v roce 1886 zkrachoval a na jejich majetek byla uvalena exekuce, jelikož spolkový dluh činil již celých 13 000 zlatých. Pozemky se střelnicí připadli zpět městu a hostinec byl vydražen za 7 500

---

¹⁶⁶ R. WUNŠ, *Dějiny svobodného královského města Loun*, s. 112.

¹⁶⁷ *tamtéž*, s. 112.

¹⁶⁸ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 147.

¹⁶⁹ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 164.

zlatých.¹⁷⁰ Zbývající členové se ale dál scházeli v hostinci U Tří lip. Definitivní konec a rozpuštění spolku nastal po vypuknutí první světové války.¹⁷¹

Dalším měšťanským spolkem byl Sbor dobrovolných hasičů města Loun. 3 června 1868 udeřil blesk do věže kostela sv. Mikuláše a ten byl až s pomocí členů Sokola, kteří se vraceli z celodenního spolkového výletu, nakonec uhašen.¹⁷² To vyvolalo otázku, zda by nebylo dobré založit hasičský sbor. V září téhož roku přichází s návrhem vytvořit Sbor dobrovolných hasičů starosta Antonín Vidman a zastupitelstvo odhlasovalo, že pokryje všechny případné náklady potřebné na vznik spolku.¹⁷³ Vytvořením sboru byl pověřen lounský Sokol. Bouřlivé události konce šedesátých let 19. století, které měly za následek zrušení Sokola, proces formování hasičského sboru výrazně zpomalil. Až v roce 1871 se na lounské radnici přihlásilo 100 osob ochotných založit Sbor dobrovolných hasičů, který vzhledem k úřednímu zákazu Sokola vznikl formálně samostatně.¹⁷⁴ Předsedou spolku se stal starosta Vidman, náčelníkem Karel Svoboda, bývalý cvičitel tělovýchovné jednoty.

Tato propojenost mezi Sokolem a hasiči nebyla v Čechách nikterak výjimečná.¹⁷⁵ To dokazuje i *vyzvání sokolským jednotám o poměru Sokolstva k hasičství*, které vydal pražský Sokol v roce 1878, a ve kterém varuje před trendem, kdy klesá zájem o věci sokolské ve prospěch hasičů. Mnozí členové jednot se podle této výzvy nechávají zlákat lesklými přilbami a novými stejnokroji a některé jednoty dokonce i díky tomu zanikly. Pražští sokolové zdůrazňovali, že tělovýchovná průprava získaná v Sokole je ideální předpoklad pro hasičskou činnost, a tak mají koexistovat obě sdružení. K tématu se vyjádřil i Tyrš, který naopak byl proti existenci spolků s dvojitým účelem.¹⁷⁶

První veřejné cvičení uspořádal lounský sbor 17. listopadu 1872 v domě U Tří lip. Cvičení mělo u lounských občanů mimořádný úspěch a nezkazila ho ani nehoda, když jeden z hasičů vypadl z prvního patra před nohy přihlížejících na chodník.¹⁷⁷

---

¹⁷⁰ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 180.

¹⁷¹ B. ROEDL, *Louny*, s. 236.

¹⁷² SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 89.

¹⁷³ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 141, *Obecní schůze 1864-1873*, s. 118.

¹⁷⁴ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 107.

¹⁷⁵ Konkrétní důkaz přináší porovnání s jiným městem, v tomto případě s Hradcem Králové. Sokol zde vznikl v lednu roku 1866, rok před lounským Sokolem (v Lounech však tělovýchovná jednot fungovala od roku 1863). Nepostihl ho osud lounské jednoty, a tudíž oficiálně v rámci spolku začali sokolové s hasičským cvičením v roce 1870. V roce 1872 vznikl hasičský odbor, do kterého mohl vstoupit každý sokol, který splňoval fyzické parametry.

Věra DOLEŽALOVÁ, *Podíl spolků na kulturním životě v Hradci Králové v 60.–80. letech 19. století*, in: *Východočeský sborník historický 7*, Hradec Králové 1998, s. 78–79.

¹⁷⁶ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Knihy I: První založení Sokola lounského 1867–1870*, rukopis, s. 18.

¹⁷⁷ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 112.

Členové tohoto spolku pořádali pravidelná cvičení, aby byli připraveni v případě požáru co nejefektivněji zasáhnout. K požárům vyjížděli i do blízkého okolí Loun. Nejvíce se Sbor dobrovolných hasičů vyznamenal na počátku devadesátých let 19. století, kdy se mu podařilo zkrotit tři po sobě jdoucí velké požáry a uchránit tak město před katastrofou.¹⁷⁸ Díky své bohubilé činnosti byli členové hasičského dobrovolnického sboru v Lounech vážení a oblíbení a mnozí z nich zasedali v městské radě. Bylo též zvykem, že členem a často předsedou spolku byl lounský starosta. Platilo to pro Antonína Vidmana, Josefa Frotzla, Petra Pavla Hilberta i Adolfa Šarocho. To spolku velmi pomáhalo při shánění finančních prostředků na vybavení a výstroj.¹⁷⁹ V roce 1880 se Sbor připojil k Červenému kříži a členové byli proškoleni v dopravě zraněných a jejich ošetření v případě válečného stavu. To nakonec i využili při přijímání transportů raněných z front I. světové války přijíždějících sanitními vlaky na lounské nádraží.¹⁸⁰ Spolek fungoval ještě po celou existenci první republiky, přežil i druhou světovou válku a definitivně se rozpadá roku 1959.

Posledním zástupcem mezi měšťanskými spolky je Sadařský spolek. Činnost spolku, který vznikl v roce 1885 a skončil své působení rokem 1948, se skládala ze sadové úpravy městských ulic a vysazování parků v okolí města. Louny se ve druhé polovině 19. století velmi rychlým tempem stávaly průmyslovým centrem dolního Poohří, čímž ovšem utrpěla estetická hodnota města a kvalita života. Starosta Petr Pavel Hilbert v reakci na to založil v roce 1876 nový městský park jako místo oddechu pro lounské občany. O park se však bylo nutné starat. Zároveň další případná výsadba zeleně v ulicích města by mohla občanům navrátit pocit čistoty a klidu. Rozhodl se proto založit spolek, který by sdružoval občany na dobrovolné bázi a pomocí členských příspěvků a darů obstarával výše zmíněné. V březnu roku 1885 byly sepsány stanovy spolku. Ty byly velice pokrokovým dokumentem, protože ve čtvrtém paragrafu je uvedeno, že až na post předsedy může být jakýmkoliv členem spolku, to jest i místopředsedou, žena. Základní poplatek byl stanoven pro zakládajícího člena na 10 zlatých a dále pro činné členy 30 krejcarů měsíčně.¹⁸¹

Ustavující schůze nového spolku se konala 1. července téhož roku a bylo zvoleno představenstvo spolku. Předsedou se stal c.k. okresní hejtman Alois Landfrass, místopředsedou advokát Dr. Edvard Scheberle a do výboru byli zvoleni starosta města

---

¹⁷⁸ *Památník sboru dobrovolných hasičů v Lounech*, Louny 1912, s. 8.

¹⁷⁹ *tamtéž*, s. 189.

¹⁸⁰ B. ROEDL, *Louny*, s. 237.

¹⁸¹ SOKA LN, f.58: Sadařský spolek Louny 1885-1948 (dále SSL), kart. 1, inv. č.1, *Stanovy sadařského spolku lounského*, nestr.

Loun JUDr. Petr Pavel Hilbert, učitel Jan Klečka, lékárník Karel Sekera, notář Dr. Valentin Stopka, okresní starosta Antonín Vidman, hosp.správce Lubomír Lhota, majitel mlýna František Jirásek, městský důchodní Josef Šroubek, městský tajemník Jan Hainc a účetní Karel Pfeifer.¹⁸²Z výčtu zakládajících členů je zřetelně patrné, že se nejednalo o spolek zahrádkářů a lesníků, ale o společnost lounských elit. Lze tedy vyvozovat, že na schůzích se neřešilo pouze množství zakoupených stromků, ale též aktuální společenské a politické dění ve městě. Okamžitě po svém vzniku se spolek vrhl na sadbovou úpravu v okolí města, na Oblíku a Červeném vrchu, především pak ale na úpravu uvnitř města. Brzy se mnohá místa v Lounech zazelenala a nové stromky poskytovaly stín a příjemné prostředí procházejícím se lounským občanům. V případě, že se vyskytl nějaký problém, například vandalismus či znečišťování promenádní cesty pod hradbami, řešili to vybraní členové spolku přímo na městské radě, která zjednala nápravu. V prvním případě zvýšenou pozorností městských strážníků¹⁸³, v druhém výstavbou kanalizace v dnešní Hilbertově ulici. Ta zabránila vylévání splašků na promenádní cestu.¹⁸⁴

Největším dílem Sadařského spolku bylo bezpochyby založení nového parku v oblasti zvané „Trávník“, na pozemcích v přímém sousedství již fungujících městských sadů, oddělených od stávajícího parku zákrutou řeky Ohře. Po zbytek 19. století zde vysázel spolek stovky lip, jilmů, akátů a jiných dřevin. Dlouhou dobu si tento park udržoval status spolkového majetku. To znamenalo, že je přístupný pouze členům spolku, kteří zde nacházeli potřebný klid při procházkách s rodinou. Nakonec ale převedl spolek i tyto pozemky na město a spojením obou parků byly v roce 1899 ještě za Hilbertova života pojmenovány Hilbertovy sady.¹⁸⁵

Sadařský spolek zveleboval Louny a jeho blízké okolí dalších takřka 50 let. Poslední schůze se odehrála 16. března 1946, víckrát se již členové nesešli a majetek spolku se sloučil s novým Okrašlovacím odborem lounské radnice.

---

¹⁸² SOKA LN, f.58: SSL, kart. 1, inv. č.1, *Jednací protokol 1885-1921*, zápis ze schůze 1.7. 1885.

¹⁸³ SOKA LN, f.58: SSL, kart. 1, inv. č.1, *Jednací protokol*, zápis ze schůze 13.3. 1892.

¹⁸⁴ SOKA LN, f.58: SSL, kart. 1, inv. č.1, *Jednací protokol*, zápisy ze schůzí 24.2., 17.10. 1887.

¹⁸⁵ SOKA LN, f.58: SSL, kart. 1, inv. č.1, *Jednací protokol*, zápis ze schůze 25.6. 1899.

3.2 Tělovýchovné spolky

Nejvýraznějšími zástupci jak tělocvičné, tak i sportovní oblasti v Lounech byly Tělocvičná jednota Sokol a Veslařsko-bruslařský klub Ohře.

V roce 1863 vznikla v Lounech tělovýchovná jednota sdružující vlastenecky smýšlející občany napříč celým městem. Až o čtyři roky později, v květnu roku 1867, se tento spolek přejmenoval na Sokol. K přistoupení k Sokolu mohlo však dojít již o dva roky dříve, v červnu 1865. Na svatodušní svátky byla ohlášena návštěva pražského Sokola. Velmi sugestivně nám tuto událost popsal Jan Hainc v dopise Antonínu Merzovi do Vídně.¹⁸⁶ Celé Louny se na tuto slavnou návštěvu chystaly týdný dopředu. V den očekávaného příjezdu bylo město vyzdobeno vlasteneckými motivy a přichystáno na uvítání průvodu dvou set pražských Sokolů a slavnostnímu připojení Loun do obce Sokolské. Vzhledem k neexistenci vlakového spojení s Prahou měli Pražané z nádraží v Novém Strašecí podniknout pěší výlet přes Ročov do Loun. Dopoledne však přišel stručný telegram, že se výlet ruší. Na ten samý den totiž pražský Sokol naplánoval druhý výlet do Plzně. Na dvoudenní, fyzicky náročnější výlet do Loun, navíc, jak píše Hainc, bez plzeňského piva, se přihlásilo pouhých 70 mladých sokolů. Rozčarování lounských měšťanů bylo obrovské, protože na přípravách se podílela většina obyvatel. Po tomto nezdaru trvalo ještě dva roky, než Sokol v Lounech vznikl.

U zrodu Sokola stál mladý lounský právník Tomáš van Tongel, který požádal městskou radu o zapůjčení parčíku před školou k cvičení. Rada souhlasila a zároveň přidala částku 50 zlatých na nákup potřebného vybavení. Svým vznikem v roce 1867 se stal lounský Sokol podle Haincovy kroniky sedmnáctou nejstarší jednotou v Čechách a dvaadvacátou na světě.¹⁸⁷ Tento spolek patřil bezpochyby k těm vůbec nejdůležitějším a nejvlivnějším, které v druhé polovině 19. století ve městě fungovaly. Funkci starosty Sokola zastával v době založení Rudolf Wunš a náčelníkem byl určen Karel Svoboda. První veřejné cvičení uspořádal spolek v městském parčíku v dubnu 1868, při kterém cvičilo celkem padesát jeho členů.¹⁸⁸

Okamžitě po svém vzniku se začal tento spolek aktivně účastnit společenského života. Již v červenci roku 1867 byli členové jednoty přítomni u vítání korunovačních

---

¹⁸⁶ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Dopis od J.H. pro A.M.*, rukopis.

¹⁸⁷ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 83.

¹⁸⁸ *tamtéž*.

klenotů, které císař František Josef nechal jako důkaz dobré vůle k českému národu přivést z Vídně. O rok později vyslala tato jednota své zástupce k položení základního kamene Národního divadla a cvičitel Jan Hainc byl vyslán do Kostnice položit slavnostní věnec na Husův kámen. Všichni členové se téhož roku účastnili v Lounech na náměstí velkolepých oslav 70. narozenin Františka Palackého.¹⁸⁹

Spory mezi staročechy a mladočechy odehrávající se na lounské radnici se promítly i do situace v Sokole. Jan Hainc ze spolku dobrovolně odešel a starosta Rudolf Wunš byl vyloučen a jeho místo zaujal hostinský František Drtina. Následující období po rakousko-uherském vyrovnání bylo ve znamení radikalizace české společnosti, lidé se spontánně scházeli na tzv. táborech, při jejichž organizaci byli velmi aktivní členové Sokola. Mnozí z nich, včetně Františka Drtiny a Karla Svobody, byli za protirakouské názory zatčeni. Protože ale ani toto neomezilo protestní akce, ve kterých prokazatelně hrál Sokol důležitou roli, zakázal roku 1870 okresní hejtman baron Malovec činnost spolku.¹⁹⁰

Obnovení činnosti přišlo v roce 1876, když se vnitropolitická situace opět uklidnila. Jednota se nyní již mohla soustředit na rozšiřování členské základny a od počátku osmdesátých let začaly cvičit ve spolku i ženy. Sokol se stal opět velmi výrazným organizátorem společenského života ve městě a obsazení nejvyšších funkcí ve spolku se téměř vždy shodovalo s obsazením městské rady (viz tabulka č. 3 v přílohách). Propojenost mezi fungováním spolku a obecní politikou se nejvíce ukázala při stavbě nové sokolovny. Spolek od roku 1888 cvičil zdarma v sále hostince Josefa Krýzla, svého dlouholetého člena, který však pro svou vzdálenost od středu města nebyl vhodnou lokalitou. Starosta Petr Pavel Hilbert tedy na městské radě prosadil půjčku pro Sokol od městské spořitelny. Město zároveň darovalo spolku na stavbu nové sokolovny pozemky v nově vznikající Poděbradově ulici a roku 1895 byla postavena nová sokolovna podle návrhu architekta Kamila Hilberta.¹⁹¹ Roku 1899 vystoupili lounští sokolové z Podřipské župy a společně se slánskými sokoly vytvořili novou župu Sladkovského.¹⁹²

Veslařsko-bruslařský klub Ohře byl na rozdíl od Sokola spolkem čistě sportovně zaměřeným a nekladl si vysoké společenské a kulturní cíle.¹⁹³ Smyslem tohoto spolku měla

---

¹⁸⁹ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Kniha I: První založení Sokola lounského 1867–1870*, rukopis, s. 14.

¹⁹⁰ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 84.

¹⁹¹ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Kniha II: Sokolovna*, s. 26.

¹⁹² SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Kronika sokolské župy Sladkovského*, rukopis.

¹⁹³ Výjimkou byla slavnost ukončení letní sezóny v srpnu 1884. Veslařsko-bruslařský klub uspořádal velkolepou podívanou pro všechny lounské občany. V plánu bylo udělat tzv. benátskou noc. Bohužel

být již od jeho počátku zábava nepodmíněná osvětovou či vlasteneckou činností. S nápadem založit spolek, který by využíval řeku Ohře k výletům do okolí a v zimě zoceloval těla členů bruslením, přišli v roce 1883 František Sedlmayer, Arnošt Sekera a Jan Hainc. Společně s dalšími 22 nadšenci postavili díky finanční podpoře městské spořitelny loděnici na břehu řeky u mostu v těsné blízkosti lounských mlýnů a pořídili čtyři výletní lodě. Dar od spořitelny však nemohl stačit na pokrytí nákladů fungování klubu. Veslaři tedy pořádali plesy a zábavy.¹⁹⁴

V zimě pak organizovali bruslení s lampiony na tůni pod inundačním mostem. Tato činnost byla přístupná i pro nečleny za malý poplatek. Bruslení si získalo velikou oblibu především u mladších ročníků. Důvod lze nalézt v propagačním článku v týdeníku Lučan, kde Veslařsko-bruslařský klub láká mladé muže a dívky na tůň argumentem, že z důvodu bezpečnosti je nutné, aby chlapi drželi děvčata mnohem těsněji, než jak jsou zvyklí na plesech.¹⁹⁵

V roce 1888 se začala výletní činnost členů měnit na ryze sportovní, když od pražské Slavie získal klub dvě starší sportovní lodě. Do funkce trenéra byl jmenován pan Pázler z Vršovic a Lounští se začínají účastnit veslařských závodů. První úspěch přišel hned v roce 1889, když Jan Vodička zvítězil v Roudnici nad Labem. Lounští veslaři objížděli závody v Čechách i v zahraničí a například v roce 1894 zvítězili na závodech v Praze ve všech kategoriích. Koncem 19. století patřil lounský klub k nejúspěšnějším veslařským oddílům v zemi.¹⁹⁶

Společně s veslařskou činností se cvičili členové klubu i v jiných sportech. Například v atletice, plavání, šermu a tenisu. U loděnice vybudovali přístav a klubovnu a v roce 1893 měli už přes 70 členů. Na počátku 20. století však aktivita klubu opadá. Především z nedostatku financí jezdili lounští veslaři na stále méně závodů a svoji roli sehrála i generační obměna a neshody v klubu. První světová válka pak definitivně ukončuje slavnou éru lounských veslařů.¹⁹⁷

---

zakoupené rachejtle se v domě účetního Karla Novotného vzňaly, nejspíše sluncem a vyhořel mu celý byt. Spolek tak sklídl spíše posměch.

SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 171.

¹⁹⁴ *Pamětní kniha Veslařsko-bruslařského v Lounech (1883-1933)*, rukopis.

¹⁹⁵ SOKA LN, Lučan, 4/1886, *Bruslení na tůni*, s. 2.

¹⁹⁶ SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Výroční zpráva Veslařsko-bruslařského klubu v Lounech*, s. 3.

Bořivoj LŮŽEK, *90 let veslařského sportu v Lounech*, Kulturní měsíčník Loun 10, 1973, s. 10.

¹⁹⁷ Martin VOSTŘEL, *Spolkový život v Lounech v letech 1861–1914*, s. 134.

3.3 Podpůrné spolky

Spolky, které vznikaly z potřeby pomoci určité skupině obyvatel, navazovaly na tradici tzv. nadací, které fungovaly již před rokem 1848. Oblast zájmu v těchto spolcích však byla mnohem širší a spolky mohly i oslovovat větší množství mecenášů.

Prvním z těchto spolků byl Spolek sv. Ludmily. Ten vznikl původně v Praze v roce 1851 a jeho úkolem měla být finanční podpora chudých vdov a mladých nemajetných dívek a jejich vzdělávání. Spolek reorganizovala v polovině šedesátých let 19. století Marie Riegrová, kdy si jako hlavní cíl vytyčila zbavit mladé dívky závislosti na almužnách a poskytnout jim kvalitní vzdělání. Prosadila vznik průmyslové školy a výuky v češtině.¹⁹⁸

Ke vzniku místního spolku sv. Ludmily v Lounech dochází v roce 1868. Nárůst obyvatel města a otevření nových škol ukázaly, že znatelná část dětí trpí chudobou, není dostatečně oblečená a nemá na školní pomůcky. Tyto děti pak narušovaly výuku a zdržovaly ostatní žáky od učiva. Vedení města si uvědomovalo, že neřešením tohoto problému by se vrstva chudiny ve městě neustále rozšiřovala a problém by se prohluboval. Proto ředitel Antonín Wolf obešel manželky významných lounských občanů a pozval je na zakládající schůzi nového spolku.¹⁹⁹ Finančně zajištěné ženy s mocnými manžely byly základem budoucího úspěšného fungování spolku, neboť přes své muže mohly pro spolek získávat od města různé výhody.²⁰⁰

Ustavující schůze se konala 13. prosince 1868. Sešlo se na ní přibližně dvacet dam a prezidentkou byla zvolena Josefa Vágnerová. Prvním činem tohoto nového spolku bylo uspořádání vánoční slavnosti v místní škole a zdobení vánočního stromku, pouhých 10 dní po založení sdružení. Záštitu nad touto akcí převzal okresní hejtman baron Malovec, jehož žena patřila mezi patronky spolku. Členky sdružení obdarovaly chudé děti dárky v podobě obuvi a teplého oblečení.²⁰¹

Obdarovávání chudých žáků se stalo pravidelnou činností spolku. Tím však stoupaly finanční náklady, které například v roce 1873 činily jen na odevzdaných darech

---

¹⁹⁸ Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Divčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 35–61.

¹⁹⁹ SOKA LN, f. 1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 84.

²⁰⁰ Velmi obdobný princip fungování měly i další ženské podpůrné spolky v Čechách. Například Dobročinný komitét dam v Hradci Králové založený roku 1883. Ten byl dokonce vyhrazen pouze pro manželky místních elit, jejichž aktivita spočívala především v organizaci dobročinných akcí pořádaných jinými spolky.

Věra DOLEŽALOVÁ, *Podíl spolků na kulturním životě v Hradci Králové v 60.–80. letech 19. století*, s. 90.

²⁰¹ SOKA LN, f. 77: OÚ I., kart. 172, *Spolek sv. Ludmily 1689–1870*, stanovy spolku z 11. února 1869.

532 zlatých.²⁰² Členky však nebyly finančně závislé pouze na darech soukromých dárců, ale velmi štedře byly dotovány lounskými institucemi, jakými byla např. městská spořitelna.²⁰³ Mezi pravidelné soukromé dárce patřili především učitelé a učitelky místních škol, kterými byli například Josefa Merzová, Terezie Gosslerová, Josef Klečka, Antonín Merz a další. Stejně tak i vážení občané města. Mezi všemi zmíním starostu Hilberta a Stopku, kronikáře a městského tajemníka Jana Haince či průmyslníka Valteru.²⁰⁴

Kromě dobročinnosti se lounský spolek sv. Ludmily věnoval i vzdělávací oblasti. Již roku 1869 přednáší městské radě návrh na zbudování mateřské školy. Tento návrh byl radou ale odmítnut z důvodu vysoké finanční nákladnosti. Iniciativy se tedy chopil manžel členky spolku, lounský poštovní František Beh. Podařilo se mu pomocí sbírkových akcí a koncertů, které pořádal spolek sv. Ludmily, nashromáždit dostatek finančních prostředků a roku 1870 byla školka slavnostně otevřena v ulici Na Valích. Místa učitelek a vychovatelek obsadily členky spolku.²⁰⁵ Už během prvního roku fungování přesáhl počet předškoláků stovku a to vzbudilo opětovný zájem městské rady. Františku Behovi se podařilo nakonec správu této instituce na obec převést, a tím byla budoucnost školky zajištěna. V roce 1873 pak byl zrušen poplatek za dítě a předškolní vzdělávání se v duchu poslání spolku sv. Ludmily otevřelo i pro chudinské děti.²⁰⁶

V roce 1875 utrpěl spolek sv. Ludmily obrovskou ztrátu, když zemřela předsedkyně Josefa Vágnerová. Na její místo byla zvolena Karolína Hilbertová, manželka budoucího starosty, která svědomitě vedla spolek dalších dvacet let až do své smrti.²⁰⁷

V roce 1880 upravil spolek své stanovy a mohl tak rozšířit oblast svého působení. Mohl se zapojovat i do dobročinných aktivit nesouvisejících se školní mládeží. Stal se například členem Červeného kříže, čímž se členky zavázaly pomoci v případě válečného konfliktu. Další oblasti působení už si ale spolek nepřibíral, aby nemusel omezit původní

---

²⁰² *Kronika dívčích škol lounských 1868-1912*, s. 27.

²⁰³ V roce 1888 činil dar spořitelny 600 zlatých, záložny 65 zlatých, dále obdržely z úroku z nadace Františka a 10 zlatých a z divadelního představení 135 zlatých. Celkový obrat činil téměř 1850 zlatých, z čehož přes 669 zlatých se vydalo za ušití oděvu, 357 zlatých za výrobu bot, 96 zlatých za učební pomůcky. Zbýlý rozdíl kryl náklady na vystrojení vánočního stromku, divadelní výlohy, splátku spořitelně z minulého roku (550 zlatých) a jiné drobné položky.

SOKA LN, f. 77: OÚ I., kart. 416, *Spolek sv. Ludmily*, účetní zpráva dobročinného spolku sv. Ludmily v královském svobodném městě Lounech za rok 1888.

²⁰⁴ *tamtéž*.

²⁰⁵ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 113–114 .

²⁰⁶ *Kronika dívčích škol lounských 1868-1912*, s. 28.

²⁰⁷ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 120 .

smysl své existence, to jest pomoc školní mládeži. Spolek sv. Ludmily fungoval až do roku 1926, kdy se sám rozpustil.²⁰⁸

Dalším velmi výrazným spolkem podporující vzdělání byla Řemeslnicko-dělnická beseda. Tento nejstarší lounský dělnický spolek vznikl roku 1877 za účelem rozvíjení duševních i hmotných potřeb svých členů. Měl mezi kvalifikovanými dělníky pomoci vzbudit zájem o další vzdělávání a v tomto dělníkům pomáhat. Zároveň měl plnit funkci spolčovací a starat se o své členy v případě nemoci či ztráty zaměstnání.²⁰⁹ Zakladateli spolku byli zahradník a hostinský Josef Krýzl a obuvník Antonín Paulety. Mezi řadovými členy Řemeslnicko-dělnické besedy bychom mohli nalézt všechny možné řemeslné profese. Od klempíře po knihaře, truhláře, zedníka, sklenáře, kameníka a mnohé další.²¹⁰ Za zmínku stojí fakt, že bychom mezi členy těžko hledali klasického továrního či zemědělského dělníka. Beseda měla sloužit kvalifikovaným dělníkům s výučním listem a řemeslníkům s vlastní živností. O námezdní dělníky, jejichž jediným majetkem byly často pouze jejich ruce, spolek nestál. Dokazuje to například odmítnutí členství pomocného dělníka Františka Záleského v roce 1894 z důvodu absence výučního listu.²¹¹ Řemeslníci a kvalifikovaní zaměstnanci se tímto velmi striktně snažili oddělit od tehdy již výrazně socialisticky chápaného slova dělník a naopak se skrze tento spolek snažili vytvořit most k hierarchicky výše položeným měšťanům. O tom ostatně vypovídá i seznam čestných členů spolku, kterými byli mimo jiné advokát a starosta Petr Pavel Hilbert, c. k. místopředseda Alois Landfrass či notář a starosta Valentin Stopka. Mezi přispívajícími členy najdeme ředitele cukrovaru Františka Hrušku anebo továrníka Václava Větrovce.²¹²

Výše jmenovaná elita města by s největší pravděpodobností nenavazovala dialog s klasickými dělníky. Zvláště v době, kdy je spousta dělnických spolků zakazována nebo dokonce ani při legislativním schvalování nevznikne, a kdy je sdružování dělnictva chápáno jako velké nebezpečí pro tehdejší měšťanskou společnost a stát. Členové Řemeslnicko-dělnické besedy však nejen že tento dialog chtěli, ale ve svém předsedovi viděli, že se i ze své pozice mohou v hierarchickém žebříčku města dostat až mezi ta nejvyšší patra. Hostinský Josef Krýzl, předseda spolku a majitel hostince, nepatřil mezi bohaté průmyslníky či politiky. Ovšem už od středověku platilo, že hostinec je nejen jeden

²⁰⁸ SOKA LN, f. 77: OÚ I., kart. 416, *Spolek sv. Ludmily*, zpráva o rozpuštění spolku.

²⁰⁹ SOKA LN, f. 31: *Stanovy Řemeslnicko-dělnické besedy v Lounech*, inv. č.28, s. 1.

²¹⁰ *Památník Řemeslnicko-dělnické besedy v Lounech*, Louny 1902, s. 10.

²¹¹ SOKA LN, f. 31: *Knihy protokolů 1893-1896*, Zápis z výborové schůze 14. ledna 1894.

²¹² *Památník Řemeslnicko-dělnické besedy v Lounech*, s. 54.

z nejvýdělečnějších podniků v obci, ale byl většinou i spojen s rychtou a sám rychtář zde býval hostinským. Hospoda bývala centrem společenského dění v obci. A nejenak tomu bylo i ve mnou zkoumaném období, kdy Josef Krýzl či například František Drtina byli tahouny společenského života a oba se stali se svými hostinci a sály nezbytnou součástí spolkového a politického života v Lounech.

Josef Krýzl se narodil v roce 1843 ve Slaném, kde pokračoval v rodinné tradici a vyučil se zahradníkem. Vystudoval piaristické gymnázium a po vyučení pracoval nejdřív u svého otce a poté v blízkém Lotouši. V roce 1866 se přestěhoval i s manželkou do Loun, kde zakoupil pozemky v okolí města a založil vlastní zahradnictví.²¹³ Klíčový krok ve své kariéře udělal v roce 1871, když po smrti Jana Havránka odkoupil jeho ne příliš prosperující lázně na okraji města. K lázeňským budovám přistavěl hostinec s tanečním a společenským sálem. Tento sál byl první svého druhu v této lokalitě a výrazně napomohl shromáždování občanů ze zemědělského předměstí Loun. Ne všichni tento projekt ale chválili. Například kronikář Jan Hainc Krýzlův sál kritizoval, že se jedná pouze o jednu velikou místnost, kde se kouří, tancuje, pije najednou.²¹⁴

Stejně ale jako pro lázně i zde byla velikou nevýhodou vzdálenost od centra města. Zde však Krýzl propojuje svůj podnikatelský zájem s bohatou angažovaností v lounské společnosti. Byl jedním ze zakládajících členů Sokola a právě tomuto největšímu lounskému spolku začal v roce 1888 propůjčovat bezplatně sál ke cvičení. To mu vyneslo nejen post místopředsedy spolku, ale zároveň i pravidelný příliv hostů.²¹⁵

Společně s Petrem Pavlem Hilbertem, se kterým se pravidelně setkával právě na jednání a akcích Řemeslnicko-dělnické besedy, se pustil do dalšího výrazného podnikatelského projektu. Když na jednáních Hospodářského spolku zjistil, že Matěj Valtera zneužívá při výkupu surovin pro svůj cukrovar monopolního postavení, které v okolí měl, rozhodl se iniciovat založení sdružení pro výstavbu nového Rolnického akciového cukrovaru.²¹⁶

Primárním cílem Josefa Krýzla jako předsedy Řemeslnicko-dělnické besedy bylo vzdělávat členy spolku odborně i kulturně, neboť právě v kultivaci člověka spatřoval cestu

---

²¹³ *tamtéž*, s. 60.

²¹⁴ SOkA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 166.

²¹⁵ Josef Krýzl byl kromě všeho zmíněného ještě politicky činný, byl dlouholetým zastupitelem. Koncem 19. století po výstavbě parních lázní v centru města začaly být jeho lázně zrátové a Krýzl tuto podnikatelskou činnost ukončil. Zemřel v roce 1927 ve věku 83 let.

Martin VOSTŘEL, *Královské město Louny*, Praha 2002, s. 20.

²¹⁶ M. VOSTŘEL, *Přerod Loun ze zemědělského města ...*, s. 192.

k úspěchu.²¹⁷ K tomuto účelu pořádal spolek besedy, školení, plesy, výlety a divadelní představení spolkového ochotnického sboru. Velikou roli při vzdělávání členů hrála spolková knihovna, největší ve městě. Na počátku 20. století čítala kolem 1100 svazků. Je nutné však zmínit, že zpočátku se těšily největší oblibě brakové hororové romány. Proto se spolkové činovníci snažili knihovnu co nejvíce doplňovat odbornými publikacemi z oblasti vědy, techniky, ale například i politiky.²¹⁸ Druhou důležitou funkci Besedy, starost o členy v případě nemoci či ztráty zaměstnání, provozoval spolek díky členským příspěvkům, darům a úrokům z uložených peněz v městské spořitelně. Největšími dárci byli lounský děkan František Linhart, továrník Větrovec a průmyslník Valtera. Spolkové jmění v roce 1902 činilo celých 10 000 korun. Z aktiv spolku tak mohl být placen například i spolkový lékař.²¹⁹ Spolek byl čistě apolitický a silně vlastenecký. Velmi aktivně pomáhal například české menšině v blízkém pohraničí.

Pokud byl Spolek sv. Ludmily nejstarším ženským spolkem v Lounech a Řemeslnicko-dělnická beseda nejstarším dělnickým sdružením, Podpurný spolek izraelských dam byla nejstarší židovská organizace.²²⁰ O spolecích židovské komunity vzhledem k chybějícím pramenům víme velmi málo. Lounská židovská náboženská obec měla ve městě své pevné místo a koncem století bychom napočítali židovských občanů přibližně 400. Toto etnikum bylo velmi čínorodé, Židé si v Lounech založili v roce 1874 vlastní školu a postavili synagogu. Velmi aktivně se podíleli na společenském životě města a někteří, jako například statkář Julius Glaser či podnikatel Ignác Fanta a jeho syn Adolf, byli lounskými zastupiteli a členy různých spolků.²²¹

Lounská židovská obec dokonce operovala s nápadem zřídit ve městě spolkový dům pro vlastní komunitu. Problémem se ale nakonec ukázaly finance, neboť po propočtech, které ukázaly budovu jako nerentabilní, zvítězil obchodní duch tohoto etnika a stavba se nerealizovala. Nezávisle na tomto ale vznikl v Lounech Podpurný spolek izraelských dam, který působí na přelomu století jako pokračovatel Židovského ženského dobročinného spolku založeného roku 1879. Úloha tohoto sdružení měla být starost o chudé a nemocné židovské obyvatelstvo a vzdělávací činnost židovské mládeže.

---

²¹⁷ SOKA LN, f. 31: *Stanovy Řemeslnicko-dělnické besedy v Lounech*, inv. č.28, s. 2.

²¹⁸ *Památník Řemeslnicko-dělnické besedy v Lounech*, s. 36.

²¹⁹ *tamtéž*, s. 43.

²²⁰ Druhým židovským spolkem byl místní odbor Národní jednoty česko-židovské založený roku 1893.

Eduard POKORNÝ, *Adresář města Loun*, Louny 1900, s. 93–100.

²²¹ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 120.

Předsedkyní spolku se stala Emma Nettlová, kterou na tomto postu vystřídala Paulina Fantová, manželka podnikatele a mlynáře Adolfa Fanty. Jednatelkou spolku pak byla Klára Glaserová, manželka Josefa Glasera. Spolek byl činný až do třicátých let 20. století.²²²

Na přelomu století vzniká poslední mnou vybraný podpůrný spolek se vzdělávacími cíli a tím byl Spolek pro podporu chudých žáků reálné školy. Vyšší reálná škola v Lounech vznikla v roce 1896 především díky spolupráci starosty Petra Pavla Hilberta a notáře Valentina Stopky. Okamžitě po svém vzniku čelila náporu studentů nejen z Loun, ale i z blízkého okolí. A právě tito přesporní studenti se brzy ukázali být problémem. Ze 105 žáků prvního ročníku jich 8 přijíždělo z jiných okresů, 39 žáků bylo z Loun a celých 58 z okolních obcí. Chudí přesporní žáci se přes poledne potloukali prakticky bez jídla po městě, neboť neměli v Lounech vlastní bydlení.²²³ Situaci se nejprve snažil řešit ředitel Alois Zdrahal tím, že obcházel rodiny lounských měšťanů, které přesvědčoval, aby na přechodnou dobu tyto žáky ubytovaly. Někteří z těchto žáků našli útočiště i v lounské nemocnici. Toto řešení se však ukázalo jako dlouhodobě neudržitelné.²²⁴ Vznikly tedy nadace, které pomocí přerozdělování finančních darů pomáhaly chudým studentům. Například profesorský sbor věnoval na chudé žáky 408 zlatých. Občanská záložna v Lounech zřídila nadaci pro chudé a výborně studující studenty. Tato nadace každý rok předala 10 žákům po 100 zlatých.²²⁵ Velmi významnou nadaci založil v roce 1899 i majitel cukrovaru Matěj Valtera. Z vybrané částky, na kterou sám přispěl 20 000 zlatými, hradila nadace stravování a ubytování chudých přesporních žáků. Sám Valtera odůvodňoval založení nadace slovy: „...víte, to na paměť toho, že jsem sám zkusil, co to jest seděti ve škole s prázdným žaludkem“.²²⁶ Valtera podporoval reálku po zbytek svého života. Například v roce 1910 zakoupil pro školu astronomický dalekohled, který škola využívá dodnes.

---

²²² SOKA LN, f. 77: OÚ I., kart. 181, *Izraelský ženský spolek*.

Antonín HLUŠTÍK, *Zánik židovské obce v Lounech 2*, Svobodný Hlas 10/12, 2000, s. 5.

²²³ Ondřej KUNC, *Lounské školství v druhé polovině 19. století*, Pardubice 2009, s. 99.

²²⁴ SOKA LN, f. 82: Reálné gymnázium Louny, *Dějiny obecní reálky v Lounech 1896–1910*, rukopis.

²²⁵ Karel MAREŠ – Bohumír ROEDL – Jaroslav ŘEŘIČHA, *Dějiny gymnázia v Lounech – 115 let v životě školy*, Louny 2011, s. 43.

²²⁶ Tento významný lounský podnikatel se narodil 29. října 1844 v obci Kleny u České Skalice na starém rychtářském statku jako nejmladší ze sedmi dětí rychtáře a byl, podle tehdejšího zvyku, určen k tomu, aby vystudoval na kněze. Proto v roce 1858 vstoupil do řádového gymnasia v Broumově ve východních Čechách. V osmnácti letech se však rozhodl, že církevní dráha není pro něj, přestoupil na světské gymnázium do Hradce Králové. Tím přišel o podporu rodiny, která i do té doby nebyla dostačující.

Bohumila MRÁČKOVÁ, *Matěj Valtera ...*, dostupné z: http://www.ntm.cz/data/archiv/fondy-sbirky/094_GI.pdf

Nejstabilnější podpůrnou formou se však stal Spolek pro podporu chudých žáků reálné školy. Ten si kladl stejné cíle jako výše zmíněné nadace, k tomu navíc obstarával pro potřebné studenty obuv a ošacení. Návrh na založení spolku vyšel od ředitele Zdrahala. Dne 28. listopadu 1897 se sešla ustavující schůze, která si zvolila za předsedu ředitele rolnického akciového pivovaru, zetě starosty Hilberta, Františka Hrušku. Do výboru zasedli mimo jiné okresní hejtman Josef Hruška či vrchní inženýr státní dráhy Josef Ejem. Samotná činnost spolku se velmi podobala činnosti spolku sv. Ludmily. Z vybraných peněz každoročně nakupoval a na Vánoce rozdával potřebné oblečení a podporoval rodiny, které chudé studenty ubytovávaly. Spolek fungoval až do roku 1943, kdy byl německou okupační mocí zrušen.²²⁷

Zástupce podpůrných spolků nevěnujících se vzdělávání byl Spolek pro podporu vojenských vysloužilců arcivévody Albrechta. S nápadem vytvoření podpůrné organizace pro penzionované vojáky přišel lounský děkan František Linhart. Ten oslovil Odřeje Rilla, poručíka ve výslužbě, a daroval mu určitý obnos peněz s žádostí o založení spolku. Rill svolal za podpory starosty Vidmana roku 1875 ustavující schůzi v zasedací síni staré radnice. Účastnilo se jí 110 vysloužilých vojáků.²²⁸ Jako titulárního majitele spolku si členové vybrali arcivévodu Albrechta Rudolfa Fridricha, rakouského polního maršála a vítěze nad Italy v bitvě u Custozy. Spolkový prapor, nezbytný pro sdružení pořádající veřejné přehlídky, obdržel spolek darem od císaře Františka Josefa a patronkou praporu se stala sama císařovna Alžběta. Největší událostí spolku bylo svěcení výše zmíněného praporu v roce 1876. Císařovna přijala při svěcení vznešený úkol tzv. matky. Oslav se však nezúčastnila, jako svou zástupkyni určila manželku okresního hejtmana Terezii Lanfrassovou.²²⁹ Slavnostního obřadu se účastnil i lounský ostrostřelecký sbor a dobrovolní hasiči, jiná lounská sdružení však tento nový spolek nepodpořila. Zájem lounských občanů byl také mizivý. Město nebylo vyzdobeno a slavnost dopadla velmi chudě.²³⁰

Již od svého vzniku se totiž spolek potýkal s nelibostí lounských občanů. Důvody byly dva. Tím prvním byla barva spolkového stejnokroje, která byla žlutočerná, tedy v barvách habsburského rodu. Druhým důvodem pak bylo velení spolku při veřejných přehlídkách, které členové spolku prováděli v německém jazyce. Změna v přístupu

²²⁷ K. MAREŠ – B. ROEDL – J. ŘEŘIČKA, *Dějiny gymnázia v Lounech – 115 let v životě školy*, s. 44.

²²⁸ *Památník spolku vojenských vysloužilců polního maršála arcivévody Albrechta v Lounech 1875–1906*, Louny 1906, s. 3–4.

²²⁹ *Památník spolku vojenských vysloužilců*, s. 5–6.

²³⁰ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 130.

lounských měšťanů nastala až roku 1881, když spolek začal velet česky. Stále však trvala neochota ke spolupráci s ostatními lounskými spolky. Ta byla způsobena především osobou předsedy spolku vysloužilců Antonínem Ledvinou, který jakoukoliv formu spolupráce odmítal. Příležitost toto změnit se naskytla v roce 1886, kdy byla plánována slavnost k desetiletému výročí svěcení spolkového praporu. Na jednání výboru spolku se hlasovalo, zda mají být pozvány na tuto slavnost i další lounské spolky. Všichni členové výboru kromě Ledviny a jednoho Němce s pozváním souhlasili. Antonín Ledvina však nechal do zápisu z jednání zapsat, že spolek odmítá pozvání ostatních sdružení na slavnost. Následně se nechal slyšet, že pokud výbor nebude toto rozhodnutí respektovat, odstoupí z vedení spolku.²³¹ Důvodem Ledvinova jednání nejspíše bylo ponížení z roku 1876. Tato kauza se dostala i na stránky týdeníku Lučan, kde se členům Spolku vojenských vysloužilců dostalo podpory ze strany ostatních lounských sdružení. Následně byl Ledvina odvolán a slavnost svěcení praporu se stalo velikou národní manifestací s bohatým průvodem za účasti mnoha lounských spolků a vedení města.²³² Definitivní přerod v český vlastenecký spolek nastal v roce 1902, kdy spolek vysloužilců přešel na červenobílou kombinaci na svých stejnokrojích.²³³

Změna v jazyce velení otevřela vysloužilcům dveře do lounské společnosti a čestnými členy spolku se stali například Josef Frotzel, Matěj Valtera či Valentin Stopka.²³⁴ Kromě prestiže přinášeli čestní členové spolku pravidelně i nemalý finanční obnos, jelikož každý z nich platil na příspěvcích 2 koruny měsíčně, zatímco řadoví členové platili 20 haléřů. Zároveň spolek získával i jednorázové dary. Zde stojí za zmínku výše různých darů. Zatímco arcivévoda Albrecht daroval spolku 80 korun a císař František Josef 200 korun, Matěj Valtera korun 280 a lounská spořitelna dokonce 1000 korun.²³⁵ Spolek z příspěvků a darů plnil spolkovou pokladnu, ze které hradil podporu v nemoci pro své členy, pohřby členů a jejich manželek či spolkovou knihovnu a orchestr. Zajistil svým členům bezplatnou péči u doktora Josefa Frotzela, pořádal zábavy a divadelní představení. Po zániku Rakouska-Uherska zanikl i tento spolek, neboť odkaz na veteránství v císařské armádě již neměl v nové republice místo.

---

²³¹ SOkA LN, Lučan, 4/1886, *Pánům členům spolku vojen. vysloužilců v Lounech na uvážanou!*, s. 3.

²³² SOkA LN, Lučan, 4/1886, *Slavnost vysloužilců v Lounech*, s. 3.

²³³ *Památník spolku vojenských vysloužilců*, s. 26–27.

²³⁴ *Památník spolku vojenských vysloužilců*, s. 7.

²³⁵ *Památník spolku vojenských vysloužilců*, s. 18–21.

3.4 Vzdělávací a umělecké spolky

Typickým příkladem vzdělávacího spolku byl spolek muzejní. V jeho existenci lze také spatřit nejvýraznější oficiální napojení na politické vedení obce. Muzejní spolek, ačkoliv vznikl jako soukromá iniciativa, byl svou podstatou a fungováním de facto součástí lounské radnice. Muzejní spolek založil roku 1889 starosta Petr Pavel Hilbert, který se stal také jeho předsedou. Ve stanovách spolku nechal dokonce zakotvit pravidlo, že předsedou spolku i v budoucnu bude vždy starosta města Loun. Tím se už od počátku fungování spolku objevuje paradox, kdy je podle stanov předseda odpovědný valné hromadě, ale je neodvolatelný, jelikož je starostou. Posláním muzejního spolku bylo zahájit činnost muzea, shromažďovat sbírky a pečovat o ně. Zároveň poskytovat návštěvníkům vzdělání a ušlechtilou zábavu. Věnoval se též osvětové činnosti formou kurzů a přednášek. K těmto účelům disponoval spolkovou pokladnou, která se rozrůstala o příspěvky zakládajících, čestných a přispívajících členů. Další příjmy tvořily dary městských institucí a pořádání přednášek, koncertů a výstav.²³⁶

Ke zřízení muzea obdržel spolek od města tři místnosti v suterénu zadního traktu nově postavené radniční budovy. Zde umístil předměty archeologické, historické, etnografické či bibliografické povahy, které získal buď odkoupením, darováním anebo propůjčením od původních majitelů. Objemné trojrozměrné předměty byly vystaveny v lapidáriu na dvoře radnice. Spolek logicky upřednostňoval předměty vztahující se k lounské historii. V případě, že spolek získal některou ze sbírek do svého vlastnictví, automaticky ji předával do vlastnictví města. To se jich, podle usnesení zastupitelstva z 30. dubna 1989, nikdy nesmělo vzdát. Členství ve spolku zavazovalo k aktivnímu pátrání po předmětech pro muzeum potřebných. Zároveň pokud byl člen odborně vzdělán, měl povinnost hodnotit význam a hodnotu získaných sbírek a starat se o jejich konzervaci.²³⁷ Lounský muzejní spolek byl již od počátku své existence ve spojení s Muzeem království českého. V případě, že některá z jeho sbírek měla význam celozemský, přenechával tuto sbírku českému muzeu. Spolek přestal fungovat už před první světovou válkou, ale

---

²³⁶ SOKA LN, f. 50: Musejní spolek pro Louny a okolí (dále MS), sign. L 146, inv.č. 3198, *Stanovy Spolku musejního král. města Loun*, s. 3–8.

²³⁷ SOKA LN, f. 50: MS, sign. L 146, inv.č. 3198, *Stanovy Spolku musejního král. města Loun*, s. 3–8.

muzeum žilo dál. V roce 1928 správce muzea, archivu a gymnazijní profesor Kamil Linhart opět obnovil činnost spolku.²³⁸

Naopak ryze uměleckým spolkem, ovšem s hlubokým společenským přesahem, byl nejstarší lounský pěvecký spolek Vlastislav. Před jeho vznikem se na Lounsku ve druhé polovině 19. století věnovali hudbě především učitelé. Ti, často na vesnicích, zakládali tzv. „vesnické bandy“, orchestry složené ze čtyř až osmi členů. Jako repertoár měly tyto skupiny převážně české lidové písně. Vlastislav vznikl v roce 1861 a jeho členy byli především vlastenecky smýšlející studenti. V místních hostincích pořádali zábavy, kde se zpívaly a tančily české písně a tance. Zakládajícími členy byli mimo jiné pozdější doktor Josef Frotzel a náčelník Sokola, právník Karel Svoboda. Předsedou spolku se stal děkan z Peruce František Daneš a dirigentem spolku učitel hudby František Teygel.²³⁹ Kromě tanečních a pěveckých zábav pořádal spolek také besedy, koncerty a účastnil se národních slavností. Například roku 1861 vítal v Lounech Františka Palackého či v září roku 1862 zazpíval sbor Vlastislav na dožinkách v Peruci. V místním kostele a u Oldřichova dubu předvedl několik vlasteneckých písní.²⁴⁰

Popularita spolku rychle rostla a vystupoval nejen v Lounech, ale často právě i v Peruci, v Lužehradech a Dobroměřicích. Spolkový pěvecký sbor nechyběl na žádné významné události. Například 15. května 1886 se účastnil spolu s lounským Sokolem položení základního kamene Národního divadla v Praze.²⁴¹ Vlastislav se stal velmi úspěšným spolkem, plnil sály a zprostředkoval divákům i taková díla, jako operetu Kvas krále Vondry XXVI od Josefa Illnera. Tu představili členové spolku lounským divákům v hostinci U Tří lip v květnu roku 1869.²⁴² Je tedy zvláštní, že se spolek roku 1871 rozpadl. Bližší důvody nejsou známy. V době rozpuštění spolku však vládla v Lounech napjatá národnostní situace, kdy okresní hejtman baron Malovec například zakázal činnost Sokola. Na schůzi spolku Vlastislav roku 1870 měla valná hromada zvolit nového předsedu, ale zvolený kandidát c. k. okresní soudce Bedřich Wágner tento post odmítnul. Valná hromada zareagovala tak, že spolek přeměnila na hudební odbor Měšťanské besedy.²⁴³ Další pěvecký spolek v Lounech pak vzniká až roku 1901 v podobě spolku Hlahol.

---

²³⁸ B. ROEDL, *Louny*, s. 261.

²³⁹ Jaroslava SEJVALOVÁ, Jaroslava, *Hudba a zpěv na Lounsku*, Teplice 1977, s. 26.

²⁴⁰ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 48 a 54.

²⁴¹ *tamtéž*, s. 8.

²⁴² DALIBOR – *časopis pro hudbu a umění vůbec*, Praha: Emanuel Meliš, 20.5.1869, [online], [cit. 2016-03-24], dostupné z: <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnabd18690520-01.2.4.4&e=-----en-20--1--txt-txIN-----#>

²⁴³ SOKA LN, f. 77: OÚ I., kart. 172, *Pěvecký spolek Vlastislav*.

Spolek s netypickým názvem Obec Chroustovice je těžké přirovnat k jakémukoliv dalšímu z lounských spolků. Ovšem dle mého názoru měl svou činností nejbližší zábavnímu a uměleckému zaměření. Zábavnější a nápaditější spolek, než byla Obec Chroustovice, bychom v Lounech ve druhé polovině 19. století nejspíš těžko hledali. Přímý vliv na rozvoj města tento spolek nejspíš neměl, avšak nejenom že se díky němu dochoval styl tehdejšího humoru, nesmí se také ani podceňovat nepřímý vliv spolčování významných osobností města v rámci této společnosti. Chroustovice se svým zaměřením řadí mezi tzv. stolní společnosti. Tyto spolky si nekladly za cíl naučnou, odbornou, pracovní či podpůrnou činnost, ačkoliv se jí výjimečně účastnily. Smyslem stolních společností byla zábava, duševní i tělesná. V případě lounské obce Chroustovice byla zábava na hranici kultivovanosti, avšak jistě originální, vyhrazená pro úspěšné lounské měšťany, kteří sami sebe řadili mezi takzvanou „náplavku“. Za tím cílem založili fiktivní obec uvnitř již existující obce. Ta měla svá pravidla, skládala se přesně ze třiceti sousedství, to jest členů, a každý člen vystupoval v tomto spolku pod pseudonymem.

Samotné založení spolku v roce 1892 je odůvodněno ve spolkové kronice slovy: *„Léta Páně 1892 byla veliká zima. Následkem této mnohým občanům staroslavné obce Lúna nad Ohří zamrzl mozek tak, že chodili jako pitomí. Ani nemohli se nikde rádně rozveseliti, škorpili se stále a šklebili se na sebe jako při štípání. A bylo všude velice smutno. ....Sešli se tudíž 7. Februaris nahoře jmenovaného roku v starožitném mazhauze Sokola z Mor mládenci líbezných mravů a čistých duší ... a usnesli se každého úterý po západu slunce se scházeti a ve veselosti dny trávití vespolné. Poněvadž při svém mládí všichhni apetitem nad míru žravým vynikali nad jiné, dali obci jméno Chroustovice.“*²⁴⁴ Členové spolku se scházeli jednou týdně v hostinci v domě Sokolů z Mor a každý rok si volili rychtáře, kterým se měl stát ten nejhoupější z nich. Spolek se však neomezoval pouze na sezení v hostincích, mezi jeho další činnosti patřily například organizované výlety, při kterých budil svým vystupováním patřičný rozruch. Pořádal tancovačky a zábavy, kterých se směly účastnit i manželky členů, a to z čistě praktického důvodu. Někdo se musel starat o občerstvení. Spolek působil ale i podpůrně, zakládal například nadace pro chudé děti.²⁴⁵

Obec Chroustovice vydávala i vlastní noviny s názvem Chroust. Ty informovaly členy o všem, co se ve spolku událo. Jejich hlavním cílem ale bylo pobavit. Nechyběla zde

---

²⁴⁴ SOKA LN, f.118: Spolek Chroustovice Louny, inv. č.1, *Chroustovická kronika 1892–1914*. s. 1.

²⁴⁵ Petra PATEROVÁ, *Obec Chroustovická – spolek pro pobavení těla i ducha*, in: Poohří 1, Sídla – správa – společnost, ed. M. Vostřel, Louny 2011, s. 207–208.

například inzertní část, kde se můžeme dočíst, že: „ *mladý inteligentní muž, buclatého zevnějšku, majitel domu a plně šrajtofle, který se mermomocí chce oženiti, hledá touto již neobvyklou cestou – staršího zkušeného souseda, jenž by mu to rozmluvil.*“²⁴⁶ Členové spolku vystupovali v obci Chroustovické pod přezdívkami, které odrážely jejich osobnostní vlastnosti či zaměstnání. Mezi členy nalezneme například Lazara Bryndu (MUDr. Josef Frotzel), Celestýna Komára (František Sedlmayer), Augustýna Nebeského (páter Gustav Procházka), Isidora Šmůleho (Adolf Šaroch) či Makariuse Zelenku (ing. Jindřich Grüner). Jen z tohoto krátkého výčtu je patrné, že členy spolku byli často vzdělání a úspěšní měšťané.²⁴⁷ Spolek zanikl s příchodem první světové války, kdy jsou členové postupně povoláváni na frontu a po válce se již nesešli.

3.5 Politické a hospodářské spolky

Politické spolky v Lounech nikdy nedosahovaly vysokého počtu. Velikou část politické agendy totiž už od šedesátých let na sebe braly politické strany. Občanská sdružení politického charakteru tak ke své činnosti přibírala i otázky hospodářské.

Tak tomu bylo i u Politického a národohospodářského spolku České družiny. Vznikl v červnu roku 1897 jako debatní spolek o národohospodářských problémech a ochránce malých živnostníků a podnikatelů. Činnost družiny spočívala v pořádání přednášek, výletů a plesů. Zároveň podporoval všemi možnými prostředky českou menšinu v německy mluvícím pohraničí. Spolek zasedal v hostinci U slovanské lípy v Husově ulici, jehož majitel Antonín Holý byl zvolen za předsedu družiny. Členská základna spolku byla velmi pestrá. Hlavní páteří členstva byli živnostníci, menší podnikatelé, řemeslníci a kvalifikovaní dělníci. Nalezneme zde ale též obyčejné dělníky, rolníky i městské elity. Mezi členy družiny figuroval profesor, kaplan, majitel mlýna či advokát. Tato různorodost

---

²⁴⁶ *tamtéž*, s. 203.

²⁴⁷ Antonín HLUŠTÍK, *CHROUSTOVICE NEBOLI OBEC v OBCI*, REGIZ-Lounský kraj 2012: Kulturně historická revue z lounského regionu, [online], [cit. 2016-03-18], dostupné z: <http://www.vejz.cz/regiz/clanky/clanky2012.html>

členstva, která nemá u ostatních spolků ve mnou zkoumaném období, mohla být způsobena skutečným důvodem existence České družiny. Tím byl antisemitismus.²⁴⁸

Česká družina se již od počátku existence netajila tím, že se jedná o ryze antisemitskou organizaci. Řemeslníci a živnostníci se nejvíce obávali židovského etnika a jeho velkokapitálu, zastání však našli i u ostatních vrstev společnosti, ve které koncem 19. století bujely antisemitské nálady. Hlavním prostředkem pro šíření myšlenek České družiny se, kromě již zmíněných přednášek, staly spolkové noviny Lounské lidové listy. Ty spolek vydával už od roku 1897. Naprostá většina článků v těchto listech byla vždy silně protižidovská a byla psána velmi nevybíravým jazykem. Na Židy spolek svaloval prakticky vše, co bylo ve společnosti špatně. Zároveň se ale i pasoval na hlavního ochránce českých zájmů. Například když lounský Sokol zakoupil 400 ohýbaných židlí od židovského obchodníka, vyhledala Česká družina českého výrobce těchto židlí a v Lidových listech obvinila Sokol z nedostatečného vlastenectví.²⁴⁹

Po odštěpení skupiny radikálů z mladočeské strany na přelomu století a následném založení České strany státoprávní se nechala Česká družina inspirovat a přejmenovala se na Klub státoprávní, politický a národohospodářský spolek v Lounech. Po této změně však následoval úpadek spolku. Byl způsoben nejspíše odklonem od antisemitismu k radikálnímu státoprávnímu programu. Po první světové válce se včlenil do nové Československé národní demokracie.²⁵⁰

Jako protiklad k České družině fungoval v Lounech odbor Národní jednoty česko-židovské. V devadesátých letech 19. století dochází v celých Čechách k prudkému nárůstu antisemitismu. Proto vzniká v roce 1893 v Praze Národní jednota česko-židovská. Tato organizace usilovala o českou jazykovou, kulturní i národní asimilaci, o proražení hradby nezájmu o židovské etnikum ze strany českého národa. Snažila se tak působit jednak na své souvěrce, jednak na českou společnost. Sociálně ji lze zařadit do středních a nižších středních vrstev.²⁵¹

Lounský odbor tohoto spolku vzniká téhož roku a začal se scházet v hotelu Union. Zřizující komitét spolku byl složen z lounských právníků Adolfa Nettla a Julia Fanty a ze

---

²⁴⁸ SOKA LN, f. 37: Česká družina Louny (dále ČDL). *Zápis z ustavující valné hromady 13. června 1897 – Protokol České družiny*. nestr.

²⁴⁹ J. MATYÁŠ, *Emancipační hnutí českého dělnictva...*, s. 167–176.

²⁵⁰ SOKA LN, f. 37: ČDL. *Zápis z ustavující valné hromady 13. června*. nestr.

²⁵¹ Marie ZAHRADNÍKOVÁ, Nejstarší údobí českožidovského hnutí, *Český rozhlas*, [online], 1. 3. 2009 [cit.2016-03-28], dostupné z:http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/salom/_zprava/nejstarsi-udobi-ceskozidovskeho-hnuti-553796

spolkového lékaře Řemeslnicko-dělnické besedy Adolfa Taussiga. Za cíl si vytkli, aby židovská obec pomocí tohoto spolku nejen slovy, ale i činy, přesvědčila lounské spoluobčany o hlubokém národním citění židovského etnika. Sami sebe označovali za věrné syny českého národa a doufali v podporu českého národa, odkazující na nábožensky svobodomyšlnou minulost Čech.²⁵² Starostou této organizace byl nejprve zvolen MUDr. Adolf Taussig a jednatelem Julius Fanta, zástupce pojišťovací společnosti Assecurazioni. Je však zvláštní, že z jiného pramene se dozvídáme, že doktor Taussig nebyl příliš nakloněn česko-židovskému asimilačnímu hnutí. To byl důvod jeho odchodu z pozice lékaře Řemeslnicko-dělnické besedy.²⁵³ Možná i proto byl nahrazen v pozici předsedy Národní jednoty advokátem JUDr. Emilianem Fišerem. Členové tohoto spolku se obdobně jako pražská centrála snažili sblížit židovské etnikum v Lounech s místní českou většinou.²⁵⁴ Nejspíše i jejich přičiněním většina židovských organizací přechází po Badeniho jazykových nařízeních na jednání v češtině. Antisemitské nálady však tento spolek nezbrzdil a poslední zmínka o jeho existenci pochází z roku 1905.²⁵⁵

---

²⁵² SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Souvěrci!*, s. 2.

²⁵³ SOKA LN, f. 31: Řemeslnicko-dělnická beseda, *Kniha protokolů 1896–1898*, zápis z výborové schůze z 25. července 1896.

²⁵⁴ Očekávání české většiny však bylo poněkud odlišné. V místním tisku upozorňovaly členy jednoty, že jejím hlavním úkolem by mělo být napravit chování židovského etnika, které ať vědomě či nevědomě uráží svým chováním lounské české národní citění.

SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Místní odbor nár. jedn. českožidovské*, s. 2.

²⁵⁵ M. VOSTŘEL, *Spolkový život v Lounech...*, s. 153.

4. Spolková činnost jako prostředek fungování občanské společnosti

Propojení spolkového života s lounskou radnicí nejen že existovalo, ale bylo též velmi těsné. Zároveň platilo, že tento vliv byl vzájemný. Od šedesátých let 19. století, kdy se lounským měšťanským elitám podařilo nahradit ve vedení města německy mluvící úřednictvo a velkostatkáře, stalo se zastupitelstvo obce věcí veřejnou. Zájem o jednání obecního výboru a rady se postupně z úzkého okruhu vlivných měšťanů rozšířil na široké vrstvy lounského obyvatelstva, ačkoliv ty ještě přímo do politiky i díky kurióvému volebnímu systému příliš nezasahovaly. Jednou z možností, jak mohly širší vrstvy ovlivňovat rozhodování radnice a věci na výborech projednávané, bylo členství ve spolcích.

Dochované záznamy z jednání obecního zastupitelstva v letech 1880-1900 nám například dosvědčují, že projednávané návrhy předkládané lounskými spolky, to jest de facto právníckými osobami, měly v této době 96 % úspěšnost přijetí (viz příloha č. 5). V případě podávání návrhu jednotlivci tato úspěšnost nebyla zdaleka tak vysoká a to ani v případě, že se jednalo o návrzích vlivných osob. Například lounský podnikatel František Jirásek neuspěl se svými žádostmi na jednání obecního výboru několikrát.²⁵⁶

Míru vlivu na rozhodování radnice určovalo zcela jistě obsazení spolkového vedení. Každý nově vzniklý spolek se snažil především o získání vlivných osobností města z řad právníků, lékařů, podnikatelů a podobně. Tito lidé zastávající ve spolcích funkce předsedů, místopředsedů, členů výborů či jednatelů dodávali spolkům prestiž, vážnost a svými kontakty všemožně pomáhali činnosti konkrétního sdružení. I v tomto případě se jedná o vliv oboustranný. Pro městské elity byla činnost v dobrovolnických sdruženích, která byla zároveň velmi silně prodchnuta nacionální otázkou, prakticky nezbytností. Tyto osoby nejen že získávaly díky členství ve spolcích na prestiži, ale na schůzích přicházely do kontaktu s další lounskou honorací, utužovaly vazby a získávaly kontakty.

Tento postup je možné spatřit například v osobě Petra Pavla Hilberta, který se jako mladý advokát přistěhoval na konci šedesátých let 19. století do Loun. Okamžitě se zapojil do spolkového života, a tím se dostal do povědomí lounských občanů. Nejen že získal kontakty tolik potřebné pro provozování advokacie, ale získaný věhlas posléze využil

---

²⁵⁶ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 142, *Obecní schůze 1874-1887*, s. 137 a 153.

i v komunální politice, kdy přes pozici zastupitele a radního velmi brzy vystoupal až do funkce starosty. Spolkům pak velmi často pomáhal právníckými radami a na městském zastupitelstvu obstarával peníze pro činnost spolků. Sám Hilbert je tak nejtypičtějším příkladem propojení spolkové činnosti a vedení města.

Narozdíl od Hilberta, jehož činy a podpora různých spolků v Lounech z pozice starosty je díky zachovaným dokumentům viditelná, o osobě Matěje Valtery tak podrobné informace nenalezneme. Tento nejúspěšnější lounský podnikatel byl mecenášem a čestným či řádným členem mnoha spolků. O komunální politiku však tento muž zájem neměl. Důvodem mohl být i rozchod se starostou Hilbertem poté, co starosta společně s Josefem Krýzlem iniciovali vznik konkurenčního Rolnického akciového cukrovaru a do vedení tohoto podniku prosadil Hilbert svého zeťe Františka Hrušku. Vzhledem k rozsahu Valterova podnikání se však dá předpokládat, že i on posiloval a uplatňoval svůj vliv na spolkových schůzích, a tím měl nepřímý vliv na rozhodování obecního zastupitelstva.

Při rozboru pramenů týkajících se spolkové činnosti jsem sestavil tabulku č. 3 v přílohách, která zachycuje nejaktivnější lounské občany, co se členství ve spolcích týče. Jmenovitě to jsou: Josef Frotzel, Adolf Šaroch, Petr Pavel Hilbert, Valentin Stopka, Jan Hainc, Josef Krýzl, Josef Šroubek, Antonin Vidman a Alois Landfrass. Každý z nich figuroval jako aktivní²⁵⁷ člen v pěti až jedenácti spolcích. Pokud se tato jména porovnájí například s výsledky voleb do obecního zastupitelstva konaných v květnu roku 1884, zjistíme, že Petr Pavel Hilbert byl zvolen starostou, Valentin Stopka a Josef Frotzel získali funkci v obecním představenstvu jako radní. Josef Krýzl a Antonín Vidman zastávali po těchto volbách funkci zastupitele v obecním výboru. Jan Hainc byl dlouholetým tajemníkem obecního úřadu, Josef Šroubek městským důchodním a Alois Landfrass okresním hejtmanem.²⁵⁸

S čím konkrétně tito pánové, kteří takřka každý víkend zasedali na jednáních svých spolků, přicházeli na jednání zastupitelstva, nakolik bylo jejich jednání ovlivněno tím, co se řešilo na valných hromadách spolku, o tom bych opravdu jen mohl spekulovat. Jisté ale je, že naprostá většina spolků byla finančně závislá na pravidelných darech či příspěvcích čestných členů. Jedním z největších mecenášů spolkového života pak bylo právě lounské zastupitelstvo, které na svých schůzích schvalovalo roční příspěvky konkrétním spolkům.

---

²⁵⁷ Čestné členství jsem nepočítal jako aktivní účast, jelikož se jednalo spíše o pravidelné finanční dary spolkům. Toto členství však neznamenalo, že by se čestný člen podílel na činnosti spolku.

²⁵⁸ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 142, *Obecní schůze 1874-1887*, s. 253.

Největší podpoře se těšil naprosto přirozeně lounský Sokol, Občanská beseda, Řemeslnicko-dělnická beseda a Sadařský spolek. Důvody této podpory nalezneme nejen ve funkci a zaměření těchto spolků, ale i v tabulce č. 3 v přílohách. Členy právě těchto spolků byla většina lounského zastupitelstva a především starosta Hilbert. V zápisech jednání městské rady se nacházejí i konkrétní důkazy, jejichž porovnáním získáme představu, co tato podpora ze strany zastupitelstva obnášela (viz příloha č. 5). Když například lounský Sokol zažádal o příspěvek na oslavu otevření nové tělocvičny, získal od obce dar 100 zlatých.²⁵⁹ Stejnou částku obdržel jako roční příspěvek i Rybářský spolek, u kterého uznával obecní výbor blahodárnou působnost na lounské obyvatele. Je nutné zde zmínit, že předsedou Rybářského spolku byl Josef Krýzl.²⁶⁰ Těžko však předpokládat, že by rybaření na řece Ohři mělo blahodárnější působnost než například dělnický vzdělávací spolek Barák, který v Lounech založil první lidovou čítárnu. Přesto v roce 1898 obdržel tento spolek jako roční příspěvek od obce pouhých 50 zlatých.²⁶¹ Jedním z možných důvodů mohlo být i to, že nikdo z vedení spolku neměl funkci v lounském zastupitelstvu.

Lze namítnout, že očividným důvodem nižší podpory ze strany města muselo být zaměření spolku. Dělnické spolky vznikající především koncem 19. století musely být trnem v oku městským elitám. Například na jednání obecního výboru v roce 1887 vystoupil starosta Petr Pavel Hilbert s oznámením, že úředníci a zřízení c.k. státních drah chtějí založit potravní spolek v Lounech. Varoval zastupitele, že tím by hrozila obchodníkům a živnostníkům v Lounech velká škoda, a je proto v zájmu města podniknout všechny nutné kroky, aby spolek založen nebyl. Po jednohlasném potvrzení od obecního výboru byla tato žádost odeslána na ředitelství c.k. státních drah a sám starosta se zaručil, že podnikne všechny právní kroky, aby vzniku spolku zabránil. To se však nakonec nepodařilo a spolek zahájil svou činnost.²⁶²

Pokud však dělnický spolek měl mezi řádnými či čestnými členy osobnosti z řad vlivných lounských měšťanů, mohl se těšit ze štědré podpory lounské radnice. To byl případ i Řemeslnicko-dělnické besedy. Mezi jejími členy nalezneme jak hostinského Josefa Krýzla, tak i starostu Petra Pavla Hilberta, průmyslníka Matěje Valteru a další. Tento dělnický spolek nejen že si uvědomoval důležitost členství lounských elit, ale zároveň i úzce spolupracoval s mladočeskou Občanskou besedou a podnikatelsky

---

²⁵⁹ SOkA LN, f. 1: AML, sign. A 145, *Obecní schůze 1897-1900*, s. 87.

²⁶⁰ SOkA LN, Lučan, 3/1885, *Dar „Rybářskému spolku“ v Lounech*, s. 2.

²⁶¹ SOkA LN, f. 1: AML, sign. A 145, *Obecní schůze 1897-1900*, s. 88.

²⁶² SOkA LN, f. 1: AML, sign. A 144, *Obecní schůze 1893-1896*, s. 277.

zaměřeným Hospodářským spolkem. I proto všechny žádosti přednesené na zasedání obecního výboru jménem Řemeslnicko-dělnické besedy byly odsouhlaseny.²⁶³

Bezpochyby největším mecenášem spolkového života v Lounech byla ale Městská spořitelna. Tato instituce, řízená radnicí prostřednictvím spořitelního výboru, každoročně rozdávala podstatnou část svého čistého zisku lounským spolkům a nadacím. V roce 1895 činil tento zisk 21 730 zlatých.²⁶⁴ O míře podpory pro konkrétní spolky rozhodoval právě spořitelní výbor, který byl jmenován na schůzích městského zastupitelstva. Funkční období těchto výborů bylo stanoveno na tři roky.

Pro představu personálního složení tohoto výboru ve vybraných letech poslouží tabulka č. 4 v přílohách. Je zde opět patrné, že v letech největšího rozmachu spolkového života v Lounech rozhodovaly o vydaných financích spořitelnou ty samé osoby, které byly nejaktivnějšími, co se týká členství ve spolcích. Za povšimnutí stojí osoba Antonína Vidmana (1830 - 1918), lounského starosty v sedmdesátých letech 19. století, který zasedal během své aktivní politické kariéry ve výboru spořitelny prakticky nepřetržitě.

Ačkoliv mezi spolky vládlo vzhledem ke snaze získat finanční dary částečně konkurenční prostředí, nebylo primárním cílem těchto dobrovolnických sdružení generovat zisk. Spolkové jmění mělo sloužit pouze pro činnost spolku a podporu spřátelených sdružení. To dokazuje i příklad v podobě ochotnického souboru Tyl, jehož spolkové jmění čítalo v roce 1885 pouhých 13 zlatých. I přesto se valná hromada tohoto spolku rozhodla, že ze čtyř plánovaných představení daruje celý hrubý zisk z prvního představení Ústřední matici školské, z druhého Národní jednotě severočeské, z třetího pokryje náklady a z čtvrtého představení daruje vybrané peníze na stavbu sokolovny.²⁶⁵

Účty a nakládání s financemi jednotlivých spolků byly naprosto transparentní. Bylo povinné odevzdávat zápisy z valných hromad na příslušné okresní úřady. Zápisy byly též publikovány v lounském týdeníku Lučan. Každý lounský občan se tak mohl přesvědčit, jak přesně který spolek nakládá s finančními dary od obce, institucí a soukromých dárců. V této souvislosti je nutné zmínit, že v těchto člancích byla uvedena právě i jména soukromých dárců včetně darované částky, což pomáhalo upevňovat jejich pozice jako vážených lounských občanů.²⁶⁶

---

²⁶³ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 142, *Obecní schůze 1874-1887*, s. 223 a 391.

²⁶⁴ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 144, *Obecní schůze 1893-1896*, s. 262.

²⁶⁵ SOKA LN, Lučan, 3/1885, *Valná hromada ochotnického spolku „Tyl“ v Lounech*, s. 2.

²⁶⁶ SOKA LN, Lučan, 3/1885, *Výroční zpráva dobročinného spolku dam „sv. Ludmily“ v Lounech*, s. 2.

Jednoznačné propojení komunální politiky se spolkovou činností lze vysledovat u tělovýchovné jednoty Sokol. Z přílohy č. 3 je patrné, že každý, kdo v Lounech něco znamenal, musel být členem Sokola. Bylo tomu tak už z podstaty tohoto spolku, který ačkoliv byl spolek tělocvičný, již od svého vzniku formoval politické názory lounských občanů a byl velmi úzce spjatý s komunální politikou.

Jeden z nejvýraznějších příkladů tohoto propojení se ukázal na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století. Staročesky orientovaný starosta Sokola Rudolf Wunš se totiž názorově rozešel s ostatními členy spolku. Následovalo jeho vyloučení z jednoty v srpnu 1868 a na jeho místo byl jmenován mladý František Drtina. Tato roztržka se přenesla jak na měšťanstvo, tak i na radnici. Lidé se rozdělili do dvou táborů. Na jedné straně stáli sokolové s cvičitelem Karlem Svobodou, mladočeši v čele s Františkem Drtinou a Antonínem Vidmanem a většina lounských měšťanů. Na druhé straně pak staročeši, učitelé a část úřednictva a lounské inteligence. Po mnoha slovních přestřelkách Wunš rezignoval na své místo v radě a společně s ním se rozhodl odstoupit i starosta Greif. Ten poslal zastupitelstvu ostrý rezignační dopis, a tak se rozhodlo zastupitelstvo teď již bývalého starostu zažalovat.²⁶⁷ Dodnes nevíme, jak tento právní spor dopadl, víme ale, že vypracováním žaloby byl pověřen nový lounský advokát JUDr. Petr Pavel Hilbert. Na místo Greifa byl zvolen starostou mladočesky orientovaný Antonín Vidman a na Wunšovo místo radního statkář František Drtina. Střídání generací na půdě tělocvičné jednoty se tak přímo promítlo i do obsazení vedení města, když radikálně a pokrokově smýšlející mladočeši nahradili konzervativní staročeskou politickou reprezentaci.²⁶⁸

Změna ve vedení lounského Sokola také odstartovala nejvýznamnější projev formující se občanské společnosti v Lounech. Svoboda s Drtinou se po vzoru velmi úspěšného tábora lidu na Řípu rozhodli zorganizovat i přes výslovný zákaz úřadů v čele s okresním hejtmanem baronem Malovcem podobný tábor na zřícenině Pravda u Domoušic. 12. července 1868 se této akce zúčastnilo na 12 000 lidí a všechny vesnice v okolí, kudy putovaly průvody návštěvníků, byly vyzdobeny národními barvami. Následovalo přelíčení u c.k. vrchního zemského soudu, ze kterého odešlo 13 členů lounského Sokola s peněžitou pokutou. Karel Svoboda musel zaplatit nejvyšší částku v hodnotě 50 zlatých.²⁶⁹

---

²⁶⁷ SOKA LN, f.1: AML, sign. ICH 9, *Paměti Jana Treglera*, s. 83.

²⁶⁸ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 141, *Obecní schůze 1864-1873*, s. 124.

²⁶⁹ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Knih I: První založení Sokola lounského 1867-1870*, rukopis, s. 24.

V srpnu 1868 následoval další tábor, tentokrát na vrchu Džbán, za který šel před okresní soud v Lounech František Drtina. Po měsících vyšetřování byl nakonec Svoboda odsouzen k 8 dnům vězení, kam měl nastoupit 9. července 1869. Starosta Sokola den předem vystoupil na schůzi spolku, která se konala v hostinci U Tří lip, s následujícím proslovem: „*Náš přítel a spolubratr Karel Svoboda nastoupí zítřejšího dne trest 8denní vazby dvěma posty přituzené. Dovolují si navrhnouti, abychom jemu, co našemu spoluobčanu, naší nejvřelejší soustrast projevíli a sice tím způsobem, že doprovodíme jej do vězení.*“²⁷⁰ Tuto výzvu nevyslyšeli jen členové Sokola, ale průvod doprovázející následujícího dne Svobodu k budově soudu byl nadšeně zdraven z vyzdobených oken lounskými občany a cestou k soudní budově neustále rostl. Patnáct členů tohoto průvodu bylo následně odsouzeno také k vězení, František Drtina dokonce na celých 14 dní.²⁷¹

Tím však občanská neposlušnost lounských obyvatel neskončila a následovalo několik dalších demonstrací organizovaných členy Sokola, namířených především proti nově jmenovanému školnímu inspektorovi Linhartovi. Reakce barona Malovce byla velmi prudká, v lednu roku 1870 zakázal činnost Sokola a jakékoliv spolčování s členy tohoto spolku okresní soud silně pokutoval. Ani to ovšem nezabránilo další obrovské manifestaci 18. dubna téhož roku, kdy se z dalšího pobytu ve vězení vracel František Drtina. I přes hrozbu vojska s napřaženými bodáky se vydalo velké množství lounských občanů Drtinu přivítat na kraj města a doprovodilo ho na zaplněné náměstí, kde se odehrál další tábor lidu. Situace se zklidnila až poté, co hejtman Malovec podlehl požadavku demonstrantů a přeložil inspektora Linharta. Sám Malovec byl přeřazen v roce 1870 do Hradce Králové.²⁷²

Po těchto událostech se cesty Svobody a Drtiny rozcházejí. Svoboda pomáhá založit Sbor dobrovolných hasičů a následně opouští Louny s úmyslem věnovat se dále vlastenecké činnosti a o jeho dalším osudu toho mnoho nevíme. Až roku 1885 se objevuje v Haincově kronice zmínka, že ve věku 41 let zemřel Karel Svoboda ve Staré Zágoře ve Východní Rumélii, dnešním Bulharsku.²⁷³ František Drtina se rozhodl po bouřlivých mladých letech podnikat.²⁷⁴ Roku 1872 prodal velkostatek okresní správě, která zde poté

---

²⁷⁰ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Rozsudek c.k. vrchního zemského soudu v království Českém z 30. března 1870*, nestr.

²⁷¹ *tamtéž*.

²⁷² SOKA LN, f. č. 1: AML, sign. ICH 9, *Paměti Jana Treglera*, s. 83.

²⁷³ SOKA LN, f. 1: AML, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince*, s. 176.

²⁷⁴ Drtina byl v hledáčku policie a četníků již od počátku šedesátých let. V roce 1862 byl určen jako původce demonstrace, která propukla ihned po odjezdu Františka Palackého z Loun. Drtina prý v opilosti roztrhal obraz nejmenovaného ministra. Ten samý rok je vyšetřován kvůli činnosti ve zpěváckém spolku Šalanda, kde navrhl zpěv čistě národních písní. V letech 1863-1864 pořádal sbírky pro polské rebely a vozil tyto peníze do

zbuďovala kasárna. Velkostatek získal jako věno díky svatbě s dcerou lounského finančního magnáta Františka Hýry, se kterou se nedlouho po Hýrově bankrotu rozvedl. Za částku utrženou z prodeje velkostatku ve výši 32 000 zlatých nechal postavit budovu hotelu v ulici Na Valích. Dnes sídlí v této budově Vrchlického divadlo. Drtinův hotel se posléze stal centrem spolkového dění, protože se v něm nacházel druhý největší sál v Lounech a byl umístěn přímo v centru města.²⁷⁵

Propojení Sokola a lounské radnice nalezneme také při stavbě nové sokolovny. Neexistenci vlastního spolkového domu s tělocvičnou pociťovali sokolové velmi těžce celá osmdesátá léta 19. století. Ačkoliv mohli bezplatně využívat sál hostince V lázních dlouholetého člena spolku Josefa Krýzla, nevyhovující prostory a umístění hostince na okraji města omezovaly činnost spolku. V polovině devadesátých let 19. století se vedení jednoty rozhodlo řešit tuto situaci stavbou nové sokolovny. I přes dobrovolnické sbírky a dary od městské spořitelny, které na městské radě prosadil starosta Hilbert, bylo zapotřebí podpory obecního výboru. Na jednání zastupitelstva v červnu roku 1895 předneslo obecní představenstvo jménem Sokola žádost o převedení obecní parcely na rohu Královské třídy a Poděbradovy ulice do rukou tělovýchovné jednoty. Zastupitelstvo se jednomyslně usneslo na darování parcely bezplatně.²⁷⁶ Již toto rozhodnutí obecního výboru bylo značně nestandardní, jelikož radnice byla, co se týče prodeje obecních pozemků, velmi opatrná. O tom se mohl v minulosti přesvědčit například i vlivný podnikatel František Jirásek, který žádal o odkoupení městských pozemků několikrát.²⁷⁷

Darované pozemky měly dokonce větší výměru, než sokolovna vyžadovala. Vedení města tedy rozhodlo, že zbylý pozemek měl Sokol prodat a umořit tak částečně dluh za stavbu tělocvičny.²⁷⁸ Lukrativní pozemky jednota tedy obratem prodala architektu Kamilu Hilbertovi, synu starosty, který sokolovnu zároveň navrhl. Ten si na zmíněných pozemcích postavil čtyři domy, které buď sloužily Hilbertově rodině, nebo je prodal místní honoraci. Kamil Hilbert, v té době osmadvacetiletý, byl posléze jmenován starostou Sokola.²⁷⁹ Zde je důležité zmínit, že zadání stavby sokolovny synu starosty se neobešlo bez pochybností.

Prahy a v roce 1866 se objevuje Drtinovo jméno v hlášení krajského hejtmána, který ho určil jako čelního představitele několika tajných spolků v okrese.
SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Výtah z policejních spisů pořizeny ředitelem lounského archivu Bořivojem Lůžkem*, nestr.

²⁷⁵ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Kniha I: První založení Sokola lounského 1867–1870*, rukopis, s. 38.

²⁷⁶ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 144, *Obecní schůze 1893–1896*, s. 105.

²⁷⁷ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 142, *Obecní schůze 1874–1887*, s. 153.

²⁷⁸ SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 145, *Obecní schůze 1897–1900*, s. 6–7.

²⁷⁹ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Kniha II: Sokolovna*, s. 28.

Sokol dokonce musel na základě anonymního udání podávat vysvětlení na okresním hejtmanství. Výběrové řízení totiž vyhrál stavitel Záheský z Loun. Vedení spolku vysvětlilo celou kauzu tak, že původní plány nové budovy počítaly s cenou stavby 60 000 zlatých. To však bylo nad možnosti spolku, a tak představitelé Sokola požádali Kamila Hilberta o vypracování nových plánů počítajících s rozpočtem 40 000 zlatých. Zároveň nechali Hilbertovi volné ruce k výběru stavitele. Hilbert argumentující výraznou úsporou následně jmenoval sám sebe.²⁸⁰

Další doklad propojenosti Sokola a politického vedení města se týkal udělení výčepní koncese. Podle živnostenského řádu z roku 1859, novelizovaného roku 1883, musel zájemce o provoz výčepního či hostinského zařízení zažádat příslušné úřady o koncesi opravňující ho tuto živnost vykonávat. K udělení koncese bylo přikročeno až po posouzení osobní způsobilosti žadatele a vhodného umístění živnost.²⁸¹ V roce 1897 jednalo lounské zastupitelstvo o udělení hostinsko-výčepních koncesí pro Václava Halíře z Poděbradovy ulice a pro tělovýchovnou jednotu Sokol. Jako první si vzal slovo radní JUDr. Adolf Šaroch, který přednesl žádost sokolů. Velmi barvitě vysvětlil, jak moc je potřeba v nové tělocvičně zajistit výčep pro budoucí sokolské schůze a jak výstavní prostory nové sokolovny více než vyhovují požadavkům na hostinské zařízení. Zastupitelé se takřka jednomyslně shodli na tom, že prostory tělocvičny a potřeba výčepu pro spolek je zcela vyhovující a koncesi udělilo. Následně se již jen konstatovalo, že ačkoliv Václav Halíř osobnostně též vyhovuje udělení koncese, druhý hostinec v Poděbradově ulici není potřeba.²⁸² Na tomto posledním příkladu je více než patrné, jakou váhu měly spolkové návrhy oproti snahám jednotlivců.

Spolková činnost však nebyla pouze možnost, jak nepřímo získat vliv na chod radnice. Jednalo se především o prostor, ve kterém se mohly naplňovat ideály občanské společnosti. Prostor, ve kterém každý lounský občan měl možnost zapojit se do společenského dění a ovlivnit své okolí. Tento proces však byl obousměrný. Nejen že spolková činnost byla přímým důsledkem občanského a národnostního uvědomování lounských obyvatel, stávala se také jeho aktivátorem. Ačkoliv primárním cílem spolkových sdružení byla aktivními členy provozovaná konkrétní činnost, ke které se spolek svým názvem hlásil, nezanedbávaly tyto organizace vlastní propagaci a aktivizaci obyvatel města, kteří členy spolků nebyli. Mezi hlavní prostředky propagace se řadily v chladnější

---

²⁸⁰ SOKA LN, Lučan, 15/1897, *Novodobé zákeřnictví*, s. 2.

²⁸¹ Heslo Živnostenský řád, in: *Ottův slovník naučný*, díl XXII, Praha 1908, s. 860.

²⁸² SOKA LN, f. 1: AML, sign. A 145, *Obecní schůze 1897-1900*, s. 13–14.

polovině roku plesy, maškarní bály a tzv. jour fixy,²⁸³ v teplejší polovině pak organizované výlety a zahradní slavnosti. Reprezentační plesy byly pro konkrétní spolky velmi významnou událostí, kterou s dostatečným předstihem inzerovaly v místním týdeníku Lučan. Na stejném místě posléze informovaly o průběhu plesu, kdy velký důraz kladly na informace týkající se počtu spolků, které navštívily tuto akci, a přítomnost významných lounských osobností. Další často zmiňovanou informací byl popis hojné účasti lounských občanů a mimolounských hostů. V jedenáctém ročníku týdeníku Lučan z roku 1893 jsem našel zmínky o 29 plesech a maškarních bálech, jejichž pořadatelem byl některý z lounských spolků. Jako příklad uvádím měsíc leden, kdy se konaly plesy Spolku vojenských vysloužilců arcivévody Albrechta, Klubu velocipedistů, Hospodářského spolku pro okres lounský, tělocvičné jednoty Sokol, Klubu veslařského a bruslařského, Řemeslnicko-dělnické besedy, Občanské besedy a maškarní bál opět Řemeslnicko-dělnické besedy.²⁸⁴ Místem konání plesů byl buď sál Občanské záložny, Drtinův hotel či sál hostince v Lázních. Návštěva plesů však nebyla zadarmo. Ceny vstupenek se pohybovaly ve většině mnou nalezených případů v rozmezí jednoho až dvou zlatých. Důvodem nebylo vylepšení finanční situace spolků, jak by se na první pohled mohlo zdát. Členské příspěvky řádných a čestných členů a dary městské spořitelny pokrývaly spolkové náklady dostatečně. Čistý výnos z plesů byl až na výjimky²⁸⁵ věnován ve prospěch vlasteneckých spolků, jejichž činnost nesouvisela přímo s Louny, ale měla regionální či dokonce celostátní charakter. V roce 1893 byl nejčastějším příjemcem těchto částek místní odbor „Národní jednoty severočeské“, v letech 1886 a 1887 jím byla Ústřední matice školská.²⁸⁶

Programy plesů se od sebe výrazně nelišily. Byl zde prostor pro vystoupení vedení spolku, ctěných hostů převážně z řad vedení města a bratrských sdružení a prezentaci spolkové činnosti. Hudební doprovod obstarávala spolková kapela, kterou však měly jen některé spolky. Například Sokol, Řemeslnicko-dělnická beseda, Občanská beseda a Sbor ostrostřelců. Spolky, které neměly vlastní hudební těleso, využívaly služeb výše zmíněných kapel. Součástí plesů byla také často divadelní představení, která nacvičili buď členové pořadatelského sdružení či ochotnický spolek Tyl.

---

²⁸³ Pravidelně pořádané besedy, často ozvláštněné uměleckými vystoupeními.

²⁸⁴ SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Masopust v Lounech*, s. 3.

²⁸⁵ V letech 1896 a 1897 byl výtěžek často věnován na stavbu nové sokolovny.

²⁸⁵ SOKA LN, f. 72: Trávníček Vladimír, karton č. 1, *Kniha II: Sokolovna*, s. 25–27.

²⁸⁶ SOKA LN, Lučan, 4/1886, SOKA LN, Lučan, 5/1887, SOKA LN, Lučan, 11/1893.

Ještě větší společenský dopad než plesy, které byly velmi populární, ale omezený počet míst v sálech bránil masovější účasti, měly tzv. zahradní slavnosti. Ty se konaly u Krýzlova hostince v Lázních. Tuto formu propagace využíval často Sokol a Řemeslnicko-dělnická beseda, dva nejpočetnější a nejvlivnější lounské spolky. Na jedné takové slavnosti konané 19. června 1886 se podle autora článku v týdeníku Lučan sešlo přes tisíc hostů.²⁸⁷ Zahradní slavnosti byly velkolepou podívanou složenou z majestátních průvodů městem a bohaté květinové a vlastenecky laděné výzdoby v místě konání a po trase průvodů.

Další využívanou možností propagace spolku a zapojení obyvatel města do občanských aktivit byly samostatné průvody. Ty se konaly ve většině případů k příležitosti významného jubilea spolku či při slavnosti svěcení praporu. V dostatečném předstihu byli obyvatelé města upozorněni, aby vyzdobili průčelí a okna svých domů ve vlasteneckém duchu v místech, kudy bude průvod procházet.²⁸⁸ Výsledná akce nebývala pouze oslavou konkrétního sdružení, které ji pořádalo, ale spolkového života vůbec, jelikož bylo zvykem, že průvodu se účastní řádné množství ostatních spolků z Loun i z okolí města. Například průvodu na počest desetiletého výročí svěcení praporu spolku vojenských vysloužilců se účastnili sbor vysloužilců z Lenešic a Veltěž, dobrovolní hasiči z Loun, Řemeslnicko-dělnická beseda, Sokol, lounští ostrostřelci a mnohé další. Samotný průvod pak doprovázely kapely tří různých spolků.²⁸⁹

Velmi důležitým faktorem ovlivňujícím formování občanské společnosti a prostorem pro propojení spolkové činnosti s lounskými občany se od roku 1882 stal týdeník Lučan. Každý týden věnoval Lučan značnou část novin spolkové činnosti. Sdružení zde prezentovaly vlastní činnost, informovaly o konání slavností a plesů, otiskovaly výroční zprávy a dokonce uveřejňovaly každoroční stav vlastních financí, rozepsaný tím způsobem, aby bylo patrné, s jakým jměním spolek v tom roce pracoval a na co vydával prostředky. Vydavatelem a odpovědným redaktorem byl Josef Krýzl a Josef Mařík. Týdeník tedy jednoznačně stál na straně starosty Hilberta.

To se nejvíce projevilo v kauze, která se odehrála na stránkách Lučanu v roce 1893 a která propojila ekonomickou a politickou sféru života v Lounech se spolkovou činností. V tomto roce mělo dojít k otevření Rolnického akciového cukrovaru, jehož založení inicioval Petr Pavel Hilbert s Josefem Krýzlem. Za ředitele cukrovaru byl určen František Hruška, bývalý ředitel Valtrova cukrovaru, a Hilbertův zeť. Důvodem založení rolnického

²⁸⁷ SOKA LN, Lučan, 4/1886, *Zahradní slavnost zdejší „Řemesl.-dělnické besedy“*, s. 2–3.

²⁸⁸ SOKA LN, Lučan, 4/1886, *Oslavy 10-ti letého trvání Sokola*, s. 3.

²⁸⁹ SOKA LN, Lučan, 4/1886, *Slavnost vysloužilců v Lounech*, s. 3.

cukrovaru byl dosavadní monopol Matěje Valtery na výkup řepy v lounském okrese, čehož Valtera využíval nízkými výkupními cenami. S nápadem postavit si vlastní cukrovar přišli členové Řemeslnicko-dělnické besedy a tento plán zaujal i vedení lounské radnice, které v něm spatřovalo další impuls ekonomicky sílícímu městu. Zároveň se jednalo o další argument, který mohl Hilbert využít při vyjednávání o stavbě dráhy z Loun do Libochovic.²⁹⁰

Matěj Valtera zpočátku nevěřil, že se podaří konkurenci získat mezi rolníky dostatek akcionářů, avšak na počátku roku 1893 se ukázalo, že tento odhad nebyl správný. Valtera tedy na počátku roku začal v jím podporovaném časopise Obrana kampaň proti osobě starosty Hilberta, kde ho obvinil z úmyslného poškozování svého podnikání, snahy obohatit se na úkor rolníků a pomstychtivosti.²⁹¹ Zvedl tím velikou vlnu nevole, kdy na stránkách Lučanu reagovali zástupci lounských spolků i starosta Hilbert. Časopis Obrana však dále pokračoval ve snaze očernit organizátory stavby rolnického cukrovaru. Od Hilberta přesunul pozornost na Řemeslnicko-dělnickou besedu, čímž proti sobě Valtera poštvál i zástupce lounského Sokola, který s besedou velmi úzce spolupracoval. Následný útok Obrany proti Sokolu celou kauzu prakticky ukončil. 46 členů lounského Sokola nechalo otisknout v týdeníku Lučan výzvu ve znění : „*Velectěnému výboru tělocvičné jednoty. Podepsaní, kteří již dosti dlouho a dosti trpělivě přihlíželi k jednání časopisu „Obrany“, sledující účel čistě osobní bez ohledu na to, že tím trpí zájem města i okresu, s nímž těsně sloučen zájem řemeslnictva, živnostenstva i obchodnictva.....žádají tímto správní výbor aby proti kazimíru druhu podobného konal. Předem však podotýkají, že není a nemůže být pro ně místa ve spolku, ve kterém i na dále měli by se stýkati s člověkem, jenž za domýšlivé a nejapné tyto novinářské činy jest jedině zodpovědným.*“²⁹² Následovalo okamžité vyloučení Valtery z tělovýchovné jednoty, což znamenalo pro nejbohatšího člověka v Lounech velikou ostudu. Posléze zorganizovali členové Sokola výlet, na který byli pozváni obyvatelé celého města a který se stal velmi početnou manifestací proti osobě Matěje Valtery.²⁹³ Otevření Rolnického akciového cukrovaru se poté stalo velkolepou

---

²⁹⁰ SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Ku stavbě dráhy z Loun do Libochovic*, s. 2.

²⁹¹ Hilbert jako konkurzní správce majetku Františka Hýry velmi nekompromisně zarazil Valterovy snahy o spekulaci s Hýrovým cukrovarem, jelikož jakékoliv zdržení při dražbě Hýrova majetku mohlo znamenat pád městské spořitelny.

SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Pane Valtero!*, s. 2.

²⁹² SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Zasláno*, s. 3.

²⁹³ SOKA LN, Lučan, 11/1893, *Tajný výlet „Sokola“ lounského*, s. 2–3.

slavností celého města, které se účastnily všechny lounské spolky. Výtěžek z této slavnosti byl věnován Ústřední matici školské a místnímu odboru Národní jednoty severočeské.²⁹⁴

---

²⁹⁴ SOKA LN, Lučan, 11/1893, *K slavnostnímu otevření rolnického cukrovaru v Lounech*, s. 1.

Závěr

Město Louny prodělalo ve druhé polovině 19. století opravdu prudký vývoj, při kterém se z provinčního městečka stalo okresní město velikého hospodářského, kulturního a politického významu. V posledním desetiletí 19. století se dokonce stalo druhým nejrychleji se rozvíjejícím městem v Čechách s výjimkou Prahy.

Na tento proces měly podstatný vliv samozřejmě vnější faktory. Naprostá většina z nich ovlivňovala vývoj města veskrze pozitivně, jako například vznik volené obecní samosprávy, ústavní zákony z roku 1861 a 1867 či ustanovení lounského okresu. Objevily se i negativní vlivy, kupříkladu vpád pruských vojsk v roce 1866 či krach na vídeňské burze roku 1873. S dopady těchto událostí se však Louny vždy vypořádaly a dokázaly je využít ve svůj prospěch. Příkladem může být exekuční dražba majetku po burzovním krachu zbankrotovaného podnikatele Hýry, kdy jeho výrobní prostředky získali mladí lounští podnikatelé, kteří se na rozdíl od Hýry nebáli modernizace a inovací.

Hlavním motorem lounského přerodu v moderní město však byly místní elity. Občané z řad vyšší střední třídy, to jest živnostníci, advokáti, lékaři, učitelé apod., kteří po získání politické moci v místním zastupitelstvu přicházeli s inovativními myšlenkami při řízení obce. Podařilo se jim zároveň propojit komunální politiku se společenským a hospodářským životem obce. Mezi těmito muži vynikali především advokát Petr Pavel Hilbert, okresní zastupitel Antonín Vidman, lékař Josef Frotzel a podnikatel Matěj Valtera.²⁹⁵ Tito pánové neváhali obětovat svůj volný čas pro blaho obce. Dokonce vzhledem k jejich prokázaným aktivitám je otázkou, zda nějaký volný čas měli.²⁹⁶ Bez výjimky patřili mezi zastánce myšlenek Národní strany svobodomyšlné. Řadili se tak mezi

---

²⁹⁵ Matěj Valtera podporoval kulturní život v Lounech velmi výrazně. Byl čestným členem mnoha spolků, které ve městě fungovaly. Například sadařského, dobrovolných hasičů, divadelních ochotníků, Sokola a podobně. Byl štedrým mecenášem, který ochotně podporoval všechny veřejné podniky, veřejné stavby i veřejné sbírky. Například nechal na své náklady vydláždít jednu ulici v Lounech nebo daroval kostelu sv. Mikuláše zvony. Společenského života se pokud to jen bylo možné, účastnil i osobně, nejen prostřednictvím financí. Ačkoliv měl v Praze nádhernou a luxusní vilu, žil až do roku 1908 výhradně v Lounech. Do města, které označoval za svůj domov, zval často mnoho svých významných přátel. Mezi nimi například průmyslníka Křížíka či malíře Františka Ženíška. Za své aktivity byl zvolen čestným občanem města Loun v roce 1912. Valtera až na krátkou epizodu v roce 1893 vždy udržoval dobré vztahy s lounskou radnicí, která si jeho práce pro město velmi vážila.

B. MRÁČKOVÁ, *Matěj Valtera ...*, dostupné z: http://www.ntm.cz/data/archiv/fondy-sbirky/094_GI.pdf

²⁹⁶ Syn Petra Pavla Hilberta Jaroslav toto zmiňuje ve svých vzpomínkách. Otec se po návratu domů z kanceláře okamžitě odebral buď na spolkové schůze, nebo do sadů, které byly jeho srdcovou záležitostí. Zde se setkával se svými známými. S rodinou podle jeho slov trávil minimum času, dokonce i zanedbával kvůli dobrovolným aktivitám svou advokátní praxi.

Jaroslav HILBERT, *Dům na náměstí. Vzpomínky z dětství*, Praha 1922, s. 38–40.

silné národovce, avšak na rozdíl od svých předchůdců z Národní strany nezapomínali na praktické oblasti lidského života. Zatímco staročeské vedení obce se po částečném prosazení národnostních práv velmi ztěžka odhodlávalo k pokrokovým projektům, mladočeši v čele s Hilbertem začali velmi aktivně budovat moderní město.

Narozdíl od padesátých let 19. století, kdy byl obecní výbor uzavřenou skupinkou tzv. „šosáků“ a šedesátých let, kdy sice docházelo již k potřebným změnám pod vedením staročeské politické reprezentace, ale komunální politika byla stále výsadou úzkého okruhu vlivných lidí, v letech sedmdesátých se stala obecní politika věcí veřejnou. Městské elity začínají samy zakládat či podporovat vznik různých typů dobrovolných sdružení, která doplnily v té době již existující Sokol nebo dobročinný spolek sv. Ludmily. Ve vedení spolků se sice setkáme se stále stejnými jmény z řad obecních zastupitelů a vlivných podnikatelů, ale právě při spolkových schůzích a spolkové činnosti se střetávaly širší vrstvy lounských občanů s politickou a hospodářskou reprezentací města a získaly možnost vzájemně se ovlivňovat. Při překotném rozvoji města, které rostlo doslova před očima, se objevovalo mnoho příležitostí, které však byly přístupné těm, co byli v centru společenského dění.

Možností, jak se společensky uplatnit, nabízely Louny v osmdesátých a devadesátých letech 19. století opravdu mnoho. Spolky v tomto období za vydatné podpory obce a městské spořitelny vznikaly jeden za druhým. Nalezneme mezi nimi spolky věnující se charitativní či vzdělávací činnosti, jako byl například spolek pro podporu chudých žáků reálné školy. Spolky s hospodářským a podpůrným zaměřením, spolky dělnické, ryze zábavní a mnohé další. Spolky obsáhly prakticky jakoukoliv oblast měšťanského života. V jedné oblasti přece jen ovšem Louny zaostávaly za většími městy, a to v oblasti ženských spolků. Ty se nedokázaly do konce 19. století vymanit z ryze charitativního zaměření.

Spolková činnost však nebyla uzavřeným organismem, který by měl vliv pouze na oblast svého působení. Projednávané záležitosti na spolkových schůzích byly zveřejňovány v místním týdeníku Lučan a samy spolky jako právnické osoby podávaly návrhy a žádosti na městském zastupitelstvu, které naprostou většinu z nich vyřizovalo kladně.

Nejvlivnějším spolkem na utváření společenské nálady ve městě byla jednoznačně tělovýchovná jednota Sokol. Hlavním důvodem byl fakt, že valná většina lounských zastupitelů včetně starosty byla členy tohoto sdružení. Podobnou oporu měly ale i jiné

spolky, dokonce i některé, od kterých bychom to až tolik nečekali, jako byl například Sadařský spolek.

Výsledkem předkládané práce není pouze hrubý popis spolkové činnosti v Lounech. Na konkrétních příkladech zde dokazují principy a zákonitosti fungování spolkového sdružování jako produktu občanské společnosti. Tento proces byl u nás oproti západní Evropě či USA z obav před revolučními snahami značně zpožděn, s o to větší intenzitou však po uvolnění legislativy, ke kterému došlo na našem území v roce 1867, propukl.²⁹⁷ Část lounských spolků, jako byly například spolek sadařský či muzejní, jejichž členskou základnu tvořily především městské elity, ovšem nepomáhala utvářet společnost občanskou. Ve skutečnosti utvářely společnost měšťanskou stojící na městském hierarchismu a tuto strukturu ještě upevňovaly.

V tuto chvíli se nabízí důležitá otázka. Proč tedy tolik lpět na termínu občanská společnost, který se ukazuje jako silně nestabilní, a bez jasně definovatelného konceptu je jeho instrumentalizace v dějepisectví mnohdy zpochybňována? Odpověď nalezneme v současnosti. Pojem občanská společnost se sice dnes možná chybně chápe jako celospolečenské uspořádání. Tento termín je ale především jistou ideou společnosti, která byla v minulosti přerušena a dnes se opět volá po jejím vzkříšení. V dnešním moderním světě je nezbytná existence občanské svobodné spolupráce na dobrovolné bázi. S nedostatkem v identifikaci s občanskou společností se setkáváme každodenně, jak v silně sledované politické kultuře, tak v tržním sektoru i v rodinném prostředí. V současném státě zeje propast mezi státní mocí a občanem, který ovlivněn zkušenostmi s politickou kulturou přijal fakt, že stav státního aparátu je z jeho pozice minimálně ovlivnitelný. Podobný stav je i ve vztahu mezi trhem a spotřebitelem, kdy individuálním přístupem nelze stav věcí výrazně měnit.

V tomto celospolečenském stavu mají historici unikátní možnost posloužit společnosti velmi viditelně. A to důslednou historizací občanské společnosti, jejím pochopením, uchopením, zpracováním a přednesením závěrů odborné i laické veřejnosti. Hlavní úlohou dějepisectví totiž není pouze rekonstrukce dějů minulých, ale především jejich současná intelektuální reflexe a přesah do současnosti. A právě proto je historizace termínu občanská společnost tak důležitá a nezbytná. Nakolik jsou aplikovatelná teoretická

---

²⁹⁷ HALL, Peter Dobkin, A Historical Overview of Philanthropy, Voluntary Associations, and Nonprofit Organizations in the United States 1600–2000, *The Nonprofit Sector: A Research Handbook - Second Edition*, s.38–39. [online], 2006, [cit. 2017-06-18], dostupné z: <https://www.hks.harvard.edu/fs/phall/Powell%20Essay-Final%20-%20rev.pdf>

východiska a principy fungování občanské společnosti v 19. století na současnou společnost již není primárně záležitostí historiků. S pojmem občanská společnost pracují i jiné společenskovední disciplíny, které však čekají na důslednou historizaci pojmu, aby ho mohly uchopit v celé své komplexnosti.

Mnou předkládaná práce by měla též posloužit dalším badatelům v oblasti vzniku a rozvoje občanské společnosti jako příspěvek k poznání fungování jednotlivých aktérů společenského dění. Je nutné ovšem připomenout jistou jedinečnost města Loun vzhledem k jeho umístění na hranici jazykově odlišných oblastí, kdy se Louny stavěly do pozice ochránce české menšiny za touto hranicí, což přímo ovlivňovalo i spolkovou činnost.

Seznam použité literatury a pramenů

Archivní fondy

SOkA Louny, Fond č. 1: Archiv města Louny.

SOkA Louny, Fond č. 1: Archiv města Louny, sign. ICH 6, *Kronika Jana Haince 1850–1889*.

SOkA Louny, Fond č. 1: Archiv města Louny, sign. ICH 9, Paměti Jana Treglera.

SOkA Louny, Fond č. 31: Řemeslnicko-dělnická beseda.

SOkA Louny, Fond č. 38: Spolek arcivévody Albrechta Louny.

SOkA Louny, Fond č. 41: Spolek divadelních ochotníků Tyl

SOkA Louny, Fond č. 44: Veslařsko-bruslařský klub Ohře.

SOkA Louny, Fond č. 50: Musejní spolek pro Louny a okolí.

SOkA Louny, Fond č. 58: Sadařský spolek Louny 1885-1948.

SOkA Louny, Fond č. 68: Havránek Jan

SOkA Louny, Fond č. 72: Trávníček Vladimír

SOkA Louny, Fond č. 77: Okresní úřad Louny I.

SOkA Louny. Fond č. 82: Reálné gymnázium Louny, *Dějiny obecní reálky v Lounech 1896–1910*.

SOkA Louny, Fond č. 118: Spolek Chroustovice Louny.

Tištěné prameny

SOkA Louny, Lučan, 3/1885, 4/1886, 5/1887, 10/1892, 11/1893, 12/1894, 13/1895, 14/1896, 15/1897, 16/1898, 17/1899.

134/1867 ř.z., *Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze: Společnost pro církevní právo* [online], 7.5.2003 [cit. 2016-03-16], dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

253/1852 ř. z. Císařský patent ze dne 26. listopadu 1852, *EPRAVO.CZ – Váš průvodce právem – Sbírká zákonů, judikatura, právo* [online], [cit. 2016-03-16], dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=21&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Obecní kronika – 1900, *OU Lenešice* [online], [cit. 2016-03-18], dostupné z: [http://www.ou-
lenesice.cz/e_download.php?file=data/editor/153cs_10.pdf&original=1900.pdf](http://www.ou-lenesice.cz/e_download.php?file=data/editor/153cs_10.pdf&original=1900.pdf)

DALIBOR – časopis pro hudbu a umění vůbec, Praha: Emanuel Meliš, 20. 5. 1869 [online], [cit. 2016-03-24], dostupné z: <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnabd18690520-01.2.4.4&e=-----en-20--1--txt-txIN-----#>

Literatura

BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

DOLEŽALOVÁ, Věra, *Podíl spolků na kulturním životě v Hradci Králové v 60–80. letech 19. století*, in: *Východočeský sborník historický* 7, Hradec Králové 1998

DRAŠAROVÁ Eva, *Stát, spolek a spolčování*, in: *Paginae historiae : sborník Státního ústředního archivu v Praze*, Praha 1993.

FASORA, Lukáš – KLADIWA, Pavel, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1914*, *Český časopis historický* 102/4, 2004.

FERGUSON, Adam, *An Essay on the History of Civil Society* [online], 1782, [cit. 2016-12-11], dostupné z: <http://oll.libertyfund.org/titles/ferguson-an-essay-on-the-history-of-civil-society>.

HALL, Peter Dobkin, *A Historical Overview of Philanthropy, Voluntary Associations, and Nonprofit Organizations in the United States 1600–2000*, *The Nonprofit Sector: A Research Handbook - Second Edition* [online], 2006, [cit. 2017-06-18], dostupné z: <https://www.hks.harvard.edu/fs/phall/Powell%20Essay-Final%20-%20rev.pdf>

HERTL, David, *Tábor lidu na Pravdě roku 1868*, *Český rozhlas – Severočeský atlas* [online], 2. 8. 2008 [cit. 2016-04-09], dostupné z: http://www.rozhlas.cz/sever/severoceskyatlas/_zprava/482013

HILBERT, Jaroslav, *Dům na náměstí. Vzpomínky z dětství*, Praha 1922.

Historie školy, *ZÁKLADNÍ ŠKOLA J.A. KOMENSKÉHO LOUNY* [online], 19.8. 2011 [cit. 2016-03-05], dostupné z: <http://www.zsjak.cz/home/informace-o-skole/historie-skoly>

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.

HLUŠTÍK, Antonín, CHROUSTOVICE NEBOLI OBEC v OBCI, *REGIZ-Lounský kraj 2012: Kulturně historická revue z lounského regionu* [online], [cit. 2016-03-18], dostupné z: <http://www.vejkr.cz/regiz/clanky/clanky2012.html>

HLUŠTÍK, Antonín, *Zánik židovské obce v Lounech 2*, Svobodný Hlas 10/12, 2000.

IGNATIEFF, Michael, *Podmínky svobody: občanská společnost a její rivalové*, Politologický časopis 2/2, 1995.

JUROK, Jiří, *Příčiny, struktury a osobnosti husitské revoluce*, České Budějovice 2006.

KEANE, John, *Civil Society: Berlin Perspectives*, Oxford 2006.

KRÁTKÝ, Jaroslav, *Lounský buditel Jan Havránek*, Kulturní měsíčník Loun 11, 1962.

Kronika dívčích škol lounských 1868–1912, Louny 1912, rukopis (bez uvedení autora)

KRUPKOVÁ, Jarmila, *Čí název nese lounská sokolská župa?*, Svobodný Hlas 8/6, 2003.

KUČERA, Petr, *Sadařský spolek lounský v letech 1885-1948 jako příklad rozvoje české občanské společnosti*, Bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha, 2008

KUČERA, Rudolf, *OBČANSKÁ SPOLEČNOST - Koncept a jeho historizace*, Dějiny – teorie – kritika 4/2, 2007.

KUNC, Ondřej, *Lounské školství v druhé polovině 19. století*, Diplomová práce na Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, Pardubice 2009.

LINHART, Kamil, *Almanach Spořitelny města Louny 1863–1933*, Louny 1933

LINHART, Kamil, *Královské město Louny. Pohled do minulosti*, in: *Almanach města Loun a výstavy: adresář obchodů, živností*, Louny 1931.

LOCKE, John, *Dvě pojednání o vládě*, Praha 1965.

LŮŽEK, Bořivoj, *Sto let železné dráhy z Prahy do Bíliny přes Slaný a Louny*, Kulturní měsíčník Loun 9, 1970.

LŮŽEK, Bořivoj, *90 let veslařského sportu v Lounech*, Kulturní měsíčník Loun 10, 1973.

MAREŠ, Karel – ROEDL, Bohumír – ŘEŘIČHA, Jaroslav, *Dějiny gymnázia v Lounech – 115 let v životě školy*, Louny 2011.

MATYÁŠ, Jiří, *Emancipační hnutí českého dělnictva na Lounsku v letech 1868–1938*, Rigorózní práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2003.

MENOUŠEK, Jiří – RYCHTAŘÍK, Jaroslav, *Louny a okolí na starých pohlednicích*, Louny 2004.

MICHÁLKOVÁ, Alena – Milan Kašpar. Kamil Hilbert, architekt a průkopník památkové péče. *Stavebnictví 3000*. [online]. 27. 2. 2013 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.stavebnictvi3000.cz/clanky/kamil-hilbert-architekt-a-prukopnik-pamatkove-pece-1-cast/>

MRÁČKOVÁ, Bohumila, *Matěj Valtera (1858-1924) – Inventář*, NAD č. 94, Praha: Archiv Národního technického muzea, 1940 [online], [cit. 2016-03-05], dostupné z: http://www.ntm.cz/data/archiv/fondy-sbirky/094_GI.pdf

MÜLLER, Karel, *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska*, Praha 2002.

Ottův slovník naučný, Svazek XVI., Praha 1900.

Ottův slovník naučný, Svazek XXII., Praha 1908.

Památník Řemeslnicko–dělnické besedy v Lounech, Louny 1902. (bez uvedení autora)

Památník sboru dobrovolných hasičů v Lounech, Louny 1912. (bez uvedení autora)

Památník spolku vojenských vysloužilců polního maršálka arcivévody Albrechta v Lounech 1875–1906, Louny 1906. (bez uvedení autora)

Pamětní kniha spořitelny města Loun, Louny 1927, rukopis (bez uvedení autora)

PATEROVÁ, Petra, *Obec Chroustovická – spolek pro pobavení těla i ducha*, in: Poohří 1, Sídla – správa – společnost, ed. M. Vostřel, Louny 2011.

PATROVSKÁ, Zdena – ROEDL, Bohumír, *Biografický slovník okresu Louny*, Louny 2000.

Po severním okraji Plzně pěšky i na kole 5, *Firemní magazín Škodovák* [online], 19. 8. 2002 [cit. 2016-03-16], dostupné z: http://www.skoda.cz/firemni-magazin/soubory/20020819_strana4.pdf

POKORNÝ, Eduard, *Adresář města Loun*, Louny 1900.

POSTRÁNECKÁ, Barbora, *Občanská společnost v Japonsku v čase pozdní moderny*, Diplomová práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno 2010.

Právní předpisy 1855-1918 [online], 2000 [cit. 2015-08-22], dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm>

Projev prezidenta republiky Václava Havla na sympóziu "Myšlenky Václava Havla a koncept občanské společnosti" [online], [cit. 2015-08-22], dostupné z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=106_projevy.html&typ=H

RAKUŠANOVÁ, Petra – STAŠKOVÁ, Barbora, *Organizovaná občanská společnost v České republice*, Praha 2007.

RATAJ, Tomáš – RATAJOVÁ, Jana, *PRAŽSKÉ SPOLKY. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 – 1990*, Praha 1998.

Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970, Praha 1978.

ROEDL, Bohumír (ed.), *Louny*, Louny 2005.

ROEDL, Bohumír, *Jan Havránek*, Kulturní měsíčník Loun 3, 1988.

ROEDL, Bohumír, *Lounští ostrostřelci*, Kulturní měsíčník Loun 9, 1982.

ROUSSEAU, Jean – Jacques, *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*, Praha 1949.

SEJVALOVÁ, Jaroslava, *Hudba a zpěv na Lounsku*, Absolventská práce na Teplické konzervatoři, Teplice 1977.

SKOVAJSA, Marek, *Občanská společnost a stát v dějinách evropského politického myšlení*, Katedra studií občanské společnosti, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze [online], [cit. 2016-03-02], dostupné z: ksos.fhs.cuni.cz/KOS-42-version1-skovajsa_obcanska_spolecnost_a.doc

ŠMÍD, Jaroslav, *Velké výročí. 100 let železničních dílen v Lounech*, Kulturní měsíčník Loun 10, 1973.

ŠTĚDRÝ, František, *Dějiny města Loun*, Louny 1930.

ŠUBRT, Jeroným, *Popis lounského okresu*, Louny 1920.

TOCQUEVILLE, Alexis de, *Demokracie v Americe II*, Praha 1992.

URBAN, Otto, *K problematice formování občanské společnosti*, ČSČH 16, 1968.

URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2004.

VALCHÁŘOVÁ, Vladislava (ed.), *Industriální topografie / Ústecký kraj*, Praha 2011.

VOSTŘEL, Martin, *Město Louny v letech 1880–1914*, Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2005.

VOSTŘEL, Martin, *Přerod Loun ze zemědělského města na agrárně-průmyslové centrum regionu*. in: Poohří 1, Sídla – správa – společnost, ed. M. Vostřel, Louny 2011.

VOSTŘEL, Martin. *Spolkový život v Lounech v letech 1861–1914*, Disertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2016.

WUNŠ, Rudolf, *Dějiny svobodného královského města Loun*, Brno 2012.

ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Nejstarší údobí českožidovského hnutí. *Český rozhlas* [online], 1. 3. 2009 [cit. 2016-03-28], dostupné z:
http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/salom/_zprava/nejstarsi-udobi-ceskozidovskeho-hnuti-553796

Přílohy

Příloha č. 1: Počty žáků v roce 1897

ŠKOLA	obecná	měšťanská	celkem
chlapecká	527	253	780
dívčí	519	222	741
celkem	1046	475	1521

SOKA LN, f.1: Archiv města Louny, sign. A 145, *Obecní schůze 1897-1900*, s. 23.

Příloha č. 2: Přehled spolků v roce 1900

Č.	Název	Kategorie
1	Barák	Dělnické, odborné a vzdělávací
2	Budeč	Dělnické, odborné a vzdělávací
3	Dělnický vzdělávací a podpůrný spolek Svornost	Dělnické, odborné a vzdělávací
4	Odbor stavebních dělníků	Dělnické, odborné a vzdělávací
5	Odbor ústřední matice školské	Dělnické, odborné a vzdělávací
6	Organizace národního dělnictva	Dělnické, odborné a vzdělávací
7	Řemeslnicko-dělnická beseda	Dělnické, odborné a vzdělávací
8	Spolek strojních topičů c.k.státní dráhy	Dělnické, odborné a vzdělávací
9	Spolek strojvůdců	Dělnické, odborné a vzdělávací
10	Odbor červeného kříže	Dobročinné a humanitní
11	Spolek sv. Ludmily	Dobročinné a humanitní
12	Sbor dobrovolných hasičů	Hasičské
13	Župa hasičská okresu lounského	Hasičské
14	Muzejní spolek	Muzejní, umělecké a vědecké
15	Katolická jednota	Náboženské
16	Odbor národní jednoty česko-židovské	Náboženské
17	Podpůrný spolek izraelských dam	Náboženské
18	Hnízdo kosů	Ochotnické, čtenářské a zábavní
19	Obec Chroustovice	Ochotnické, čtenářské a zábavní
20	Obec Kudláčkovice	Ochotnické, čtenářské a zábavní
21	Odbor Husova fondu	Ochotnické, čtenářské a zábavní

22	Spolek divadelních ochotníků Tyl	Ochotnické, čtenářské a zábavní
23	Stolní společnost Blesk	Ochotnické, čtenářské a zábavní
24	Veřejná lidová čítárna	Ochotnické, čtenářské a zábavní
25	Občanská beseda	Pěvecké a hudební
26	Odb. spolek vlast. výp. spolku žen pro král. České	Podpůrné
27	Podpůrný spolek úředníků a písařů	Podpůrné
28	Potravní spolek c.k. státní dráhy	Podpůrné
29	Spolek pro podporu chudých žáků reálné školy	Podpůrné
30	Česká družina	Politické
31	Politický klub	Politické
32	Politický klub Samostatnost	Politické
33	Hospodářský spolek	Pro obchod, živnost a průmysl
34	Odbor Česko-slovanské obchodní besedy	Pro obchod, živnost a průmysl
35	Odbor spolku obuvníků	Pro obchod, živnost a průmysl
36	Řemeslnicko-živnostenská jednota	Pro obchod, živnost a průmysl
37	c.k. Výsadní ostrostřelecký sbor	Různé
38	Dámský odbor Národní jednoty Severočeské	Různé
39	Mužský odbor Národní jednoty Severočeské	Různé
40	Všeob. odbor spolku pro právní ochranu v Rakousku	Různé
41	Klub českých turistů	Sportovní
42	Klub velocipedistů Lípa	Sportovní
43	Klub velocipedistů Louny	Sportovní
44	Rybářský spolek	Sportovní
45	Sportovní klub Olympie	Sportovní
46	Veslařský a bruslařský klub Ohře	Sportovní
47	Spolek absolventů zimní hospodářské školy	Studentské
48	Tělocvičná jednota Sokol	Tělocvičné
49	Tělocvičná jednota sokolek paní a dívek	Tělocvičné
50	Spolek vojenských vysloužilců arcivévodě Albrechta	Vojenských vysloužilců
51	Sadařský spolek	Zemědělské, lesnické a okrašlovací

SOKA LN, f. 77: Okresní úřad Louny I, k. 189, *Seznam spolků z 9.3.1900.*

Příloha č. 3: Aktivní muži ve vybraných lounských spolcích ve druhé pol. 19. stol.

Členství ve spolcích:	10	9	8	8	6	6	6	5	5
Jméno:	Šaroch Adolf	Frotzel Josef	Hilbert Petr	Stopka Valentin	Hruška František	Krýzl Josef	Vidman Antonín	Landfrass Alois	Šroubek Josef
c.k. Výsadní ostrostřelecký sbor									
Klub českých turistů									
Muzejní spolek									
Mužský odbor Národní jednoty Severočeské									
Občanská beseda									
Obec Chroustovice									
Odbor ústřední matice školské									
Politický klub národní strany svobodomyslné									
Rybářský spolek									
Řemeslnicko-dělnická beseda									
Sadařský spolek									
Sbor dobrovolných hasičů									
Spolek pro podporu chudých žáků reálné školy									
Spolek vojenských vysloužilců arcivévody Albrechta									
Tělocvičná jednota Sokol									
Veslařský a bruslařský klub Ohře									
Zpěvácký spolek Vlastislav									

Čerpal jsem z fondů jednotlivých spolků a z fondu Okresní úřad I. v SOkA Louny a týdeníku Lučan 3/1885, 4/1886, 5/1887, 10/1892, 11/1893, 12/1894, 13/1895, 14/1896, 15/1897, 16/1898, 17/1899.

Příloha č. 4: Městským zastupitelstvem zvolený výbor spořitelny

1.dubna 1863	29.března 1879	4.srpna 1883	24.září 1886
Kuchyňka A.	Frotzel J.	Frotzel J.	Frotzel J.
Vidman A.	Bouček J.	Hilbert P.P.	Hilbert P.P.
Richter K.	Vidman A.	Veltrubský J.	Veltrubský J.
Leist A.	Raab A.	Vidman A.	Vidman A.
Linhart F.	Müller F.	Kepler V.	Kepler V.
Schüller	Puček J.	Liehne J.	Liehne J.
Valter J.	Hilbert P.P.	Marant V.	Marant V.
Kostka J.	Liehne J.	Rybář A.	Rybář A.
Havránek J	Veltrubský J.	Fořt J.	Fořt J.
Greif A.	Kepler V.	Hess A.	Hess A.
Berka J.	Fořt J.	Heller J.	Heller J.
Kostka V.	Pentšer A.	Panovský Č.	Panovský Č.
	Větrovec F.	Havránek M.	Havránek M.

SOkA LN, f.1: AML, sign. A 142, *Obecní schůze 1874-1887*, s. 119, 215 a 342
Pamětní kniha spořitelny města Loun, Louny 1927, rukopis. (bez uvedení autora)

Příloha č. 5: Návrhy předkládané lounskými spolky na obecním zastupitelstvu v letech 1880 - 1900

datum projednávání	spolek	věc	vyřízení	návrh přijat
5. 3. 1880	c.k. Výsadní sbor ostrostřelců	Žádost o poskytnutí výpomoci při zřizování nového parku u střelnice.	Obec poskytne 216 zlatých a 2 dělníky na dva měsíce placené z obecních důchodů. Zároveň zapůjčí obecní povozy s potahy. Za tyto dary chce obec, aby park byl přístupný veřejnosti.	ANO
7. 4. 1880	Sbor dobrovolných hasičů	Žádost o poskytnutí příspěvku na uspořádání slavnosti.	Uděluje se 50 zlatých.	ANO
2. 3. 1881	Hospodářský spolek	Žádost o zřízení odborné hospodářské školy při stávajících lounských školách.	Obec souhlasí s tím, že jak bude tuto školu platit a podporovat, na tom se usnese, až bude mít k dispozici vypracované zřizovací listiny.	ANO
20. 3. 1886	Sadaři	Žádost o osázení obecní louky v Trávníku.	Žádosti se vyhovuje.	ANO
6. 6. 1886	Ostrostřelci	Žádost spolku ostrostřelců, na které byla uvalena exekuce, majetek rozprodán a jejich louky odkoupila obec, aby si sklizeň z luk mohli nechat k potřebám spolkovým.	Obec odmítá.	NE
29. 11. 1887	ŘD beseda	Bezplatné zapůjčení obecního pohřebního vozu k potřebám spolku.	Souhlas obce.	ANO

29. 11.1888	Sadařský spolek	Žádost o spravení cesty pod šancemi.	Obec zajistí od dalšího roku dělníky, kteří budou o tuto cestu pečovat a zároveň střídat peníze na tolik potřebnou kanalizaci, která by zabránila vylévání nečistot na tuto cestu.	ANO
21. 9.1893	Velocipedisté	Žádost o možnost cvičení členů na dětském rejdišti.	Vyhovuje se, ale nesmí se stát újma dětem.	ANO
22. 6.1895	Sokol	Žádost o poskytnutí parcely na rohu Královské třídy Poděbradovy ulice ku stavbě nové tělocvičny.	Zastupitelstvo souhlasí s přenecháním parcely bezplatně.	ANO
13. 11.1895	Svornost	Žádost o převzetí majetku obcí v případě zániku spolku.	Souhlas obce.	ANO
15. 4. 1896	Spolek vzájemně se podporujících dělníků obuvnických	Žádost o převzetí majetku obcí v případě zániku spolku.	Souhlas obce.	ANO
28. 12.1896	Barák	Žádost o převzetí majetku obcí v případě zániku spolku.	Souhlas obce.	ANO
7. 4. 1897	Potravní spolek pro sebe v Lounech		Starosta upozorňuje, že úředníci a zřízenci c.k. Státních drah chtějí založit potravní spolek v Lounech. Varuje, že tím hrozí obchodníkům v Lounech veliká škoda a je proto v zájmu města podniknout všechny nutné kroky, aby spolek založen nebyl. Tato žádost je	ANO

			odeslána i na ředitelství c.k. Státních drah To se nakonec nedaří a polek vznikne.	
24. 5. 1897	Sokol	Žádost o schválení užívání části pozemku ku stavbě sokolovny přenechaném.	Obec daruje Sokolu parcelu o rozloze 943 m2 s tím, že co nezastaví, může prodat. Žádost Sokola čte starosta Hilbert.	ANO
26. 6. 1897	Sokol	Žádost o udělení koncese výčepnické v tělocvičně.	Zastupitelstvo jednalo o uznání koncese jak pro Sokol, tak i pro jistého Václava Halíře z Poděbradovy ulice. Žádost Sokola se jal obhajovat radní Adolf Šaroch a zastupitelstvo se takřka jednomyslně shodlo na tom, že prostory tělocvičny a potřeba výčepu pro spolek je zcela vyhovující a koncesi udělilo. Následně se již jen konstatovalo, že ačkoliv V.Halíř osobnostně též vyhovuje udělení koncese, druhý hostinec v Poděbradově ulici není potřeba.	ANO
21. 7. 1898	Sokol	Žádost o příspěvek na konání zahajovací slavnosti lounské sokolovny.	Zastupitelstvo souhlasí a přiděluje 100 zlatých.	ANO
21. 7. 1898	Barák	Žádost o příspěvek na provozování lidové čítárny.	Zastupitelstvo souhlasí s navýšením dosavadních 50 zlatých příští rok na 240 zlatých, což je roční činže místností čítárny.	ANO

SOkA LN, f.1: Archiv města Louny, sign. A 142, *Obecní schůze 1874-1887.*

SOkA LN, f.1: Archiv města Louny, sign. A 143, *Obecní schůze 1887-1893.*

SOkA LN, f.1: Archiv města Louny, sign. A 144, *Obecní schůze 1893-1896.*

SOkA LN, f.1: Archiv města Louny, sign. A 145, *Obecní schůze 1897-1900.*